ABDÜLHAMİD'İN MİRASI

Dr. Cemil KOÇAK

Dr. Cemil KOÇAK

II.

ABDÜLHAMİD'İN MİRASI

ARBA

ARBA Yayınları : 36
Bağımsız Dizi : 8

İstanbul, Mart 1990

Dizgi : Bilgiç Matbaası
Baskı : Gümüş Basımevi

ARBA Araştırma Basım Yayın
Ebusuud Cad. Akif Bey İşhanı No. 4-6/29
Sirkeci - İstanbul Tel. : 519 16 61

TÜRKİYE'DE HUKUK — SİYASET İLİŞKİSİ AÇISINDAN BİR ÖRNEK OLAY

ÖNSÖZ

Bir süredir üzerinde çalıştığım yakın dönem siyasî tarihimizin 1945-1950 döneminde, **II. Abdülhamid'in mirası dâvası** ile karşılaşmak, itiraf etmeliyim ki, benim için tam bir sürpriz oldu. Dahası, yine bu dönemde, Osmanlı Hanedanı'na mensup kişilerin Türkiye'ye girişi ile ilgili mevzuatın yarattığı hukukî sorunların da gündeme geldiğini ve bu konuda yasal çözüm olanakları arandığını öğrenmek beni bir hayli şaşırttı.

Dönemin basın koleksiyonlarını incelemek sorunların varlığı konusunda epey uyarıcı oldu. Konunun Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne yansımamış olması düşünülemezdi; Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki konuyla ilgili görüşmeleri ve tartışmaları saptamak zor olmadığı gibi, yine bu sayede konuya ilişkin yasal gelişmeleri ayrıntılarıyla saptamak da mümkün oldu. Bu aşamada, **Türk Tarih Kurumu** ile **Milli Kütüphane**'de kart kataloglarını tek tek elden geçirmenin mükâfatını da gördüm. II. Abdülhamid'in iki gelininin miras dâvasıyla ilgili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne verdikleri dilekçeleri bu sayede bulabildim. Aslında ben onları, haksızlığa uğradıklarını öne süren bazı Demokrat Partililerin Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sundukları pek çok benzer dilekçeden biri sanmış (çünkü, kartta dilekçeyi verenin adı yoktu) ve bu amaçla incelemek istemiştim. Ama dilekçeleri ele alınca, **II. Abdülhamid'in mirası dâvası** ile ilgili epey mesafe aldığımı da fark ettim.

Böylece, **II. Abdülhamid'in mirası dâvası ile** Hanedan'ın Türkiye'ye girişi sorunu, birbiri ile içiçe geçmiş iki ayrı (ama tek bir) konu olarak değerlendirilme aşamasına gelmiş oldu. Önce bu konuda bir yazı hazırlamayı düşündüm; ama konunun ilginçliği ayrıntılarda gizliydi. Anlatımın kısa tutulması, öykünün keyfini kaçırabilirdi. Bu düşünceyle öyküyü tüm ayrıntıları ile yazmaya karar verdim.

Okuyucunun da öykünün heyecanını duyacağını ve keyfine varacağını umuyorum.

Cemil Koçak

Şubat 1990 - Ankara

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7

İçindekiler 9

Giriş 11

Cumhuriyetin İlânından Önce Mirasla İlgili Hukukî Gelişmeler 13

Cumhuriyetin İlânından Sonra Mirasla İlgili Hukukî Gelişmeler 22

Yurt İçindeki Miras Dâvaları 27

Miras Dâvasının Hukukî Yönü 29

Miras Dâvasının Siyasî Yönü 59

Yurt Dışındaki Miras Dâvaları 106

Osmanlı Hanedanı'nın Türkiye'ye Girişi Sorunu 128

Sonuç 163

Kaynakça 167

GİRİŞ

Okuyucunun (ilk bakışta da olsa) yanılmasını istemem; amacım, *II. Abdülhamid'in mirası dâvası*nı hukukî açıdan tartışmak değil. Hiçbir hukuk formasyonum olmadığı için, zaten (istesem de) bunu yapabilecek durumda değilim. Bununla birlikte, dâvanın hukuk yönünü de o dönemde bu konudaki hukukî görüşlerini kaleme alan hukukçuların yazılarını temel alarak ayrıntıları ile yansıtmaya çalıştım. Ama bence dâvanın hukukî yönü öykünün sadece girizgâhı. Konunun asıl ilginç yönü, kanımca dâvanın hukuk yönünün ön plandan arka plana geçtiği noktada başlıyor. İşte bu aşamada, Türkiye'de *hukuk-siyaset ilişkisi* gündeme geliyor. Benim de zaten asıl üzerinde durmak istediğim konu bu; yani, bir hukuk dâvasının sonunda nasıl olup da bir siyasî dâva haline gelebildiğini göstermek, bu sürece açıklık kazandırmak. Bu süreci gözler önüne sererek, dâvanın siyasî yönünün hukuk yönünün nasıl önüne geçtiğini/geçebildiğini ortaya koymaya çalıştım. *II. Abdülhamid'in mirası dâvası,* bence bu açıdan bir örnek olay niteliğinde. Birkaç açıdan böyle; öncelikle Türkiye'de siyaset-hukuk ilişkisinde, siyasetin hukuktan önde geldiğini bir kez daha ve gayet açık olarak gösteriyor. İkincisi, Türkiye'de 1945-1950 döneminde si-

yasetin ayrıntıları konusunda bize bazı bilgiler veriyor. Ama bu konuyu *Sonuç* kısmında tartışacağım.

İncelemeye, öncelikle miras dâvasının Cumhuriyetten önceki ve sonraki hukukî temellerini ortaya koymakla başladım; daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki tartışmaların ışığında dâvanın aldığı siyasi yönü aydınlatmaya çalıştım. Bu arada, yurt dışında açılan miras dâvalarına da yer verdim. Önceleri konuyla doğrudan ilgili gibi görünmese de, miras dâvası ile aynı dönemde ortaya çıkan ve mevzuat dolayısıyla bir anda miras dâvası ile içiçe geçen bir başka konuya daha değiniyorum: *Osmanlı Hanedanı'nın Türkiye'ye Girişi Sorunu.* Bu suretle, bu sorunun da nasıl ve hangi aşamalardan geçilerek çözüme kavuşturulduğunu açıklamaya çalıştım. Böylelikle öyküyü bir bütün halinde tanıttığım kanısındayım.

CUMHURİYETİN İLÂNINDAN ÖNCE MİRASLA İLGİLİ HUKUKÎ GELİŞMELER

Vasfi Şensözen *Osmanoğulları'nın Varlıkları ve II. Abdülhamid'in Emlaki* adlı kitabında, II. Abdülhamid'in zenginliğini ve bu zenginliğin hangi haksız ve gayri meşru yöntemlerle oluştuğunu uzun uzun anlatıyor. (1) Gerçekten de II. Abdülhamid'in kişisel serveti (yani, tapuda kendi adına kayıtlı gayri menkulleri) inanılmaz genişlikteydi. Padişahın malları, Osmanlı Devleti'nin dört bir yanına dağılmıştı.

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra (İttihatçıların baskısı ile olmalı) II. Abdülhamid 26 Ağustos 1324 (8 Eylül 1908) tarihli irade ile, Hazinei Hassa'ya ait bir kısım mal ve gelirleri devlet hazinesine devretti. 31 Mart Ayaklanması'nı takiben tahttan indirilen II. Abdülhamid'in yerine geçen Mehmet Reşat, 20 Nisan 1325 (2 Mayıs 1909) tarihli irade ile, II. Abdülhamid'in tapuya kayıtlı mallarının çok büyük bir kısmını dev-

(1) Vasfi Şensözen, **Osmanoğulları'nın Varlıkları ve II. Abdülhamid'in Emlaki**, TTK Yayınları, Ankara, 1982, s. 37-65.

let hazinesine geçirdi. (2) Ancak Vahdettin, 8 Mart 1336'da (1920) çıkardığı bir kararname ile, yukarıda belirtilen iki irade ile devlet hazinesine devredilen II. Abdülhamid'e ait malları yeniden Hazinei Hassa'ya devir ve iade etti. (3)

Söz konusu kararname şöyleydi:

«11 Eylül 1324 ve 21 Nisan 1325 tarihli iradâtı seniyye mucibince Hazinei Hassai şahaneden ciheti Maliyeye devredilmiş olan emlâk ve arazi ve müessesat ve imtiyazatın Hazinei müşarünileyhaya iadesi hakkında kararname.

16 Rebiülâhir 1338 8 Kânunusani 1336 (1920) Mehmet Vahdettin:

Madde 1 — 11 Eylül 1334 ve 21 Nisan 1325 tarihli iradâtı seniyye mucibince Hazinei Hassai şahaneden bâdefter Hazinei Maliye'ye devredilmiş bulunan emlâk ve arazi ve çiflikât ve müessesat ve imtiyazat bilâhare ciheti Maliyece âhara füruht ve ferağ ve muhacirine

---

(2) Şensözen, age, s. 64-75; Maliye Bakanı İsmail Rüştü Aksal'ın TBMM'deki açıklaması için bkz. **Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD)**, dönem: 8, toplantı: 3, oturum: 1, cilt: 18, 72. birleşim, (18.4.1949).

Her iki kaynakta da irade tarihleri yanlış gösterilmiştir: Şensözen, iradelerin tarihini sırası ile, 1 Eylül 1324 (1908) ve 14 Nisan 1325 (1909) olarak belirtirken; Aksal, söz konusu Meclis konuşmasında tarihleri 1324 ve 26 Ağustos 1325 olarak açıklamaktadır.

İrade tarihlerinin doğrusu Lozan Antlaşması'nın 60. maddesinde belirtilmektedir. Bkz. **Lozan Barış Konferansı**, (Tutanaklar, Belgeler), (Çev. Seha L. Meray), Takım: II, Cilt: 2, SBF Yayını, Ankara, 1973, s. 22-23.

(3) Şensözen, age, s. 74; Aksal'ın açıklaması için bkz. **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

tevzi edilmiş bulunanlar müstesna olma ve iddiayı hukuk edenlerin mahakime hakkı müracaatları mahfuz kalmak üzere Hazinei Hassai şahaneye devir ve iade edilmiştir.

Madde 2 — Mezkûr emlâk ve arazi ve müessesat ve saireden şimdiye kadar Hazinei Maliye'ce istîfâ edilmiş olan varidat reddedilmeyeceği gibi üçyüzotuzbeş senei maliyesi gayesine kadar tahakkuk edecek varidat ve masarif de ciheti Maliyeye ait olacaktır.

Madde 3 — Salifüzzikir emlâk ve arazi ve çiftlikât ve saireye ait olarak Maliyece yapılmış olan mukavelenameler ahkâmı hitamı müddetlerine kadar mer'î ve mûteber olacak ve fakat senei hazırai Maliyenin hitamından sonra işbu mukavelâtın tatbikından mütevellit varidat ve masarif Hazinei Hassa'ya ait olacaktır.

Madde 4 — İşbu kararnamenin icrasına Maliye Nazırı memurdur.

Madde 5 — İşbu kararnamenin ahkâmı tarihi neşrinden itibaren mer'idir.

Meclisi Umumi'nin içtimaında kanuniyeti teklif olunmak üzere işbu kararnamenin mevkii mer'iyete vaz'ını irade eyledim.

16 Rebiülâzir 1338 8 Kânunusani 1336 (1920)» (4)

II. Abdülhamid 10 Şubat 1918'de öldü. Ölümüyle birlikte *II. Abdülhamid'in Mirası Sorunu* doğdu. Aslında, II. Abdülhamid'in ölümünden sonra padişahın kendi adına tapuya kayıtlı mallarının yasal mirasçılarına geçmesi gerekirdi. Oysa öyle olmadığı görülüyor. İttihat ve Terakki iktidarı döneminde siyasal koşulların mirasın intikalini engellemiş olması çok muhtemel. Fakat hiç olmazsa Vahdettin'in padişahlığı sırasında, he-

(4) Şensözen, age, s. 105-106.

le yukarıda değinilen kararnamenin yayınlanmasından sonra, mirasın intikali söz konusu olabilirdi. Bu süreler içinde mirasla ilgili yasal bir girişimde bulunulup bulunulmadığı; bulunulmamış ise, niçin bulunulmadığı ya da bulunulduysa, bu girişimden niçin sonuç alınamadığı konusunda herhangi bir bilgiye rastlayamadım. Muhtemelen olağanüstü siyasal koşulların sürekliliği, II. Abdülhamid'in gayri menkullerinin yasal mirasçılarına tapuda intikalini geciktirdi, ya da olanaksız kıldı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul Hükümeti'nce 10 Ağustos 1920 tarihinde imzalanan Sevr Antlaşması'nın 240. maddesi ile, II. Abdülhamid'in Osmanlı Devleti'nden ayrılan arazide kalan mallarının, bu arazide kurulmuş olan devletlere herhangi bir bedel söz konusu olmaksızın intikal edeceği hükme bağlandı. Sevr Antlaşması'nın söz konusu maddesi şöyleydi:

«Kendileri yararına Türkiye'den toprak alınmış olan devletler, bu topraklar üzerinde Osmanlı İmparatorluğu ya da Hazinei Hassa adına kütüğe yazılmış her çeşit malı ve mülkü parasız olarak elde edeceklerdir.» (5)

Aynı sorun Lozan Antlaşması görüşmeleri sırasında da gündeme geldi: 15 Ocak 1923 tarihli oturumda; Türk temsilci Hasan Bey, Hazinei Hassa mallarının, Osmanlı Devleti'nden ayrılan topraklar üzerinde kurulan devletlere herhangi bir bedel ödenmeksizin geçirilecek malların dışında tutulmasını istedi; Hasan Bey, bu

---

(5) Seha L. Meray, Osman Olcay, **Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri**, (Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler), SBF Yayınları, Ankara, 1977, s. 116.

malların devlete ait olmadığını, aksine özel mülk statüsünde olduğunu belirtti. Müttefik devletlerin temsilcileri ise, bu yorumu reddettiler. Onlara göre, Hazinei Hassa mallarının büyük bir kısmı, 1908'den bu yana, devlet hazinesine katılmıştı. Ancak, diğer Türk temsilci Hâmid Bey, hükümetin bu konuda kabul ettiği kanun hükmünde kararnamenin, hiçbir zaman Meclis tarafından onaylanmadığını anımsattı. Müttefik temsilcilerinin, Hazinei Hassa ile II. Abdülhamid'in malları arasında bir ayrım yapmaları ve II. Abdülhamid'e ait malların gelirlerinin devlet hazinesince toplandığını belirtmeleri üzerine de; Hasan Bey, bu sorunun halen askıda olduğunu ve II. Abdülhamid'in mirasçılarının, yasaya aykırı olarak el konulduğu iddiası ile, bu malları geri vermesi için Türk Hükümeti'ni dâva ettiklerini açıkladı. (6) Hâmid Bey, Hazinei Hassa ile II. Abdülhamid'in malları arasında ayrım yapılması gerektiğini belirtti. Fakat hukukî durumla ilgili belirsizliğe de dikkat çekmekten geri durmadı; II. Abdülhamid'in mirasçıları, mirasla ilgili bir dâva açmışlardı ve ilk derece mahkemesi de mirasçılar lehine karar vermişti. (7) Hâmid Bey, geçen dönemlerde, hükümetin bu malları devlet mülkiyetine geçiren kanun hükmünde bir kararname yayınladığını, fakat Meclisin bu yasayı onaylamadığını ve bu suretle Hazinei Hassa'nın eski statüsünün sürdüğünü açıkladı. Bu malların devlete ait olmadığını, aksine özel mülk statüsünde bulunduğunu bildiren Hâmid Bey; söz konusu mallara ait bütçenin

(6) Hasan Bey'in sözünü ettiği dâva hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlayamadım.

(7) Söz konusu hüküm hakkında da kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastgelmedim.

devlet bütçesinden ayrı özel bir bütçe olduğunu, bu malları ve gelirlerini yöneten memurların devlet memurları olmadıklarını ve bu malların özel bir kurum oluşturduğunu belirtti. Devlet bu malların hiçbir zaman sahibi olmadığı gibi; bu malları, istemesine rağmen, elde edememişti ve elde edememekteydi. (8)

Türk Heyeti, barış antlaşması taslağında yer alan; «Kendilerine Türkiye'den bir toprak parçası ayrılmış bulunan devletler, bu toprak parçasında bulunan ve Osmanlı İmparatorluğu ya da Hazinei Hassa adına kütüğe geçirilmiş her türlü taşınır ve taşınmaz malları, herhangi bir karşılık ödemeksizin edinmiş olacaklardır.» biçimindeki Müttefik önerisinden, Hazinei Hassa ifadesinin çıkarılmasında direndi. (9) 27 Ocak 1923 tarihli oturumda ise, İsmet (İnönü) Paşa, Türk devletinin özel mallarıyla Hazinei Hassa ve padişah mallarının Türkiye'ye geri verilmesi talebinde bulundu. Hatta bu mallara verilen zararlar da karşılanmalıydı. (10)

Lozan Antlaşması'nın 60. maddesi ile bu sorun şöyle hükme bağlandı:

---

(8) **Lozan Barış Konferansı,** Takım: 1, Cilt: 3, SBF Yayınları, Ankara, 1972, s. 280-282.

(9) **Lozan Barış Konferansı,** Takım: 1, Cilt: 3, SBF Yayınları, Ankara, s. 45, 58, 148, 234 ve 248; Takım: 1, Cilt: 4, SBF Yayınları, Ankara, 1972, s. 40. Ayrıca bkz. Takım: 2, Cilt: 1, Kitap: 1, SBF Yayınları, Ankara, 1972, s. 303 ve 313 ile Takım: 1, Cilt: 1, Kitap: 2, SBF Yayınları, Ankara, 1970, s. 73.

(10) **Lozan Barış Konferansı,** Takım: 1, Cilt: 3, s. 72-77; Takım: 1, Cilt: 4, SBF Yayınları, Ankara, 1972, s. 40. Ayrıca bkz. Takım: 2 Cilt: 1, Kitap: 1, s. 310; Takım: 2, Cilt: 1, Kitap: 2, SBF Yayınları, Ankara, 1973, s. 146-147. Diğer yandan, 18 Mayıs 1923 tarihli oturumda Zekâi Bey'in açıklaması için bkz. Takım: 2, Cilt: 1, Kitap: 1, s. 262-264.

«Gerek Balkan savaşları sonucu olarak gerekse işbu andlaşma ile, kendilerine Osmanlı İmparatorluğu'ndan bir toprak parçası ayrılmış ya da ayrılan devletler, Osmanlı İmparatorluğu'nun bu toprak parçasında bulunan her türlü taşınır ve taşınmaz malları, herhangi bir karşılık ödemeksizin, edinmiş olacaklardır.

Şurası kararlaştırılmıştır ki, 26 Ağustos 1324 (8 Eylül 1908) ve 20 Nisan 1325 (2 Mayıs 1909) tarihli iradelerde, Hazinei Hassa'dan devlete geçirilmesi buyrulmuş olan taşınır ve taşınmaz mallarla, 30 Ekim 1913'de, bir kamu hizmeti yararına Hazinei Hassa'ca yönetilen mallar, sözü geçen devletler Osmanlı İmparatorluğu'nun yerini almış olduklarından ve bu mallar üzerinde kurulmuş bulunan vakıfların geçerli tanınması şartıyla, bir önceki fıkrada belirtilen taşınır ve taşınmaz malların kapsamı içinde bulunmaktadırlar.

Gerek Balkan savaşları sonucu olarak, gerek daha sonra Yunanistan'a geçmiş eski Osmanlı İmparatorluğu topraklarında bulunan ve Hazinei Hassa'dan devlete geçmiş taşınır ve taşınmaz mallar konusunda, Türk Hükümeti ile Yunan Hükümeti arasında çıkan anlaşmazlık, 1/14 Kasım 1913 tarihli Atina Andlaşması'na ekli özel bir protokol uyarınca ve yapılacak bir hakemlik sözleşmesine göre, La Haye'de bir hakemlik mahkemesine götürülecektir.

İşbu maddenin hükümleri, Hazinei Hassa adına yazılı bulunan ya da Hazinei Hassa'ca yönetilen ve bu maddenin 2 nci ve 3 üncü fıkralarında öngörülmeyen taşınır ve taşınmaz malların hukuksal niteliğini değiştirmeyecektir.» (11)

---

(11) **Lozan Barış Konferansı**, Takım: 2, Cilt: 2, SBF Yayınları, Ankara, 1973, s. 22.23.

Antlaşmanın 65. maddesiyle de şu hüküm kabul edildi:

«İşbu andlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinde Türk egemenliği altında kalmış bir ülkede bugün de bulunup kimliği ortaya konulabilecek ve 29 Ekim 1914 tarihinde Müttefiklerin uyruğu olan kimselere ait mallar, haklar ve çıkarlar, bulundukları durumlarıyla, derhal hak sahiplerine geri verilecektir.

Karşılıklı olarak, 29 Ekim 1914 tarihinde Müttefik devletlerin egemenliği ya da koruyuculuğu altına konulmuş ülkelerde ya da Balkan savaşlarından sonra Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak bugün sözü geçen devletlerin egemenliği altına konulmuş ülkelerde bulunup da Türk uyruklarına ait olan mallar, haklar ve çıkarlar, derhal hak sahiplerine geri verilecektir. İşbu andlaşma uyarınca Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmış ülkelerde bulunan ve Müttefik devletler makamlarınca tasfiye konusu yapılmış ya da başka herhangi olağanüstü tedbirler uygulanmış, Türk uyruklarına ait mallar, haklar ve çıkarlar konusunda da bu hüküm uygulanacaktır.

İşbu andlaşma uyarınca Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmış bir ülkede bulunup, Osmanlı Hükümeti'nce uygulanan kural-dışı bir savaş tedbirine konu olduktan sonra, bu ülkede yetkilerini kullanan Bağıtlı Yüksek Tarafların şimdi elinde bulunan mallardan kimliği ortaya konulabilecek olanlar, bulundukları durumlarıyla, meşru maliklerine geri verilecektir. Bu ülkede yetkilerini kullanan bağıtlı devletçe tasfiye edilmiş taşınmaz mallar konusunda da aynı işlem yapılacaktır. Özel kişiler arasında bunlar dışında kalan istemler, yetkili yerel mahkemelere sunulacaktır.

İstenmiş malların kimin olduğu ya da bunların geri verilişi konusunda ortaya çıkacak her türlü anlaşmazlıklar, ... Hakemlik Karma Mahkemesi'ne sunulacaktır.» (12)

(12) **Lozan Barış Konferansı,** Takım: 2, Cilt: 2, s. 24-25.

CUMHURİYETİN İLÂNINDAN SONRA MİRASLA İLGİLİ HUKUKÎ GELİŞMELER

3 Mart 1924 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen 431 sayılı *Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun*'un (13) ikinci maddesi, Halifenin ve Osmanlı Hanedanı'na mensup erkek ve kadınlar ile Hanedana mensup damatların, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ikâmet etmelerini ebediyen yasaklıyordu. Ayrıca Hanedana mensup kadınlardan doğan çocukların da bu hükme tâbi olacakları açıkça belirtilmişti; yani bu madde gereğince, sadece Hanedana mensup gelinler Türkiye'de kalabileceklerdi. Yasanın 3. ve 4. maddelerine göre ise; yukarıda sözü geçen kişilerin on gün içinde ülkeyi terk etmeleri gerektiği hükme bağlanıyor ve aynı zamanda bu kişilerin Türk vatandaşlığından da çıkarıldıkları açıklanıyordu. Söz konusu kişilerin Türkiye Cumhuriyeti dahilinde gayri menkule tasarruf edemeyeceklerini ve tapuda üzerlerine kayıtlı gayri menkulleri en geç bir yıl içinde elden çıkarmak üzere doğrudan devlete başvurmaları gerektiğini; aksi halde, bu süre sonunda herhangi bir hak elde etmek için mahkemeye müracaat haklarının da bulunmadığını hükme bağlayan yasanın beşinci maddesinden sonra; yasanın yedinci maddesinde de, yukarıda sözü edilen kişilerin sahibi oldukları gayri menkulleri bir yıl

(13) **Düstur**, (3. Tertip), Cilt: 5, s. 668-669.

içinde hükümetin bilgisi ve onayı dahilinde tasfiye edecekleri, bu sürenin bitiminde ise, tasfiyenin bizzat hükümetçe yürütüleceği ve tasfiye bedellerinin hak sahiplerine ödeneceği açıklanmaktaydı.

II. Abdülhamid'in mirası ile yakından ilgili madde ise, sekizinci maddeydi. Yasanın sekizinci maddesi şöyleydi:

«Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş kimselerin Türkiye Cumhuriyeti arazisi dahilindeki tapuya merbut emvali gayri menkulleri millete intikal etmiştir.» (14)

Hüküm son derece açıktı (ya da en azından ilk bakışta öyle görünüyordu); cümlede çoğul kullanılmak suretiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık yapmış tüm kişilerin, bu arada tabii II. Abdülhamid'in de, tapuya kayıtlı gayri menkullerinin devlete intikal ettiği yasada belirtilmekteydi.

Yine yasanın konuyla ilgili onuncu maddesinde ise şöyle denilmişti:

«Emlâki Hakaniye namı altında olup, evvelce millete devredilen emlâk ile beraber mülga padişahlığa ait bilcümle emlâk ve sabık Hazinei Hümayun, muhteviyatlarile birlikte saray ve kasırlar ve mebani ve arazi millete intikal etmiştir.» (15)

Bu maddeyle de, daha önce devlet hazinesine devredilmiş olup da, Vahdettin tarafından yeniden Hazinei Hassa'ya geçirilen mallara el konulduğu açıklanıyordu.

431 sayılı yasa hükümleri uyarınca yurtta kalabi-

---

(14) **Düstur**, (3. Tertip), Cilt: 5, 668-669.

(15) **Düstur**, (3. Tertip), Cilt: 5, s. 668-669.

len II. Abdülhamid'in bazı mirasçıları, yıllar sonra Lozan Antlaşması'nın 60, 65, 66, 92-97, 137 ve 139. maddeleri (16) gereğince, daha önce Osmanlı Devleti'nin arazisi içinde olup da, artık Türkiye sınırları dışında kalmış yerlerde bulunan, II. Abdülhamid'den kendilerine miras kaldığını iddia ettikleri gayri menkulleri geri alabilmek için, Lozan Antlaşması'nda sözü edilen adlî süreci başlatmak üzere girişimlerde bulunmaya başladılar.

«1931 yılında muhtelit ve hakem komisyonlarında bunlar Türk tabiiyetinde olduklarını ispat etmek gayesiyle sondaja başlıyorlar. Ve bunlar Türk tabiiyetinde olduklarını ileri sürerek Lozan Muahedesi ile terk edilen, hariçte kalan malların kendilerine verilmesi şeklinde işe girişiyorlar. Ve bu mesele Bakanlar Kurulu'na intikal ediyor; Hariciye, Adliye ve Maliye Bakanlıkları teşebbüslere geçiyor; Bakanlar Kurulu 2.8.1931 tarihinde bunların Türk tabiiyetinde sayılacağına karar veriyor.» (17)

2 Ağustos 1931 tarih ve 11511 sayılı Bakanlar Kurulu kararı şöyleydi:

«Abdülhamidi sâni vârislerinden Bedri Felek ve Müşfika kadınlar Muhtelit Mübadele Komisyonu'nca gayri mübadil addedildiklerinden mallarına kıymet takdir edileceği cihetle tapu senetlerinin taraflarına verilmesi talebini havi müracaatları üzerine Maliye, Hariciye ve Adliye Vekâletlerinden alman 9/3/931, 24/6/931, 27/7/931 tarih ve 9128, 831/12495, 602/9723 numaralı mütalâanameleri İcra Vekilleri Heyeti'nin

---

(16) **Lozan Barış Konferansı**, Takım: 2, Cilt: 2, s. 25, 36-39, 51 ve 52.

(17) CHP Seyhan milletvekili Ahmet Remzi Yüregir'in TBMM'deki konuşması için bkz. **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

2/8/931 tarihli içtimaında tetkik ve mütalâa edilerek senet verilmesini isteyen mirasçıların gayri mübadil addolunmalarına göre Lozan ahitnamesinin 60 ıncı maddesinin son fıkrası mucibince Yunanistan'da kalan Hazinei Hassa namına mukayyet emval ve emlâkin mahiyeti hukukiyesi tebeddül etmiyeceğine göre Türklere ahden temin olunan menafiden istifade edebilecekleri ve bunların Yunanistan'da kendi mallarına mukayyet emvalden dolayı Türk vatandaşı sıfatı ile temini istifade etmeleri zaruri görüldüğü ve Hilâfetin ilgasına ve Hanedanın hudut haricine çıkarılması hakkındaki kanunun şümulünden hariç ve Türk vatandaşlığı hukukunun cümlesinden istifade hakkını haiz olmaları hasabiyle kendilerine intikal eden gayri menkul malların kayıtlarının verilmesi lâzım geldiğine karar verilmiştir. 2/8/931» (18)

Aslında Bakanlar Kurulu'nun aynı konuda 17 Kasım 1930 tarih ve 15247 sayılı bir başka benzer kararı daha bulunuyordu. (19)

Ancak Bakanlar Kurulu'nun söz konusu iki kararının, daha çok dış politika kaygıları göz önünde tutularak alındığı anlaşılıyor. Nitekim CHP Seyhan Milletvekili Ahmet Remzi Yüregir de TBMM'de, «Vekiller He-

---

(18) Müşfika Kayasoy, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Pek Yüksek Huzuruna,** (Merhum Abdülhamid-i Sani Zevcesi Müşfika Kayasoy Arizanamesi), İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1948, s. 11.

Bakanlar Kurulu'nun bu kararını **Resmi Gazete**'de bulamadım.

(19) **TBMM TD,** (aynı yerde), (18.4.1949).

Bakanlar Kurulu'nun bu kararını da **Resmi Gazete**'de bulamadım.

yeti kararı hariçteki işler için... verilmiştir» biçiminde konuşmuştur. (20)

Öyle görülüyor ki, hükümet, bu kararlarla, II. Abdülhamid'in mirasının vârislerine intikal ettiğini ya da intikal etmesi gerektiğini kabul ederken; Türkiye sınırları dışında kalmış arazilerde kurulmuş yeni devletlere geçmiş gayri menkuller arasında bulunan ve II. Abdülhamid'e ait olan malların, II. Abdülhamid'in mirasçıları kanalıyla da olsa takip edilmesini ve eğer mümkün olursa, Lozan Antlaşması'nın ilgili maddeleri gereğince geri alınmasını (yani, II. Abdülhamid'in Türk vatandaşı olan vârislerine intikalini) amaçlamıştı. Ayrıca burada dikkate alınması gereken asıl önemli nokta; bu kararın, II. Abdülhamid'in vârislerinin miras dâvalarını Türkiye içinde değil, fakat Türkiye sınırları dışında (Osmanlı Devleti'nin eski arazisi üzerinde), yabancı devletler nezdinde sürdürdükleri bir dönemde alınmış olduğudur. Bu sırada, mirasın Türkiye sınırları içinde kalan kısmı henüz gündemde değildi.

Ahmet Remzi Yüregir, II. Abdülhamid'in mirasçılarının, Bakanlar Kurulu'nun bu kararları sayesinde ilk kez bir «köprü başı» kurduklarını belirtmektedir. (21)

Bu noktada yurt dışındaki miras dâvalarına ileride ayrıntıları ile değinmek üzere, öncelikle yurt içindeki miras dâvalarından söz etmek istiyorum.

---

(20) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

(21) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

YURT İÇİNDEKİ MİRAS DÂVALARI

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki siyasal koşulların, II. Abdülhamid'in mirası dâvasının gündeme gelmesini uzun zaman engellediği anlaşılıyor. (22) Cumhuriyetin 10. Yıldönümü münasebetiyle kabul edilen Af Kanunu, mirasçılara siyasal koşulların yumuşadığına ya da yumuşayacağına dair bir işaret vermiş olmalı ki (23), mirasçılardan bazıları (24), 1933 yılında «sondaj mahiyetinde bir dâva» (25) açıyorlar.

---

(22) **TBMM TD,** (aynı yerde), (18.4.1949).

(23) «Cumhuriyetin onuncu yılında çıkan af kanunlarının memlekete getirdikleri yeni havanın tesirile bu tarihe kadar eski Hanedan ailesinin vârisi sıfatını açığa vurmaktan çekinen İkinci Hamid'in zevceleri, fakru zaruretlerinin de tesirile, zevceleri müteveffa padişahtan hisselerine bir şey isabet edip etmiyeceği yolunda yaptıkları araştırmalar sonunda bir kısım gayri menkullerin Abdülhamid uhdesinde tapuya mukayyet olduğunu görerek namlarına tescilini tapudan istemişler...» Hıfzı Timur, «Ölmüş Padişahlar Adına Tapuda Kayıtlı Gayrimenkullerin Veresiye İntikali», **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,** Cilt: 12, Sayı: 1, 1946, s. 391.

(24) «...Abdülhamid'in oniki karısından onyedi çocuğu dünyaya gelmiş bulunuyor. Bu çocuklardan veraset ilâmı tarihinde hayatta olup da mirasçı sayılanlar; Zekiye, Naime, Naile, Şadiye, Ayşe ve Refia Sultanlarla, Mehmet Selim, Abdülkadir, Ahmet, Burhanettin, Abdürrahim, Nurettin ve Âbit Efendilerdir.»

«İstanbul Kassam Mahkemesi'nden aldıkları Hicri 9 Rebiülâhir 1338 tarihli veraset ilâmıyla Hazinenin karşısına çıkan

II. Abdülhamid'in zevcelerinden Müşfika Kayasoy ile Emsalinur Hanım, bu tarihte, Necati Yalım adlı bir avukata müracaatla, II. Abdülhamid'e ait bazı küçük ve önemsiz gayri menkul parçalarının (İzzet Paşa Çiftliği, Halepli Merası ve Burunsuz Mandırası) tapuda vârislere intikali için gereken yasal işlemlerin yapılmasını talep ediyorlar. «Hanedan âzasının burada [Türkiye'de] vekâletini ifa eden İstanbul'daki bir zat [Diş He-

---

mirasçılardan kadınlar şunlardır : Bedrifelek, Emsalinur, Müşfika, Sâzekâr Peyveste, Naciye, Fatma ve Behice. Bunlardan başka, Abdülhamid'in alıp boşadığı Nurefsun, 1905'te ölen Dilpesent, 1910'da ölen Mezit ve 1915'de ölen Bîdar ile genç yaşta ölen Nazikedâ da Abdülhamid'in kadınları arasında idi.»

«Veraset ilâmı aynı zamanda usulsüzlüklerle de mualleldi. O tarihte yürürlükte bulunan usulü muhakemei şer'iye kararnamesi'nin 23 üncü maddesi: Nesep ve veraset dâvaları ancak hasmı hakiki muvacehesinde ve müstakillen veya vazife dahilinde olan bir dâvayı asliye zımnında ikame olunur, diyerek hasmı cali muvacehesinde o konularda dava açma şeklini yasak etti- calı muvacehesinde o konularda dâva açma şeklini yasak ettiği halde mirasçılar şehzade Abdürrahim Efendi'yi aşikâr bir surette cali hasım ittihaz ederek güya elinde bulunan menkulâtı vereseye teslim etmesini dâva etmişler, menkulâtın ne olduğunu tasrih ettirilmemişler, böyle mürettep bir dâva zımnında veraseti ispat etmişler ama bu dâva sonunda çıkan kararı da hasma tebliğ edip ilâm hüviyeti iktisap ettirmemişler ve tabiatıyla kesinleştirememişler, muhkem kaziye halini aldıramamışlardır.

İşte, mirasçılar, dahilde Türkiye Devleti ve onun Maliye Hazinesi karşısına ve mahkemeleri huzuruna ve hariçte de ilhaklar dolayısıyla Abdülhamid'e ait emlâkin bulunduğu arazi parçalarına sahip olan yabancı devletler ve onların mahkemeleri ve bu arada muhtelit hakem mahkemeleri huzuruna böyle usul ve esas cihetlerinden sakat bir veraset belgesi ile çıkmışlardır.» Şensözen, age, s. 91-92 ve 89-90.

(25) Maliye Bakanı Aksal'ın ifadesi için bkz. TBMM TD, (aynı yerde), (18.4.1949).

kimi Sami Günzberg] daha evvel [431 sayılı yasanın] 5, 7 nci maddelerindeki tasfiye dolayısıyla» (26) Hanedan ailesine ait bazı yasal işlemleri takip etmenin yanı sıra; bu aşamada Hanedan ailesinin miras dâvası ile de bağlantı kuruyor. Vârisler adına hareket eden Günzberg, tapuya müracaatla, söz konusu gayri menkullerin intikalinin yapılmasını talep ediyor, ancak tapu bu müracaatı, 431 sayılı yasanın sekizinci maddesini gerekçe göstererek, yerine getirmiyor.

Miras Dâvasının Hukukî Yönü

Bu aşamada konu, tamamen bir hukuk sorunu olarak, yargı organlarının önüne gelmiş; vârisler, tapu idaresi aleyhine dâva açmışlardır. (27)

Mirasçıların mahkeme önünde ortaya koydukları iddiaları şöyle özetlemek mümkündür:

«İkinci Abdülhamid'in tapu kaydına müsteniden maliki bulunduğu gayri menkuller üzerinde Osmanlı Devleti'nin hak sahibi olduğu iddiası 26/8/1324 ve 20/4/1325 tarihli iradelere dayanmaktadır.

26/8/1324 tarihli irade 23/7/1324 tarihinde Meşrutiyetin ilânını takip eden günlerde, Meşrutiyetin ilânı-

---

(26) Aksal'ın açıklaması için bkz. **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

(27) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

Şensözen, dâvanın açılış sürecini daha farklı anlatıyor: «Fakat, Abdülhamid'in yurt dışına çıkarılmayan karılarının vekilleri tarafından tapuya müracaatla vaki intikal talepleri birkaç gayri menkul için kabul edilince Hazine tarafından mukabil tedbir alınmış ve bunun üzerine kendileri mahkemeye başvurup 431 sayılı kanunun dışında kalması lâzım gelen Abdülhamid'den kendilerine tabii şekilde miras intikal etmesi ve buna göre de tapu idaresinin intikal muamelesini yapması lâzım geleceğini iddia etmişlerdir.» Şensözen, **age**, s. 86-87.

nın verdiği coşkunluk havası içinde çıkarılmıştır. Bu iradenin muteberiyeti bazı şartlara bağlı tutulmuştur.

Bir ihtilâl havası içinde çıkarılmış olan ve Abdülhamid'in şahsi mallarının müsaderesine müteallik bulunan bu irade, ilân ve neşri için kanlar dökülen Kanunu Esasî'nin hakkı mülkiyeti taarruzdan masun kılan ve müsadereyi men eden hükümlerine aykırı olduğu için, Meşrutiyet inkılâbını yapanlar eserleri olan Kanunu Esasî'ye ilk darbeyi bizzat indirmekten çekindiler ve 26/8/1324 tarihli iradeyi, şartlarını tahakkuk ettirmemek ve irade hükümlerini icra ettirmemek suretile hükümsüz bıraktılar. Hazinei Hassa'nın borçlarının sureti tediyesi hakkında çıkarılan 8/8/1325 tarihli ve 135 sayılı kanunla bu irade zımnen ve fakat tamamen kaldırılmıştır.

Nihayet Abdülhamid'in şahsi mallarının devlete intikali hakkında 1325 senesinde ikinci bir irade ıstar edilmiş olması 26/8/1324 tarihli iradenin hükümsüzlüğünün bariz bir delilidir.

20 Nisan 1325 tarihli ikinci irade Abdülhamid'in hal'inden altı gün sonra, yine bir ihtilâl havası içinde ısdar olunmuştur.

Bu irade de Kanunu Esasî'ye aykırı ve ona indirilmiş bir darbe mahiyetinde idi. Birinci iradenin kanuniyet kesbetmemesini mucip olan endişe bu irade hakkında da hâkim oldu: Kanunu Esasî hükümlerine göre Padişah tarafından ısdar edilecek iradeler ancak Mebusan ve Âyan Meclislerinden geçtikten ve Düstur ve Takvimi Vekayi'de neşrolunduktan sonra muteber ve haizi hükümdüler. Kanunu Esasî'ye bağlı ve hürmetkâr kalmak isteyen o tarihteki İttihat ve Terakki Hükümeti 1325 tarihli iradeyi Meclislerden geçirmedi ve

usulen neşir ve ilân ettirmedi. Bu suretle bu irade kanuniyet iktisap etmedi.

Mülkiyet hakkını tarsin ve müsadereyi men eden Kanunu Esasî'nin mer'i bulunduğu bir tarihte, sakıt Padişah dahi olsa, hiçbir ferdin malı kanuniyet kesbetmeyen mücerret bir irade ile müsadere edilemeyeceğinden Abdülhamid'in malları 1325 tarihli irade ile Osmanlı Devleti'ne intikal etmemiştir.

Nihayet 1324 ve 1325 tarihli iradelerin hükümsüz olduğu hakkında 8/1/1326 tarihinde bir kanunu muvakkat neşir ve ilân edilmiştir.

Binnetice, 1324 ve 1325 tarihli iradelerle İkinci Abdülhamid'in malları Osmanlı Devleti'ne intikal etmemiştir.» (28)

«İkinci Abdülhamid tarafından isdar olunan 1324 ve Beşinci Mehmet tarafından ittihaz olunduğu mervi 1325 tarihli iradelerin esasen hükmü yoktur.

Filhakika:

A — Vahdettin zamanında 8 Ocak 1336 tarihinde isdar edilmiş olup İkinci Tertip Düstur'un 11 inci cildinde mevcut kanunu muvakkat ile gerek 1324 ve gerekse 1325 tarihli iradeler hükümleri iptal ve ilga edilmiş bulunmaktadır.

Her ne kadar 7 sayılı kanun ile Büyük Millet Meclisi'nin tasvibi haricinde İstanbul'ca akdedilmiş veya edilecek bilûmum muahedat ve mukavelât ve ukudat ve mukarreratı resmiye ve verilmiş imtiyazat ve maadin ferağ ve intikalâtı ve ruhsatnameleri ile mütareke-

(28) Ayşe Andelip Özerakın, (II ci Abdülhamid'in Oğlu Ölü Nureddin'in Karısı ve Varisi), **Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına,** İstanbul Halk Basımevi, İstanbul, 1948, s. 2-3.

den sonra akdedilmiş bilcümle muahedatı hafiye ve doğrudan doğruya veya bilvasıta ecanibe verilmiş imtiyazat ve maadin ferağ ve intikalâtı ile ruhsatnameleri... kanun hükmile keenlenyekûn addedilmiş ise de:

a) Bu kanun hükmü yalnızca 18 Mart 1336 tarihinden muahhar mukarrerata ait olduğu,

b) Ve tadadi bir şekilde tayin ve tasrih edilmek suretiyle keenlemyekûn addedilen hususat meyanına 8 Ocak 1336 tarihli muvakkat kanun muhtevası dahil bulunmadığı, cihetle bu irade hükmü halen nafiz ve bakidir ve bu irade hükmü ile de 1324 ve 1325 tarihli iradeler ortadan kaldırılmıştır.

Filhakika:

1324 ve 1325 senesinde gayri menkullere müteallik ferağ ve teferruğ muamelelerinin tekemmülü için bu gayri menkullerin mahiyeti nevileri itibari ile izni mütevelli veya memura lüzum ve ihtiyaç bulunduğu gibi 1325 senesinde mer'î bulunan ferağ ve intikale aid nizamnamenin 17 nci maddesi hükmünce de bu gibi gayri menkullere vukubulacak takrirlerin tapu memurları huzurunda veya husus muvacehesinde bilâsale veya bilvekâle dermeyanı lâzım gelmektedir.

Hükümleri merfu 1324 ve 1325 tarihli iradelerin farzı muhal olarak mer'î bulunduğunu bir an için düşünsek bile arzolunan esbaba binaen ortada nakil mülkiyet muteber ve sahih bir tasarrufun mevcudiyeti kabul edilemeyeceği cihetle bunlara bir kıymet izafesine imkân yoktur.

C — Şu noktaya da işaret etmek gerekir ki, 1325 tarihli irade kanun ve hüküm kuvvetinde olarak kabul edilemez.

Filhakika Birinci Teptip Düstur'un birinci cildinin

16 ncı sahifesinde münderiç mevaddı umumiye ve bunu muaddil kavanin ve nizamatın usul ve neşrü ilânı hakkındaki kanunun 4 üncü maddesi gereğince: 'bir kanun ve nizamın hükmü ikinci madde mucibince Takvimi Vekayi ile neşrinden sonra' merüyülicra olur. Şu halde mevzubahs iradeye kanun hüküm ve kuvvetinde olmak üzere istinat edilmek isteniliyor ise evvel emirde bunun usulü dairesinde neşrü ilân edilmiş olması lâzımdır.

Halbuki 1325 tarihli olduğu mervi irade ne Düstur'da münderiçtir ve ne de Takvimi Vekayi'de münteşirdir.

Şu halde bu irade kanun hüküm ve kuvvetinde hiçbir zaman mülâhaza edilemez.

Bundan başka 1293 tarihli Kanunu Esasî'nin yedinci maddesi padişahların salâhiyetlerini tayin etmiş olup gerek bu madde ve gerekse bu maddenin İkinci Tertip Düstur'un birinci cildinin 638 inci sahifesinde münderiç şekli muaddelete göre Meşrutiyetin ilânından sonra padişahların kanun mahiyetini haiz hiçbir gûna tasarrufta bulunamayacağı tasrih edilmiştir.» (29)

«Balkan Harbi'nden sonra Balkan Devletleri ile akdedilen muahedelerde Padişahın ve Hanedan ailesinin İmparatorluktan ayrılan arazide sahip olduğu şahsî emlâkleri üzerindeki mülkiyet haklarının tanınacağı kabul edilmiştir.

Birinci Umumî Harp'ten sonra İstanbul Hükümeti ile İtilâf Devletleri arasında akdedilmiş olan 10/8/1920 Sevr Muahedesi'nde, İstanbul Hükümeti, Abdülhamid'in Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan arazide sahip

(29) Kayasoy, age, s. 4-5.

olduğu şahsî mallarının bu araziyi iktisap etmiş olan devletlere bilâbedel intikal edeceğini kabul etmiştir (Madde : 240).

Muahedenin imzasını müteakip Hazinei Hassa'nın, Tapu Umum Müdürlüğü'nün ve Ziraat Nezareti'nin ikazları üzerine, İstanbul Devleti, Abdülhamid'e ait olan mallar üzerinde hak sahibi olmadığından bunların bilâbedel Osmanlı Devleti'nden ayrılan memalikte teşekkül eden devletlere devir ve temliki hakkındaki Sevr Muahedesi hükmünün hususî ve beynelmilel hukuk prensiplerine aykırı bulunduğunu ve muteber olmadığını bildirmiştir.

Lozan Konferansı'nda Müttefikler Sevr Muahedesi'nin 240 ıncı maddesinin aynen kabulünü istemişlerdir.

Türk murahhası İsmet İnönü, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan memalikte bulunan ve Abdülhamid'in şahsi malı olan gayri menkuller üzerinde hiçbir hakkı olmadığından bu mallar hakkında Türk Hükümetinin tasarruf hakkı olmadığını ve bu sebeple bu malların sözü geçen araziyi ilhak eden devletlere intikalini kabul edemeyeceğini bildirmiş (Recueil des Actes de la Conférense de Lausanne, Seri I, Cilt III, s. 36);

Abdülhamid'in tapu senedile sahip olduğu mallar üzerindeki verese haklarının mahfuz tutulduğunun muahedeye dercini istemiş (Recueil des Actes de la Conférence de Lausanne, Seri I, Cilt II, s. 45);

Bu malların aynen, satılmışlarsa bedellerinin varislere iadesinde hukukî zaruret bulunduğunu belirtmiştir (Seri II, Cilt III, s. 56 ve 59).

Müttefikler, Abdülhamid'e ait emlâkin 26 Ağustos 1324 ve 20 Nisan 1325 tarihli iki irade ile Hazineye in-

tikal ettiği mukabelesinde bulunmuşlardır.

Türk murahhası, bu iradelerin muteber olmadığını ve bu keyfiyetin Türk mahkemelerinden çıkan kararlarla da müeyyet bulunduğunu ve sözü geçen malların devlete ait olmadığını cevaben bildirmiş (Recueil des Actes de la Confènce de Lausanne, Seri II, Cilt III, s. 225) ve şahsi haklara ve mülkiyete riayet zaruretini teyit etmiştir.

Müttefikler Abdülhamid'e ait malların 1324 ve 1325 tarihli iradelerle Osmanlı Devleti'ne geçtiği ve bunların Osmanlı Devleti'nin malı olduğu ve binaenaleyh, Osmanlı Devleti'ne halef olan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından tasarruf edilebileceği; Türk Murahhas Heyeti ise bu iradelerin muteber olmadığı, sözü geçen malların mezkûr iki irade ile devlete intikal etmediği ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin kendisine ait olmayan mallarda tasarruf edemeyeceği hususunda ısrar ettiklerinden Lozan Konferansı'nda sözü geçen iki iradenin muteber olup olmadığı meselesi muallakta bırakılarak, her iki noktai nazarı telif eden bir sureti hal bulunmuş ve muahedeye Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan arazi dahilinde bulunan Abdülhamid'e ait gayri menkuller hakkında bu araziyi iktisap eden devletlerin Osmanlı Devleti'ne halef olacakları suretinde bir hüküm konmuştur.

Yukarıda görüldüğü veçhile Lozan Konferansı'ndaki Türk Murahhas Heyeti, 1324 ve 1325 tarihli iradelerin muteber olmadığını, bu iradelerle Abdülhamid'in şahsi emlâkinin Osmanlı Devleti'ne intikal etmediğini iddia ve bu iddialarında sonuna kadar ısrar ve sebat etmişlerdir. Bu suretle Türkiye Cumhuriyeti, sözü geçen iradelerin muteber olmadığını mukir bulunmaktadır.

(...)

Binnetice 1324 ve 1325 tarihli iradeler mahiyet itibarile kanunî değillerdir. Meâl itibarile Kanunu Esasî'ye mugayirdirler. Şekil itibarile, usulen neşir ve ilân edilmediklerinden bâtıldırlar ve hukukî bir mevcudiyet ve kıymetleri yoktur. Bu sebeple bu iradelerle, Abdülhamid'in tapu kayıtlarına müsteniden sahip olduğu gayri menkuller üzerindeki mülkiyet hakkı ref'edilmemiş ve bu gayri menkuller Osmanlı Devleti'nin mülkiyetine geçmemişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti de yukarıda yazılı esasata dayanarak Lozan Konferansı'ndan itibaren son senelere kadar, müstakar bir siyaset şeklinde mevzuubahs iki iradenin hükümsüz ve bâtıl olduğunu iddia ve müdafaa etmiştir.

Hilâfetin ilgasına dair neşrolunan 3/Mart/1340 tarih ve 431 sayılı kanunun 8 inci maddesinde Osmanlı Devleti'nde Padişahlık yapmış olan kimselerin şahsi mallarının Millete intikal edeceği yazılıdır. İkinci Abdülhamid bu kanunun neşrinden evvel ölmüş ve ölümü ile birlikte mameleki vârislerine intikal ederek onların şahsî emvali haline gelmiş olduğundan İkinci Abdülhamid'in şahsî malları bu kanunla Millete intikal etmemiştir. (...) Binnetice, İkinci Abdülhamid'in malları Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne de geçmemiştir. Bu mallar Abdülhamid'in vârislerinin şahsî mallarıdır (...)

Türkiye, 1324 ve 1325 tarihli iradelerin hükümsüz olduklarını yalnız Lozan Konferansı'nda ileri sürmemiştir. Cumhuriyetin ilânından itibaren son günlere kadar bu noktai nazarını dermeyan ve müdafaa etmiştir. Bu hususta misal olarak şunlar zikrolunabilir:

1) 17/11/1930 tarih ve 15247 sayılı Vekiller Heyeti Kararı.

2) Türk-İtalyan, Türk-İngiliz muhtelit mahkemelerine hitaben muhtelit mahkemeler nezdindeki Türk ajanının yazdığı 13/1/1930 tarihli yazı.

3) Muhtelit mahkemeler nezdindeki Türk ajanının 22/1/1931 tarihli raporu.

4) 2/8/1931 tarih ve 11551 sayılı Vekiller Heyeti Kararı.

5) Londra Türk Sefareti'nin İngiltere Hariciye Nazırlığı'na yazdığı 29/6/1938 tarihli yazısı.» (30)

Müşfika Kayasoy, daha önce adı geçen broşüründe, bu konuda birkaç örnek daha veriyor:

«Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
nci Daire Umum Müdürlüğü
nci Şube
22550
1797
Lef: 2

Ankara
Hulâsa: Suriye
Emlâki Hak.

Samy M. Gunsberg Efendiye,
Diş Tabibi
İstanbul

31.10.1932 tarihli istidanameniz cevabıdır.

Vatandaşlarımızın Suriye'de, Suriyelilerin memleketimizde kâin emlâkine müteallik olarak Fransa Hükümeti ile 27.10.1932 tarihinde akdedilen itilâfname gazetelerde neşredilmiş olduğu cihetle bittabi manzurunuz olmuştur. İşbu itilâf dolayısıyla sâkıt Hanedanın emlâki hakkında Hariciye Vekili Beyefendi ile Fransa Büyükelçisi arasında teati olunan mektupların birer sureti musaddakası da merbuttur. Emlâk itilâfnamesinin

(30) Özerakın, age, s. 3-5.

14 üncü maddesinde musarrah olduğu gibi akid tarafça tasdik edilmek meşrut bulunduğuna nazaran mevzuubahs mektupların da bittabi tasdik keyfiyetinden sonra hükmü olacağını tasrih eylerim efendim.

Hariciye Vekili n.» (31)

«Türkiye Cumhuriyeti Ankara: 28 T.Sani 1934

Hariciye Vekâleti Hulâsa:
1 inci Daire Umum Müdürlüğü
II Şube
74648
2046
Sami Günzberk Beye
Diş Tabibi, İstiklâl Caddesi 356
İstanbul
Beyoğlu

20/11/1934 tarihli mektubunuz karşılığıdır.

Türklere ait Suriye'deki emlâk işleri ile Âli Komiserlik uğraştığından bu gibi hususlar için buradaki Fransa Büyükelçiliği'ne yapılan her müracaat, adı geçen Komiserliğe havale edilmektedir.

Halbuki Beyrut Baş Konsolosluğumuz, mezkûr Komiserlikle doğrudan doğruya ve yakından temas ettiğinden Vekâletimiz vasıtasile vaki müracaatlar için, vatandaşların menfaatları icabı, sözü geçen Konsolosluğumuza yazılmaktadır.»

Müvekkillerinize ait muamelenin tesriine teşebbüs edilmesi ile neticesinin bildirilmesi için de 15/11/1934 tarihi ile ve 73568/350 sayılı tahriratla Baş Konsolosluğumuza yazılmıştır.

---

(31) Kayasoy, age, s. 12.

Tekit mahiyetinde olan bu tahriratın yalnız Resülayin Çiftliği için değil, Abdülhamid veresesinin Suriye'deki emlâkinin heyeti umumiyesi için yazılmış olduğunu ve alınacak cevabın tarafınıza bildirileceğini iş'ar eylerim.

Hariciye V. Vekili n.» (32)

«Türkiye Cumhuriyeti — Ankara: 3 Nisan 1936
Hariciye Vekâleti — Hulâsa:
IV nci Daire Umum Müdürlüğü
nci Şube
5651
315

Dr. Sami Gönzberg,
Diş Tabibi
İstanbul
24.3.936 tarihli istidanız cevabıdır:

Harbi Umumî neticesi Türkiye'den ayrılıp İngiliz manda ve hâkimiyeti altına konan arazideki Abdülhamid veresesinden Türk vatandaşı kadınların emvali gayri menkulesi üzerindeki hakların temini zımnında 30.1.1936 tarih ve 1863/18 numara ile icab eden teşebbüsatın yapılması Londra Büyükelçiliğimize yazılmış ve bu sırada Irak'daki emval hakkında göndermiş olduğumuz liste Büyükelçiliğe takdim edilmişti. Bilâhare Filistin ve Kıbrıs'taki emvali gayri menkuleye ait göndermiş olduğunuz listeler de Büyükelçiliğe zeylen gönderilmiştir.

---

(32) Kayasoy, age, s. 13.

Büyükelçiliğe yapılmış olması tabii olan teşebbüsat neticesi bu son istidanız üzerine sorulmuştur.

Hariciye V. Vekili y.
Numan Menemencioğlu» (33)

Bu belgeler; bir yandan Türk Hükümetinin II. Abdülhamid'in mirasının vârislerine intikal etmesi gerektiğini kabul ettiğini, diğer yandan da mirasın yurt dışında kalan kısmı ile ilgili hukukî sürecin hükümetçe (1930'lu yılların ikinci yarısında dahi) yakından takip edildiğini göstermektedir. Nihayet Türk Hükümeti, II. Abdülhamid'in mirasının yurt dışında kalan kısmının mirasçılarına geçtiğini kabul etmekle, mirasın yurt içinde kalan kısmının da yine vârislere ait olduğunu kabul etmiş oluyordu.

«Asliye Mahkemesi, 19/9/1934'de verdiği kararda tescile mâni bir sebep görmeyerek, tescilin icrasının lâzım geldiğine hükmediyor.» (34) Bunun üzerine Hazine, 431 sayılı yasanın 8. maddesini gerekçe göstererek, kararı temyiz ediyor.

«Meseleyi inceleyen Yargıtay Birinci Hukuk Dairesi, II. Abdülhamid'in şahsi emvalinden olan ve ölümü anında bu vasfı muhafaza eden malların varislere intikalini meneden bir durum görmeyerek ve 431 sayılı kanunun sekizinci maddesinin şahsi emvale şümulü olamayacağı mütalâasile Hazinenin iddiasını red ve Asliye Mahkemesi'nin, intikalin lâzım geldiği yolundaki

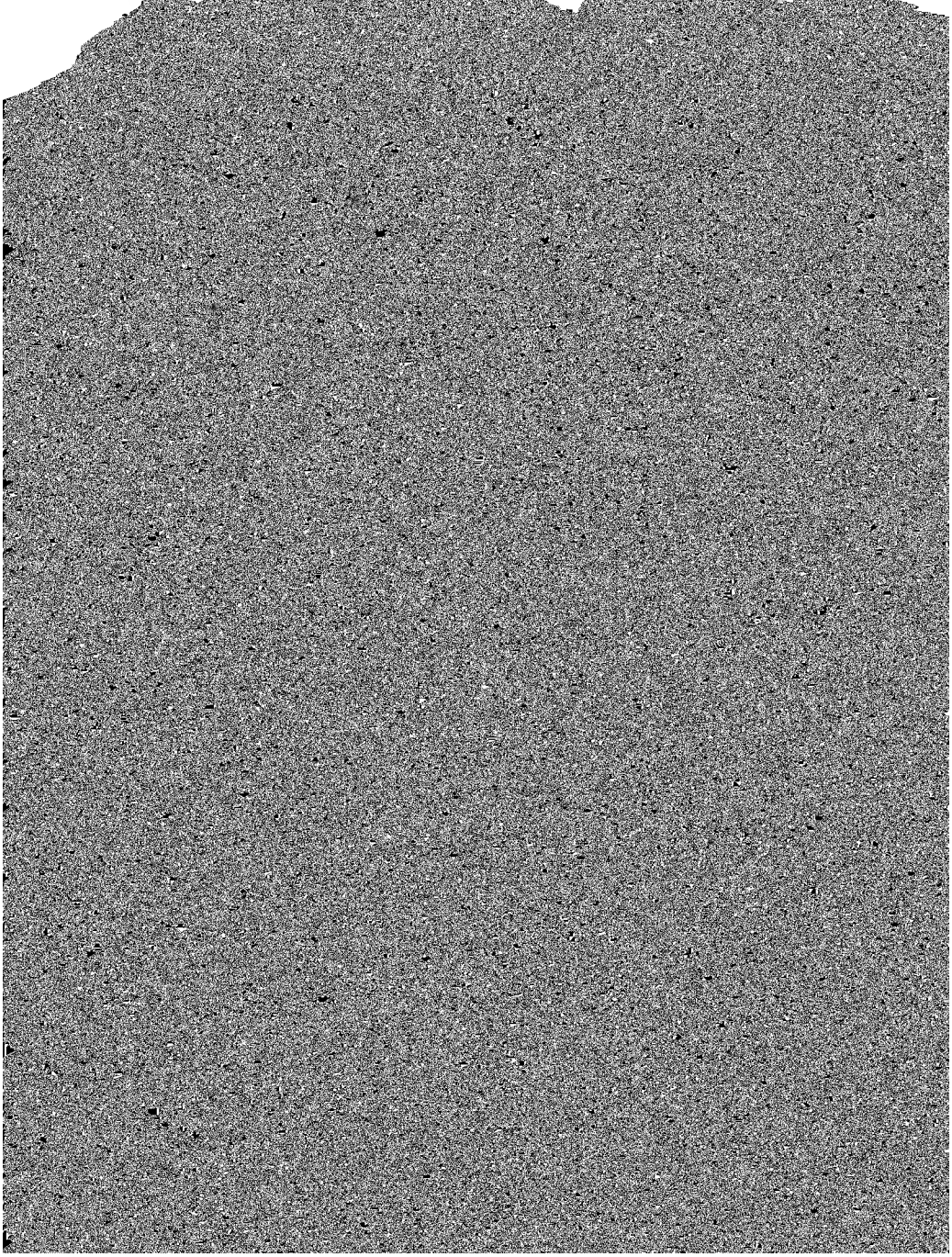
---

(33) Kayasoy, **age**, s. 14.

(34) Timur, agm, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, s. 389; ayrıca bkz. Şensözen, **age**, s. 86-87 ve Aksal'ın açıklaması **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

kararını [16 Şubat 1935 tarihinde (35)] tasdik ediyor.» (36)

Kararda, «431 sayılı kanunun sekizinci maddesi[illegible]

yor. (40) Sonuçta; mirasçılar lehine verilen hukukî kararın, mirasçılar lehine fiilî foir sonuç yaratmadığı anlaşılıyor.

Aradan birkaç yıl geçtikten sonra, «verese, Temyizin... karar[mm] kendi lehinde tecelli ettiği noktasından hareket ederek 1941 senesinde hu defa Serencefoey yokuşunda Osman Paşa Konağı namı ile maruf olan gayri menkulü hedef ittihaz eden ikinci foir dâva» açıyor. (41)

Yine Asliye Mahkemesi'nde görülen dâvada, «mahkeme bu defa, birinci kararın aksine olarak, sekizinci maddenin medlûl ve mânasını idarenin anladığı mânada, yani o tarihte yaşayan ve ölmüş bulunan padişahların bilcümle gayri menkulüne şamil olduğu mânasında» anlıyor. (42) Bunun üzerine dâvacılar kararı temyiz ediyorlar. Ne var ki, Yargıtay Birinci Hukuk Dairesi, bu kez, 431 sayılı yasanın 8. maddesini gerekçe göstererek, Asliye Mahkemesi'nin kararını, 7 Aralık 1944 tarihinde onaylıyor. (43)

Yargıtay'ın birbiriyle çelişik 'bu iki kararı üzerine; «davacılar tashihi karar yoluna başvuruyorlar, fakat

(40)' Şensözen, age, s. 87.

(41) AksaTın açıklaması için bkz. TBMM TD, (aynı yerde), (18.4.1949).

(42) Aksal'ın açıklaması için bkz. TBMM TD, (aynı yerde), (18.4.1049). «Bu defa; Asliye Mahkemesi, padişahların zamanı saltanatlarında iktisap eyledikleri emlâkin, emlâki hususiye değil, emlâki şahane olduğunu, binaenaleyh Hâzineye intikalleri lâzım geldiğine ve vârislerin hiçbir iddiada bulunamayacaklarına karar veriyor.» Timur, agm, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, s. 389-390.

(43) Timur, agm, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, s. 390; Aksal'm açıklaması için bkz. TBMM TD, (aynı yerde), (18.4.1949).

tashih talebinin kabulü için ekseriyet hasıl olmuyor. Birinci Hukuk Dairesi Başkanlığı, evvelki kararla son karar arasındaki mübayenetin, içtihadın birleştirilmesi suretiyle hallini Birinci Başkanlıktan istiyor ve Baş-

---

Şensözen bu kararı şöyle eleştiriyor:

«Yargıtay'ın bu kararı, yerinde olmayan gerekçesiyle kendi kendini zaafa düşürmüş ve Hazine aleyhine çıkacak içtihadı birleştirme kararını adeta tahrik ve teshil etmiştir. Bir kere, padişahların kendi saltanatları zamanında edindikleri malların vereseye intikal etmeyeceğine dair hiçbir kanun hükmü yoktur. Bazı tarihi emsal ve teamüllerden bahsedilse bile, söz konusu mallar Abdülhamid'in şahsı namına tapulanmış haldedir ve böylece kendisinin hususi emlâki sırasına geçmiştir. 431 sayılı kanun Vahdettin kararnamesini ortadan kaldırıp Hazineye olan devirleri daha şümullü bir şekilde teyit ve tekrar tesis etmiş olmasaydı ve Osmanlı Devleti'nde padişahlık eden kimselerin tapuya bağlı emlâkini toptan millete intikal ettirmemiş olsaydı, bu malların mirasçılara intikali en tabii bir hadise olurdu. Temyiz kararından anlaşılan ruha göre, Yargıtay emlâki şahane tabiriyle emlâki hakaniye'yi kasdetmiştir.» Şensözen, age, s. 87-88.

Diğer yandan, bir hukukçu kararı şöyle yorumlamaktadır:

«Aynı dâvacılar tarafından Abdülhamid'den intikal eden diğer bir gayri menkuldeki hisselerinin tescili için açılan dâva neticesinde, dâva mevzu olan gayri menkulün Abdülhamid namına müseccel olmasına ve padişahların saltanat zamanlarında iktisab eyledikleri emlâk, emlâkı hususiyeden olmayıp, emlâkı şahaneden bulunmasına mebni, kanunen Hazineye intikal edeceğinden, dâvanın reddine dair verilen hüküm bu sefer, gene Yargıtay Birinci Hukuk Dairesi'nce 7.XII.1944'de tasdik edilmiştir. Bu birinci karar hususunda derhal şu noktayı tebarüz ettirmeliyiz ki, bu halde, Yüksek Mahkeme esbabı mucibesinde, 8 inci maddenin makabline şamil olup olmadığı hususundan ziyade padişahın adına müseccel gayri menkullerin mahiyeti üzerinde durup bunları toptan emlâkı şahane' telâkki ederek bizce 431 sayılı kanunun 8 inci maddesinden ziyade 'Emlâkı Hakaniye namı altında olup evvelce millete devredilen

kanlık da talebi Tevhidi İçtihat gündemine ithal ediyor. Genel Kurul, içtihat ihtilâfı bulunduğunu ve bunun birleştirilmesi lâzım geldiğine ekseriyetle karar verdikten sonra» (44); şu karara varıyor:

«Hilâfetin ilgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti memaliki haricine çıkarılmasına dair olan 431 numaralı kanunun (Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş kimselerin tapuya merbut emvali gayri menkulleri millete intikal etmiştir) hükmünü ihtiva eden 8 inci maddesini bu kanunun yürürlüğe konmasından evvel ölmüş padişahların hayatlarında tapuya bağlı ve şahıslarına ait olan gayri menkullere teşmil etmeğe imkân yoktur. Çünkü gerek eski gerek yeni hükümlere göre bir kimsenin ölümü ile menkul veya adına tapuya bağlı gayri menkul malları vârislerine ve intikal hakkına malik olanlarına geçer ve tapuca intikal muamelesinin yapılmış olup olmaması mül-

---

emlâk ile beraber, mülga padişahlığa ait bilcümle emlâk ve sabık Hazinei Hümayun, muhteviyatları ile birlikte saray ve kasırlar ve sabık mebani ve arazi millete intikal etmiştir' diyen 10 uncu maddesine dayanmaktadır. Fakat... Yargıtay'ın 4 Mart 1949 tarihli bir kararında da tebarüz ettirildiği gibi, padişahın kendi parasıyla satın aldığı gayri menkullere, tapuda ne ad verilmiş olursa olsun, şahsına ait bulunan bu malların Padişahlığa muhasses olduklarına delâlet etmez. Kaldı ki, bizce, padişahların bütün mallarını emlâkı şahaneden telâkki ettiğimiz takdirde, mezkûr 8 inci maddenin mevcudiyet sebebi ortadan kalkmaktadır.» Halid Kemal Elbir, «Osmanlı Padişahlarının Tapulu Gayrimenkullerinin Varislerine İntikali Hakkında Bir Teşrii Tefsir ve Teşrii Tefsirin Makabline Şümulü Meselesi», **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt: XV, Sayı: 4, 1949, s. 1188-1189.

(44) Timur, agm, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, s. 390.

kiyetin intikalinde hiçbir tesiri haiz olamaz. Bu itibarla ihtilâfın konusunu teşkil eden dâvalarda, İkinci Abdülhamid'in 1333-1917 senesinde ölümile şahsına ait tapulu gayri menkulleri ölümü anında mirasçıların malı olmuş ve Abdülhamid'in mülkünden çıkmış bulunduğu için bu kabil gayri menkullerin Abdülhamid'e nisbetini iddiaya imkân mülâhaza edilemez. Mallar; ölümile, ölünün mülkiyetinden çıkacağına göre madde hükmünün bu kanunun çıktığı zamanda sağ olan padişahın tapulu gayri menkul mallarına şamil olduğu şüphesizdir. Esasen dosya içinde noterlikçe tasdikli örnekleri bulunan 17/11/1930 ve 2/8/1931 tarihlerini ve 15247 ve 11551 numaralarını taşıyan Vekiller Heyeti kararlarında; Abdülhamid'in kendi nakdi ile aldığı tapulu gayri menkullerinin veresesine intikal edeceği kabul olunmak suretile sözü geçen maddenin neşrinden evvel ölmüş padişahlara şümulü olmadığı açıklanmış bulunmaktadır. Bundan ötürü Yargıtay Birinci Hukuk Dairesi'nin ilk kararı, kanunun ruhuna muvafık olduğuna ve sözü geçen kanunun neşrinden evvel ölmüş padişahlardan vereselerine intikal etmiş bulunan gayri menkullere şümulü olmadığına Kurul mevcudunun üçte ikiyi aşan oy çokluğu ile 6/2/1946 tarihinde karar verildi.» (45)

---

(45) Timur, agm, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, s. 390.

«Bu Tevhidi İçtihat kararını müteakip, Yargıtay, kendisine gelen hâdiselerde mezkûr sekizinci maddeyi bu şekilde tefsir etmiştir. Nitekim Sultan Aziz veresesinin tescil talebine müteallik 4 Mart 1949 tarihli bir içtihadında 'Dâvacıların miras bırakan Abdülâziz namına tapuda kayıtlı bulunan gayri menkuller ölümiyle mirasçılarına intikal etmiş ve 431 sayılı kanunun 8 inci maddesi hükmünün, bu kanun yürürlüğe girmeden önce öl-

Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu'nun bu kararı, yönetimin konuya ilişkin görüşü bilinmesine karşın, hukuka bağlı kalındığını, siyasal etkilerden uzak, sadece hukuk görüşü ile hareket edildiğini ve dolayısıyla da en yüksek yargı organının, siyasal otoritenin etki alanının büyük ölçüde dışında kalabildiğini göstermektedir. Oysa tek-parti döneminde, «İnkılâp Türkiyesi»nde bu tür bir tutum herhalde beklenemezdi.

Diğer yandan, 7 Eylül 1946 tarihli gazeteler, Yargıtay Başkanı'nın 6 Eylül günü Adalet Yılı'nın açılış töreninde yaptığı konuşmayı yayınladılar. Bu konuşmada Yargıtay Başkanı Halil Özyörük, Yargıtay'ın son kararından şöyle söz ediyordu:

«Kanunun geçmişe dokunulmazlığı prensibini, diğer bir karar, 6 Şubat 1946 tarihli karar Birleştirme Kurulu (Tevhidi İçtihat) kararı ayrıca ele almış bulunuyoruz. Kanun yayınlanmazdan önce meydana gelmiş bulunan olaylara uygulanmayacağından, bu kararda da Yargıtay, 431 sayılı kanun hükümlerinin kanunun yayınlanmasından evvel ölmüş bulunan Osmanlı Padişahlarının malları hakkında tatbik olunamayacaklarına hükmedilmiştir. Hukukî durumların sahipleri için sağlaması şart olan güvenme ve inanma bakımından bir kararla tesbit ve teyit edilmiş bulunan prensipler birinci derecede önemi haizdir.» (46)

müş padişahlardan mirasçılarına intikal etmiş bulunan gayri menkullere şümulü bulunmamış olduğuna ve Abdülâziz'in kendi parasile satın aldığı gayri menkullerden bir kısmının (uhde-i Seniyye) veya (uhde-i Şahane) diye kaydedilmiş olması şahsına ait olan bu malların padişahlığa muhasses olduklarına delâlet edemiyeceğine' karar vermiştir.» Elbir, agm, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, s. 1190.

(46) Yüregir'in TBMM'deki konuşmasından alınmıştır. Bkz. **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

Hıfzı Timur, daha önce sözünü ettiğim makalesinde, Yargıtay'ın içtihadı birleştirme kararını hukukî açıdan şöyle tahlil ediyor:

«... mesele Asliye Mahkemesi'ne intikal edince, Mahkeme tescile mâni bir sebep görmeyerek tescili emretmiş ve Yargıtay da kararı tasdik etmiştir. Asliye Mahkemesi'nin ve Birinci Hukuk Dairesi'nin ilk kararları intikal ve tescil talebini uygun buldukları halde daha sonra buna cevaz vermeyen kararlar vermişlerdir. Ve bundan hasıl olan içtihat mübayenetini Genel Kurul halletmiştir. Fakat aynı hâdise için Asliye'den Yargıtay'a kadar olan derecatta kanunun bir maddesinin anlaşılmasında düşülen bu ihtilâf ve hattâ Yargıtay Genel Kurulu'nda dahi çoğunlukla tevhide varılması kanunun başka şekilde de anlaşılabileceği imkânının mevcut olduğuna bir işaret sayılmak gelir. Hakikaten adı geçen kanunun metninde tereddüdü mucip olabilecek noktalar vardır. Ve böyle bir kanun için bunu tabii de görmek lâzımdır. Filhakika adı geçen kanun bir siyasî kanundur. Hedef ve gayesi Hilâfetin lağvı ve Hanedanın hudud haricine hemen çıkarılmasıdır. Birkaç saat içinde yazılmış Meclise sunulmuş ve derhal kabul edilmiştir ve muhakkak ki kanun vazu bu kanunu yürürlüğe sevkederken, müstakbel intikal hâdiselerini, hudut haricine çıkarılmayacak olanların ileride dermeyan edebilecekleri hakları düşünmemiştir. Kanunun mucip sebepleri ve Meclis bantları bunu açıkça göstermektedir. Bu bakımdan mahkeme, karşısına gelen meseleyi çözmek için yalnız metnin çevresinde kalmak zorunda kalmıştır. Gerçekten (Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş kimseler) tâbirinden ne anlaşılmak lâzımdır? Bu kanunla hudut harici edilen Abdülmecid Ef. padişah değildir. Esasen kanunun

7 nci maddesinde Halife ve diğer saltanatı münderise mensuplarının Türkiye Cumhuriyeti dahilindeki emvali gayri menkulleri hakkında mahsus bir hüküm de vardır. Bu hükme göre bu kimselere ait gayri menkuller bir sene içinde tasfiye edilecek, edilmezse hükümet bu işi yapacak ve bedelleri kendilerine gönderilecektir. Şu halde hangi gayri menkuller millete intikal etmiştir? Kanun (Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş kimseler) dediğine göre, kanunun yürürlüğe girdiği tarihte bu vasıfta kimselerin mevcut olduğunu farz etmek icap eder. Halbuki, 1924 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş kimselerden sağ olarak yalnız Vahidettin mevcuttur. Kanunun hedef ve gayesi Vahidettin'in gayri menkullerini millete intikal ettirmek olsaydı, bunu açıkça söylemek ve bu suretle millî davaya aykırı hareket etmiş bir kimsenin adını bu vesile ile de teşhir etmek bir inkılâp meclisi için hattâ fırsat sayılabilirdi. Halbuki kanun 'padişahlık etmiş kimseler' demektedir. Yargıtay kararında belirtildiği üzere ölen bir kimsenin uhdesinde tapuda kayıtlı olan gayri menkul mallar, ölüm anında malik değiştirirler ve tapudaki kayıt değiştirilmese dahi gerek eski gerek yeni hükümlerimizde mülkiyet sağ bulunan hak sahiplerine intikal eder. Acaba kanun, bu ana kaideye bir istisna mı derpiş etmiştir? Yani Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş kimselerin, ölmelerine rağmen tapuda namlarına kayıtlı bulunan gayri menkullerin hak sahiplerine intikali yapılmayarak millete mi mal edinmek istenmiştir? Eğer Asliye Mahkemesi ve Yargıtay Birinci Hukuk Dairesi böyle bir tefsir cihetine giderek ademi tescile karar vermiş ise, muhakkak ki kanunu çok dar bir zaviyeden anlamak istemişlerdir. Ölüm anında ve hâdisemizde 1917 yılında vefat

eden İkinci Abdülhamid'in uhdesinde tapuda kayıtlı gayri menkuller vârislerine intikal etmiştir. Bu fiilî ve hukukî intikalin şeklî kısmını gerçekleştirmemiş olanları kanunu makable teşmil etmek suretile haklarından mahrum etmek hukuk alanında rastlanmış hâdiselerdendir ve bazı ahvalde kanunlar makable de teşmil olunabilir.

Ancak, bu teşmil kanunun açık bir hükmünden ileri gelmelidir. Ana kaidelere aykırı bir neticeyi kanun maddelerinden istidlâl yolile çıkarmak mümkün değildir. Vârislere intikali kabul etmeyen mahkemenin temas ettiği bir diğer nokta da bahis mevzu edilen malların zamanı saltanatta iktisap edilmiş olmak bakımından emlâki hususiye değil, emlâki şahane addedilmesi lâzım geldiği ve bunlar için ise intikalin varit olamayacağı cihetidir. Mahkeme burada da hataya düşmüş zannındayız. (Padişaha) ait mallar ile (Padişahlığa) ait mallar birbirinden farklıdır. Nitekim 431 sayılı kanun 10 uncu maddesinde (Padişahlığa) ait mamelek için ayrı bir hüküm koymuştur. Abdülmecid ve diğer Hanedan efradının tapuda namlarına mukayyet gayri menkulleri için tasfiye yapılacağı ve bedellerinin kendilerine verileceği 7 nci maddede tasrih edilmekte iken, (Padişahlığa) ait bilcümle emlâkin de millete intikal edeceği 10 uncu maddede açıkça belirtilmektedir. Padişahların uhdelerinde tapuda kayıtlı gayri menkuller alelitlâk emlâki şahane ise, 7 nci maddenin derpiş ettiği mülkler neler olabilir? Görülüyor ki, Asliye Mahkemesi ve bu mahkemenin kararını tasdik eden Yargıtay Birinci Hukuk Dairesi, ademi tecile gitmekle isabetli bir karar vermiş olmaktan uzak bulunmaktadır.

Yargıtay Genel Kurulu filhakika durumu inceleyince, 'mallar, ölümile ölünün mülkiyetinden çıkacağı-

na göre madde hükmünün bu kanunun çıktığı zamanda sağ olan padişahın tapulu gayri menkul mallarına şamil olduğu şüphesizdir' neticesine haklı olarak varmıştır. Filhakika dâvacılar, kanunun yürürlüğe girdiği tarihten yedi yıl evvel vefat etmiş bir padişahın mallarından hisselerini talep ettiklerine göre, madde hükmünün kendilerile hiçbir ilgisi olmamak lâzım gelir... Genel Kurul tevhidi içtihat kararı, kanunun hem lâfzına hem de ruhuna tamamen uymaktadır. Yalnız kararın mucip sebepleri meyanında, zikrolunan iki Bakanlar Kurulu kararından bahsetmek ve adetâ bu kararlardan ötürü neticeye vasıl olunmuş görünmek şüphesiz ki doğru sayılamaz. (...) Bakanlar Kurulu'nun kanunu tefsire değil tatbika salâhiyatı vardır ve tatbik tarzının sorumluluğu da kendisine racidir. Yargıtay kanunları hâdiselere tatbik ederken, daha evvel icraî makamların ne yolda hareket etmiş olduklarını inceleyebilir ve ilhamlar alabilir, fakat bu tatbikattan (ötürü) diyerek karar veremez. İşaret ettiğimiz ve tâli mahiyette olduğuna şüphe olmayan bu noktadan maada, incelediğimiz tevhidi içtihat kararı Yargıtay'ımızın örnek denecek güzel kararlarından biri olarak kalacaktır.» (47)

Tek-parti döneminde, «İnkılâp Türkiyesi»nde hükümet otoritesine bağlı/bağımlı üniversitenin, yönetimin bilinen resmi görüşüne karşı çıkması; hatta bu türden muhalif bir görüşün hem de fakülte dergisinde yayınlanması herhalde düşünülemezdi bile. Timur'un bu cesur yazısının, 1946 Üniversite Kanunu'nun özerklik ruhu içinde filizlendiğini düşünmek, herhalde yanlış olmaz.

---

(47) Timur, agm, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, s. 391-392.

Yargıtay'ın içtihadı birleştirme kararından sonra, mirasçılar açısından artık hukukî bir sorun kalmamış gibi görünmektedir:

«Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Yargıtay Birinci Hukuk Dairesi kararındaki kayda göre, yani emlâki müdevvere haricinde kaldığı anlaşılacak emlâkin ihraç dışında kalan mirasçılara intikal muamelelerinin kabul ve ifası lüzumunu teşkilâtına tamim etmiştir. Bu tebliğ ve tamim üzerine de Beşiktaş'taki bir konakla yine aynı semtte Abbasağa Mahallesi'nde Ihlamur ve Cihannüma mevkiilerinde, Kâğıthane'de, Mecidiyeköyü'nde, İzzet Paşa Çiftliği'nde 17 kadar arsanın Hazine namına olan kayıtlarının iptaliyle mirasçı kadınlar adına intikali yapılmış, bu arada Abdülhamid'in ölü oğlu Nurettin'in karısına da hisse verilmiştir. Bunlardan bazıları hisselerini hemen satmışlardır. Hatta bu intikaller sırasında 20 Nisan 1325 tarihli Reşat iradesinde ve ona ekli listedeki: Dersaadet ve bilâdı selâsede 1293 tarihinden sonra Hakanı sâbık tarafından mübayaa olunan emlâk ve akarât, kayıt ve şartları üzerinde durulmadığı da müşahade olunmaktadır.» (48)

«Mirasçıların içtihadı birleştirme kararından sonra hemen intikal muamelelerini yaptırdıkları İzzet Paşa Çiftliği ve Ortaköy, Abbasağa Mahallesi ve Yenimahalle'deki 12 gayri menkul (49) ile yine intikaline teşebbüs ettikleri Beykoz'daki Abrahampaşa Korusu ve Arpacı Çiftliği için Hazinenin açtığı üç parça dâvaya karşılık,

---

(48) Şensözen, age, s. 88-89.

(49) Aksal'a göre gayri menkul sayısı 13'tür: «Tevhidi içtihat kararının neşrinden sonra, bu kararı tatbikan 13 parça gayri menkulün kayıtları tapuda idareten vereseden kadınlar namına intikal ettirilmiştir.» **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

mirasçıların açtığı on parça dâvada (50) Halepli Merası, Burunsuz Mandırası, Osman Paşa Konağı, Atîk Valide Çiftliği, İplikhane arazisi, Silahdar Çiftliği, Üsküdar'da 7 parça, Maçka Bostan Sokağında 4 parça, yine Maçka'da Emlâk ve Eytam Caddesi'ndeki 6 parça gayri menkuller üzerindeki Hazine müdahalesinin önlenmesiyle namlarına intikali istenmiştir. Bu kadarı bile büyük bir yekûn tutan emlâkten başka yine İstanbul mahkemelerinde görülmesi için bir kısmının İstanbul'da bulunduğu beyan edilerek yurdun muhtelif bölgelerinde olmak üzere 607 kalemde birleştirilmiş 5960 parça ve yine aynı şekilde 480 kalemde birleştirilmiş 4520 parça ki toplam olarak 10210 parça (51) gayri menkullerin uhdelerine intikali ve bunlar üzerindeki Hazine müdahalesinin önlenmesi ayrı ayrı açılan iki dâva ile istenmekte idi.

Şehzadebaşı'ndaki Letafet Apartmanı ile Gedikpaşa'daki tiyatro arsası ve Mahmutpaşa'daki İzmirli Hanı ile Eyüp'teki Bahariye kışla arsası ve Bahçekapı'daki Nusret Hanı ile Yalı Köşkü Caddesi'ndeki Mahmudiye, Liman ve Mecidiye Hanları ve Küçükçekmece'deki Kapanarya Çiftliği gibi maruf büyük parçaların yanında Kapalıçarşı'da dükkânlar, Valide Ham'nda odalar gibi küçük emlâke ve sonra vilâyetlerde büyük arazi parçalarına ve Yalova Hamamlarına kadar türlü çeşit ve şekildeki gayri menkulleri ihtiva eden listelerin biri 123, diğeri 55 sayfa olarak manzarası bile dehşet ve hayret

(50) Aksal, dâva sayısının 8 olduğunu açıklamaktadır. Bkz. **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

(51) Aksal, gayri menkullerin sayısının 10228 olduğunu belirtiyor. Bkz. **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

veren ve okunması baş döndüren tomarlar halinde olarak dâva dilekçelerine eklenmiş bulunmakta idi.» (52)

Abdülhamid Veresesinin Dâva Ettikleri 11.000 Gayri Menkulden Bazıları (*)

— İstanbul'da Kızılminare Mahallesi'nde Horhor Caddesi'nde 81 numaralı konak arsası ve içerisindeki tatlı su. 5.125 arşın miktarında.

— İstanbul'da Gedikbaşı Eminbey Mahallesi'nde eski tiyatro arsası, içerisindeki 4 masura tatlı su ile.

— İstanbul'da Sultanhamamı'nda İzmirli Hanı.

— İstanbul'da Direklerarası'nda Letafet Apartmanı.

— Eyüp'te Kopçageçidi mevkiinde 21 dönüm miktarında tarla.

— Eyüp'te 18 dönümlük eski Bahariye Kışlası.

— Kâğıthane'de Arif Hikmet Bey'in Medine'de kütüphane ve sair hayrat vakfından 23.098 arşın miktarında evvelce hane, dükkân ve halen arazi.

— Bakırköy'de evvelce mera ve halen on parçada 78.469 arşın miktarında arazi.

— Küçükçekmece'de Kapanarya Çiftliği yarı hissesi.

— Dolmabahçe'de 39.667 arşın miktarında bostan.

— Küçükçekmece'de Burunsuz Mandıra Çiftliği mera ve çayırları.

— Teşvikiye'de Harbiye şimalinde 1.000 arşın arsa.

— Beşiktaş'ta Serencebey Yokuşu'nda evvelce açı-

---

(52) Şensözen, age, s. 92.

(*) Şensözen, age, s. 101-103.

lan saray yolu üzerinde 2837 arşın bağ yeri ve halen arsa.

— Arnavutköyü'nde, Akıntı Burnu'nda gazino ve müştemilatı.

— Ortaköy'de Ali Saip Paşa Yalısı ve müştemilatı.

— Kuruçeşme önünde 12.000 arşın miktarındaki ada.

— Kartal Soğanlık Köyü'nde 3.500 arşın arazisi olan köşk.

— Kartal'da Dudullu Köyü'nde Çakmak Çiftliği arazisinden 21 parça tarla.

— Paşabahçe'de İrcirli Köyü'nde 45.504 arşın miktarındaki müştemilatıyla ispermeçet-şişe fabrikası.

— Beykoz'da 43.900 arşın arazi üzerindeki bir bostan, üç bahçe, 6 tarla, 2 çayır, 3 arsa, bir bağ, bir dalyan yeri, bir dükkân ve bir yalısıyla Tokat Çiftliği.

— Beykoz'da Abraham Paşa'dan alınan 41.000 dönüm arazi üzerindeki müştemilat ve teferruatıyla müteaddit çiftlikler.

— Fenerbahçe'de tarla, çayır ve kahvehane.

— Hereke Fabrikası ve civarında arazi.

— Adapazarı'nda 2.000 dönüm arazi ve üzerinde somaki mermer ocakları.

— İzmit civarında 3.500 arşın miktarında bahçe.

— Geyve'de 31.146 dönüm arazisiyle Balabal Çiftliği.

— Şişli haricinde İzzet Paşa Çiftliği.

— Çatalca ve Çekmece civarında Filipos Çiftliği.

— Çatalca ve Çekmece civarında Kapanarya Çiftliği.

— Çatalca Ayastefanos civarında Safra Çiftliği.

— Kâğıthane'de Alibey Köyü'nde Silâhtarağa Çiftliği.

— Çatalca dahilinde bulunan emlâk ve çiftlikler.

— Çatalca'da Kılıçali Sağır Çiftliği.

— Çatalca'da Silivri Çiftliği.

— Çatalca'da Bosna Çiftliği.

— Çatalca'da İzzettin Çiftliği.

— Çatalca'da Tozalak Çiftliği.

— Çatalca'da Yahya Bey Kışlası, 17 parça tarla, 2 çayır, 4 kurutma, bir parça kışlak.

— Yalova'da Akköy Karyesi dağ hamamları yakınında 11 odalı han, hamam, iki odalı havuzlu hamam, misafirhane, 3 odalı misafirhane, 7 odalı diğer misafirhane, 17 odalı otel, dükkân, fırın ve sair müştemilat.

— Yalova'da 2500 dönüm orman.

— Mihalıç-Kızıllar Köyü'nde 24 parçadan mürekkep çiftlik binaları, samanlık, tarla ahır yerleri, ağıl yeri, harman yeri ve mera.

— Mihalıç'ta Çeribaşı Çiftliği.

— Denizli Çal kazasında 12.000 dönümlük Değile Çiftliği.

— Biga-Ezine kazasında 75 parça tarla, bir mera ve çiftlik binaları.

— Mihalıççık Akköprü Köyü'nde 280.000 dönümlük Paris Bey arazisi.

— Mihalıççık Akköprü Köyü'nde 308.394 dönümlük Hızır Bey arazisi.

— Burdur Ağlasun kazasında Çeltikçi Çiftliği.

— İzmir'de Hayrettin Çiftliği (Bu çiftliğe Bülbüldere, Işıklar, Ayaklı Kır Çiftlikleri dahildir).

— Tire kazasında Meşhet Çiftliği.

— Akhisar'da Rahime Çiftliği.

— Nazilli kazasında 1.000 adet palamut ağacını muhtevi 7.000 dönüm arazisiyle Bilâre Çiftliği.

— Keşan kazasında Türkmen Çiftliği.

— Çatalca'da Papas Bergos Çiftliği.

— Çatalca'da Haraççı Çiftliği.

— Çatalca'da Sazlı Bosna Çiftliği.

— Mihalıç'ta Büyük ve Küçük Lerdemel Çiftlikleri.

— Mihalıç'ta Melda Çiftliği.

— Mihalıç'ta Cambaz Çiftliği.

— Mihalıç'ta Ekmekçibaşı Çiftliği.

— Mihalıç'ta Kayseri Çiftliği.

— Mihalıç'ta Orta Çiftliği.

— Mihalıç'ta Keçifdere Çiftliği.

— Mihalıç'ta İskele Çiftliği.

— Mihalıç'ta Kızıllar Çiftliği.

— Bakırköy'de Veliefendi Çayırı'nda küçük bostan ve kahvehane ve havuz.

— Beyoğlu'nda Galatasaray Lisesi bitişiğinde üstünde odalar ve mağazalar bulunan 4 dükkân.

— İzmit'te İzmit Çiftliği.

— Beşiktaş'ta Küçükçiftlik hududunda Ihlamur Caddesi'nde 3.000 arşın miktarında arsa.

— Ortaköy'de Dalyan mahalli.

— Ali Bey Köyü'nde Kâğıthane Caddesi'nde Hamamkeçe mevkiinde 2.000 dönüm miktarında Halepli Merası.

— Kartal'da Alemdağı Çiftliği.

— Ortaköy'de cami bitişiğinde Dalyan mahalli.

— Nişantaşı'nda Ahmet Celâletin Paşa Konağı.

— Beykoz'da Yalnız Servi Çiftliği.

— Çatalca'da Alembergos Çiftliği.

—Silivri'de Bostan Çiftliği.

— Ayazağa'da Halepli Merası, Burunsuz Mandırası ve Hammkeçe Merası.

— Büyükçekmece'de Hopluca Çiftliği.

— Nişantaşı'nda Kâmil Paşa Konağı.
— Babaeski'de Keçili Merası.
— Havza kazası Pavli Köyü arazisi.
— Büyükçekmece'de Papasburgaz Çiftliği.

Vasfi Şensözen. kitabında, içtihadı birleştirme kararından sonra, ortaya çıkan durumu Hazine açısından şöyle tasvir ediyor:

«İçtihadı birleştirme kararından sonra mirasçılarla Hazine arasındaki dâvaların gidişi hızlanmış ve yeni intikal talepleri gelişmeye başlamıştı. Hazinei Hassa'nın geçmişteki geniş faaliyetiyle Abdülhamid namına edinilip tapulanan ve değer toplamı çok yüksek olan emlâk ve arazi, mirasçıların eline geçecek ve bilhassa, çiftlik haline getirilmiş olan büyük arazi parçaları üzerinde bu defa verese tarafından yeni tertip bir feodal idare, birer nevi derebeylik kurulacaktı... Zira bu topraklara çiftçi olarak yerleştirilmiş bulunan halk, aslında birer yarıcı durumuna getirilmiş bulunuyordu ve yine öyle olacaktı. Hazine bu toprakları tevzi veya borçlandırma ile halka mal edebilir ve eğer devlet çiftliği olarak muhafaza edilecekse çalışanlara hür ve medeni insan muamelesi yapabilirdi. Çiftçi meselesi düşünülmese ve bazı yerler için bu şekil ve münasebet varit olmasa bile yer yer belirecek o büyük varlıkların zaman zaman devleti düşündürecek birer saltanat gölgesi halinde gaile teşkil edeceğinde hiç şüphe yoktu. Mirasçılardan yurt dışında olanların hisseleri kanun icabı tasfiyeye tâbi tutulsa bile bu hisselerin kadınlara yardım edenler tarafından satın alınarak bu emlâke bölünmezlik ve bütünlük kazandırılması da ihtimal dahilinde idi. Kaldı ki, bir kısım muamelelerde görüldüğü üzere, Abdülhamid mirasçılarının umumi vekili olan diş tabibi

Polonyalı Sami Günzberg bunların çıkmış ve çıkacak bir kısım haklarını küçük bedellerle kendisine temlik ettirmekte, bazen de hükmen kazanılanları kendisi veya kardeşi Lili hesabına satın alarak mirasçıların yerine geçmekte idi. Gelecekte belki de bir Günzberg malikâneleri ve emlâk büroları ile karşılaşılacaktı.» (53)

Ancak Hazine de karşı önlemlerini almakta gecikmedi; «Hazine; beliren tehlike karşısında, kıymet üzerinden harç ödenmesi lüzumunu ileri sürmek gibi aynı zamanda vakit kazandırıcı tedbirler» aldı (54). Hazine açısından değerlendirildiğinde, Hazine'nin bu önlemi yersiz sayılmazdı; çünkü dâva konusu gayri menkullerin toplam tahmini değeri bir, hatta birbuçuk milyar TL. (55) civarındaydı.

Sonuç olarak;

«18 Nisan 1949 tarihine dek İkinci Hamit veresesi lehine hükme bağlanmış ve bu hükme müsteniden kendilerine iade edilmiş yalnız Gazi Osman Paşa Konağı denmekle maruf Serencebey Yokuşu'ndaki gayri menkulün kadınlara ait hissesi vardır. Başkaca Hamit lehine hükme bağlanmış gayri menkul yoktur. Bu gayri menkulün kıymeti malûm değil ise de, İkinci Hamit veresesinden olan kadınlar tarafından Sami Günzberg hemşiresine 11.000 liraya satılmış ve mumaileyha tarafından da 65.000 liraya Selânik Bankası'na ipotek edilmiştir.» (56)

---

(53) Şensözen, age, s. 89.

(54) Şensözen, age, s. 92.

(55) Aksal, «bir milyarı tecavüz» eder derken; Yüregir, «bir milyar 600 milyon olarak hesap edilmektedir» şeklinde konuşmaktaydı. Bkz. **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

(56) Aksal'ın açıklaması için bkz. **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

Bu aşamada miras dâvasının hukukî yönünün geri planda kalmaya başladığı ve siyasî yönünün ise ön plana geçtiği görülüyor. Daha miras dâvasının başlangıcında; henüz ilk taleple ilgili dâvanın mirasçılar lehine sonuçlanmasından sonra, hükümet 1936 yılında, dâvanın siyasal yönden çözümünü sağlamak üzere harekete geçti. Maliye Vekâleti'nin 17 Mart 1936 tarihli başvurusu üzerine, Başvekil İsmet İnönü imzası ile 20 Mart 1936 tarihinde TBMM Başkanlığı'na yazılan yazıda, TBMM'nin 431 sayılı yasanın sekizinci maddesinin yorumunu yapması isteniyordu. Maliye Vekili Fuat Ağralı imzalı yazıda ise, yorum talebi için şu gerekçe ortaya konuluyordu:

«Sâkıt Hanedandan Abdülaziz namına kayıtlı bulunan bir arsanın tasarrufu hakkında cereyan eden muamele münasebetiyle Hilâfetin ilgası hakkındaki kanunun veraset hakkındaki umumi hükümleri takyit etmiş olup olmadığının tetkikına lüzum hâsıl olmuştur.

Hilâfetin ilgasına dair olan 431 sayılı kanunun 8 inci maddesinde çok sarih olarak (Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş kimselerin Türkiye Cumhuriyeti arazisi dâhilindeki tapuya merbut emvali gayri menkuleleri millete intikal etmiştir) denmektedir. Vâzıı kanunun bu madde ile ne kastettiğini anlayabilmek ve Abdülaziz'in ölümüyle beraber bu gayri menkuller vereseye intikal ettiği cihetle Hazine ile alâkası olmayacağı iddiasına iltihak olunabilmek için evelemirde aşağıda arzolunan noktaları göz önüne almak ve halletmek lâzım gelmektedir.

1. Bahsa mevzu 431 sayılı kanun 3 Mart 1340 tarihlidir. Padişahlığın ilgası ise 1 Teşrinisani 1338 tarihin-

de vâkı olmuştur. Binaenaleyh kanunun kabul edilmesi anında memlekette padişah namile kimse bulunmadığına göre vâzı kanun bu madde ile kimi kast etmiştir?

2. Evvelce ölüp de vârisi mevcut olmayan padişahlar bulunmadığı tarihen mâlûm ve esasen böyle kimseler olsa bile bilâvaris vefatı sebebiyle terekesinin Hazineye intikali tabii bulunduğuna ve binaenaleyh ve bunlar için bir maddei kanuniye tedvinine lüzum bulunduğuna göre vâzı kanun 431 sayılı kanunun 8 inci maddesini ne maksatla tedvin etmiştir?

Hâsıl olan kanaata göre bu maddenin gayesi ve tatbik şekli aşağıda yazılı olduğu veçhile tasavvur olunmaktadır:

Eğer bu kanunun meriyeti tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş kimseler uhdesinde mukayyet ve vârislerine intikali yapılmamış gayri menkulü mevcut ise bunlar tamamen millete intikal etmiş olup bu kanunun meriyeti ile birlikte henüz uhdelerine intikal yaptırılmamış olan vârislerin veraset hakları ref olunmuştur. Maddei kanuniye padişahlık etmiş kimseler uhdesinde mukayyet emvali gayri menkuleden bahsettiğine göre kanunun vaz'ından evvel verese namına intikal yaptırılmış olan gayri menkuller bittabi bu mevzuun haricinde kalır.

Yukarda 1 ve 2 numaralarda arz edildiği üzere kanunun meriyet zamanında bu padişah bulunmadığı ve vârissiz padişah bulunduğu farz ve kabul edilse bile ahkâmı sabıkaya tevfikan bunların malları esasen Hazineye kalması tabii olduğu göz önüne getirilirse maddeyi başka şekilde anlamaya imkân görülememekte ise de gerek Abdülaziz namına mukayyet emlâk hakkındaki iddiayı ve gerekse zuhuru muhtemel diğer iddiaları ön-

lemek ve henüz intaç edilmemiş olan Abdülhâmid kadınları dâvasında mahkemelerin yanlış bir karar vermesine ve Hazinenin ehemmiyetli zararlara düşmesine mahal kalmamak üzere keyfiyetin müstacelen B.M.M.'nin tefsirine arz edilmesi tasvibi samilerine arz olunur.» (57)

Ancak bu yorum talebi, her nasılsa, Meclis komisyonlarında takılıp kalmış ve aradan yıllar geçmesine karşın, Meclis gündemine alınmamıştı. 14 Aralık 1946 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde, konuyla ilgili şu habere rastlanıyor:

«Abdülhamid veresesi namına açılmış dâvalar dolayısıyla hükümet, Meclisten bir tefsir talebinde bulunmuştur (...) BMM'den bu hususta çıkacak olan kararın hususi bir ehemmiyeti vardır. Zira tesirini, aynı verese adına Suriye ve Lübnan'da açılmış olan dâvalar üzerinde göstereceği ileri sürülmektedir (...) Adı geçen kanunun 8 inci maddesi saltanat makamını işgal etmiş olan padişahların emlâkine aiddir. Bunlar şahsi emlâk, Hazinei Hassa'ya aid emlâk ve emlâki müdevvere-dir. Hazineye intikalleri kanunun sarih hükmü iktizasında sayılmasına rağmen, dâvacılar vazıı kanunun o zaman hali hayatta olan padişahı kasdettiğini ileri sür-

---

(57) «Seyhan Milletvekili Ahmet Remzi Yüregir'in, Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Memaliki Dışına Çıkarılmasına Dair Olan 431 Sayılı Kanunun 8 inci Maddesinin Yorumlanması Hakkındaki Başbakanlık Teskeresinin Kabul Edildiğine ve Gündeme Alınmasına Dair Önergesi İle Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Dışına Çıkarılmasına Dair Olan 431 Sayılı Kanunun 8 inci Maddesinin Yorumlanması Hakkındaki Başbakanlık Tezkeresi», S. Sayısı: 185, **TBMM TD**, dönem: 8, toplantı: 3, oturum: 1, cilt: 18, 75. birleşim, (25.4.1949).

mektedirler ki, bu padişah Vahdettin'dir ve kendisinden hiçbir şey kalmamıştır. Bu 20 milyonluk dâvaları açanların bu iddialarına rağmen Yargıtay'ın bir tevhidi içtihad kararında da tapuda tescil edilsin edilmesin, bu hakların artık iade edilemeyeceği zikrolunmuştu. Esasen bu kanunun siyasî mahiyeti de meydandadır.» (58)

Yargıtay'ın kararıyla ilgili yanlış bilgi içermekle birlikte, bu haber yine de önemlidir; çünkü, II. Abdülhamid'in yurt içindeki miras dâvasına ilişkin basında yayınlanan ilk haber, görebildiğim kadarı ile, bu haberdir. Ayrıca haberde, hukukî bir dâvanın, siyasî bir dâva haline geldiğinin de ilk ipuçları mevcuttur. Diğer yandan, yorum talebi ile yurt dışında açılmış ve halen devam etmekte olan miras dâvaları arasında dolaysız bir bağ kurulmaktadır ki, bu konuya ileride, yurt dışında açılmış olan miras dâvalarını incelerken, yeniden değineceğim. Haberden anlaşıldığı kadarı ile hükümet, Yargıtay'ın son kararından sonra, uzun zamandan beri sürüncemede kalmış olan yorum talebinin gündeme alınmasını sağlamak için girişimlerde bulunmaktaydı. Nitekim, Başbakan Recep Peker imzası ile 10 Aralık 1946 tarihinde TBMM Başkanlığı'na gönderi-

(58) «Abdülhamid'in Veresesinin Dâvaları», **Cumhuriyet**, (14.12.1946). Aynı haber, aynı gün **Vatan** gazetesinde de yer almıştı: «Hilâfetin ilgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti memaliki dışına çıkarılmasına dair olan 431 sayılı kanunun 8 inci maddesinin tefsiri hakkındaki Başbakanlık tezkeresi, Anayasa, Adalet, Maliye ve Bütçe komisyonlarına havale edilmiştir. 8 inci madde üzerinde yapılacak tefsir padişah ünvanının yalnız son Osmanlı hükümdarına mı, yoksa daha öncekilere de şamil olup olmadığı hakkındadır.» «Hanedanın Miras Dâvaları», **Vatan**, (14.12.1946).

len bir yazıda; daha önce, 21 Mart 1936 tarihli yorum talebinin «seçimin yenilenmesi sebebiyle hükümsüz» kaldığı belirtildikten sonra; «bu konudaki tereddüt devam etmekte olduğundan mezkûr [yazı ile] yorumlanması arz edilen hususun temin[i]» isteniyordu. (59)

2 Şubat 1947 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde aynı konuda bir başka habere rastlanıyor. Gazete haberinde «bu tefsir kararı on milyonlarca liralık servetin millete kalıp kalmayacağını tayin edecektir» denilmekteydi. (60)

Ancak yorum talebi henüz TBMM gündemine gelmeden önce, miras dâvası hukukî ve siyasî yönleriyle Mecliste bazı önemli ve uzun görüşmelere konu oldu. 27 Mart 1949 tarihli *Hürriyet* gazetesi, CHP Seyhan Milletvekili Ahmet Remzi Yüregir'in; 5 Nisan 1949 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi ise, Millet Partisi kurucularından İstanbul Milletvekili Osman Nuri Köni'nin, II. Abdülhamid'in mirası dâvası ile ilgili olarak TBMM'ye birer soru önergesi verdiklerini haber vermektedir. (61)

Söz konusu soru önergeleri Meclisin 18 Nisan 1949 tarihli birleşiminde ele alındı. Yüregir önergesinde şöyle diyordu:

«... son yıllar zarfında müsamaha göstermek ve taviz vermek politikasından cesaret almış olan birtakımları, memleket menfaatlerinden ziyade maddi menfaatlere dayanarak ve onun tesiri altında bulunarak ve büyük inkılâbı anlamamış görünenlerle el birliği edilerek (ve esasatı hukukîye) nazariyesine dayanılarak 431 sayılı İnkılâp Kanununun katiyet ve sarahat arzeden

---

(59) **TBMM TD,** dönem: 8, toplantı: 3, oturum: 2, cilt: 18, 79. birleşim, (2.5.1949).

(60) «Abdülhamid Vârislerinin Dâvaları», **Cumhuriyet,** (2.2.1947).

(61) **Hürriyet,** (27.3.1949); **Cumhuriyet,** (5.4.1949).

hükümleri hiçe sayılarak Hamit II veresesini haklı çıkaracak kararların verilmiş ve tenfizi cihetine gidilmiş bulunduğu esefle müşahade edilmiştir. (...) ... bâzı tufeyli insanların meşru bir hakkı ihkak derecesine en yüksek daire ve müesseselerdeki en salâhiyetli kimselerle bu gibi yerlerde köprü başı kurarak bu dâvayı kazanmak hususunda rol oynadıkları da tevatüren şayi olmuştur. Ve bu dedikodu maalesef bütün memleket efkârında çalkalanıp durmaktadır (...)

1. Bugüne kadar Hamit II veresesi tarafından hükme bağlanmış ve Hazineden geri alınmış emval sayısı kaç parçadır ve bunların değeri ne tutmaktadır?

2. Muamelesi derdest olan emval miktarı kaç parçadır ve bunların da bedeli ne tutmaktadır?» (62)

Köni ise, önergesinde farklı görüşlere yer vermek suretiyle, şu soruları sormaktaydı:

«1. Hilâfetin ilgasına ve Osmanlı Hanedanı âzasının millî hudut haricine çıkarılmasına dair olan 431 sayılı kanunun sekizinci maddesi mânalandırılıp o zaman hayatta bulunan yalnız bir padişahın istisnası suretiyle bu kanunun tanzim ve meriyetinden evvel ölen diğer padişahların bütün gayri menkul emvalinin ahkâmı medeniye mucibince vârislere intikal etmiş bulunduğu noktai nazarı galip gelerek bu mahiyetteki içtihadı hukukî ve kanaatı kanuniye 20 sene evvel Maliye Bakanlığı'nca ve Hükümetçe ve mahkemelerce ve Yargıtay'ca kabul edildiği ve sonra Yargıtay Birinci Hukuk Dairesi'nde doğan ihtilâf üzerine Yargıtay Tevhidi İçtihat Umumi Heyeti'nce de iki reyi muhalife kar-

(62) TBMM TD, dönem: 8, toplantı: 3, oturum: 1, cilt: 18, 72. birleşim, (18.4.1949).

şı olveçhile karara bağlanmış olduğu ve içtihat teessüs ettiği müşahade kılınmaktadır. Şimdi Hükümetin komisyonlardan geçirip Meclise getirdiği kanun tasarısı da velevki kısmen olsun bu içtihadı makbul görmektedir.

Şu hale nazaran bir içtihat ve kanaatte bulunmak zâhiren nef'i Hazine mülâhazasına mugayir ise de hak ve adalete uygunluğu hasebiyle yerinde bir fikir olmasına rağmen bunda adaletsizlik ve yolsuzluk tasavvur olunabilir mi? Vaktiyle bu mütalâa ve fikirde bulunan erkânı Devletin herhangi birinden veya hâkimlerden yahut Tevhidi İçtihat Heyeti'ni teşkil eden zatlardan şüphe ediyor musunuz? Ediyorsanız onlar kimlerdir? Yine samimiyetle bu işte makûs içtihatta bulunan hâkimlerden şüpheniz var mı?

2. Bilâhare her nasılsa Hazinece İkinci Sultan Hamit ve Beşinci Mehmet ve Aziz'e ait bu kabîl gayri menkullerin mirasçılara intikali yaptırılmayarak başkalarına satıldığı anlaşılmaktadır. Bu satış ne yolda vuku bulmuştur? Meselâ müzayede ile mi, pazarlık ile mi, her ne şekilde olursa olsun, satışlar hangi kanuna istinat ettirilmiştir?

3. Bu gayri menkul malların yok pahasına satıldığı rivayetleri musirran deveran etmekte olmasına göre, hakikaten böyle bir şey vâkı olmuş mudur?

4. Bu gayri menkul mallar ile vârislerin sattığı mallar kimlere satılmıştır? İlk ve sonraki müşterilerin vazıh isim ve hüviyetleri ve yine bu malların hâlen kimlerin uhdei tasarrufunda olduğunun hüviyet ve isimleriyle beraber bildirilmesi.

5. Gerek bu içtihadın ve gerek aksi ve mukabil noktai nazarın samimiyetini hiçe sayıp her iki fikri uluorta istismar vesilesi yaparak gayri meşru surette çöp-

lenmeğe yeltenen tufeyliler ve açıkgözler var mıdır? Kimlerdir?» (63)

Maliye Bakanı Aksal, Köni'nin soru önergesini yanıtlarken; «Bu emvalin 431 sayılı kanunun 8 inci maddesinin ruhuna sadık kalarak, asıl hak sahibi olan millete iadesi hak ve adalete uygun bir hal sureti olur» (64) demek suretiyle, yönetimin dâvanın halli konusundaki görüşünü yansıtıyordu. Aksal, Köni'nin sorularını ise şöyle yanıtlamıştır:

«431 sayılı kanunla padişahlardan devlete intikal eden emval dahi, başka bir yere tahsis edilmemişse, diğer devlet mallarının tâbi olduğu rejim dairesinde 661 ve 2490 sayılı kanunlara tevfikan müzayede ile satılmış ve satılmakta bulunmuştur.» (65)

Yüregir, Meclisteki cevabî konuşmasında, bu yasayla ilgili yorumun neden on yıldan fazla bir süre bekletildiğini sorarken; diğer yandan, «dâva[nın], hem mâli Hazine dâvası, hem de bir İnkılâp Kanunu dâvası» (66) olduğunu vurgulamıştır.

Köni ise, miras dâvasının hukukî yönden haklılığını savunmaktaydı:

«Hukukun mevzuu, efaline muamelâtı beşerdir. Yani zihayatlarla meşgul olur. Hayatta olmayanlarla meşgul olmaz. Hukuk ölülerle meşgul olmaz. Rahmeti rahmana kavuşmuş olanlarla meşgul olmaz (...) Ölen padişahlara kadar gidemeyiz. Gidersek Sultan Osman'a kadar, Kanuni Sultan Süleyman'a kadar gitmemiz lâzımdır. Gidersek ne olacaktır. Kimlerin uhdesinde mal

---

(63) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).
(64) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).
(65) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).
(66) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949.

varsa onları alacağız. O zamana göre ismeti emval nazariyesi caridir. Mal kimin uhdesinde ise ona vaziyet edilecektir (...)

Padişahlar ölmüşlerdir, bunların mal ve emvali ahkâmı hazıraya göre de vereselerine intikal eder. Tapuda bunların tescilini yaptırmak bir formaliteden ibarettir. Herhalde vefatla beraber vârisler buna malik olur. Çünkü ahkâmı hazıra da böyle diyor, gerek Mecelle ve gerekse Kanunu Medenimiz bunu söylüyor. Binaenaleyh, ölen padişahlara kadar gitmek imkânını göremiyoruz (...)

Padişahlardan da ancak bir padişah kastedilir. Bunu Heyeti Vekile de vaktiyle kabul etmiştir (...) Heyeti Vekile kararlarında hükümet noktai nazarını söylemiştir. Vereseye intikal etmiştir, kanunun hükmü haricinde kalmıştır, neden? Heyeti Vekile bir padişah kastetmiştir (...) Tabii mahkemeler de o yola gitmişler ve ona göre kararlar vermişler, içtihadı tesbit etmişlerdir (...) Geçen gün bana hafiften bir nida geldi, gûya ben, alâkai hususiye ile bu işi takip ediyormuşum. Ben bunu alçaklık, namussuzluk telâkki ederim arkadaşlar, asla... Mebus olarak alâkadar oldum, muhterem bir zatla zatı âlii Kaderle görüştüm, mutabık kaldığımız ve kalmadığımız yerler oldu, fakat asla birbirimizden şüphe etmedik (...) Bu iş milyonlara taallûk ediyormuş, milyarlara taallûk ediyormuş, bunu burada konuşmak caiz değilmiş.. Nasıl bir hava estirilmek isteniyor? Câiz midir bu? Bunu konuşmak hata mıdır? (...)

Verilmiş karar, yüzde 99, hattâ yüzde 100 doğru kararlar. Hattâ hatalı da olsa, Anayasa tahtı temine almıştır, karara hürmet etmek lâzımdır.» (67)

---

(67) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

Köni, konuşmasında, miras dâvası ile ilgili bazı dedikodulara da, bu vesile ile, yanıt veriyor ve konuya ilişkin görüşlerini ayrıntılı olarak savunuyordu. Konuşması sırasında, 431 sayılı yasanın yönetimin anlayışı ile yorumlanması halinde, 600 yıl geriye gitmek ve ilk Osmanlı padişahından başlayarak tüm padişahların mallarına el koymak gerekeceğinden söz eden Köni'yi; Maliye Bakanı Aksal, «tapu... 1271 tarihinde tesis edilmiş olduğuna ve maddede tapuya merbut emvalden bahsedildiğine göre, Sultan Osman'a kadar götürmekte bir isabet yoktur» biçiminde yanıtlamıştır. (68)

Aynı birleşimde ilginç bir gelişmeye de tanık olunuyor: *Pasaport Kanunu'nun 4 üncü Maddesinin 7 nci Bendinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bir Madde Eklenmesine ve Vatandaşlık Kanunu'na Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun Tasarıları,* bu birleşimde gündeme alındı ve görüşülmeye başlandı. Aslında yasa tasarıları, hükümetten gelen biçimiyle, miras sorunu ile hiçbir biçimde ilgili değildi. Yasa tasarıları, sadece Osmanlı Hanedanı'nın yurda serbestçe girişiyle ilgiliydi. (Bu konuyu, ileride daha ayrıntılı olarak ayrıca ele alacağım).

Ancak yasa tasarısının Adalet Komisyonu'nda görüşülmesi sırasında, tasarıda yapılan bir değişiklikle, tasarının miras dâvası ile ilişkisi açıkça kurulmuş oldu. Adalet Komisyonu raporunda;

«Meşrutiyet inkılâbı sırasında 1 Eylül 1324 tarihinde İkinci Hamit tarafından devrolunan ve 21 Nisan 1325 tarihinde Mehmet Reşat tarafından tamamlanarak, Hazineye intikal eden gayri menkul mallar ve 431 sayılı

---

(68) TBMM TD, (aynı yerde), (18.4.1949).

kanun ile mülga Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş kimselerin nam ve uhdelerinde mukayyet gayri menkuller üzerindeki muhtelif görüşler ve muhtelif içtihatlar yüzünden Hazine Hukuk Başmüşavirinin de sarahaten komisyonda söylediği gibi, milyarlar değerinde gayri menkullerin üzerindeki Hazine hukukunu tehdit edici bir durum almış olduğu ve bu konu yurt dışına taşacak kadar bir mahiyet aldığı malûmdur. Bu kanuna göre yurda döneceklerin de hukukî durumlarını tayin için birinci ek maddenin sonuna ihtilâfları bertaraf edici bir fıkranın» (69) eklenmesinin uygun olduğu görüşü savunulmaktaydı.

Bu suretle ilgili maddeye şu ilâve yapılmıştı:

«Şu kadar ki, Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş kimselerden Hilâfetin ilgası tarihinde hayatta olsun olmasın, vârislerine intikali yapılmamış herhangi birinin nam ve uhdesinde o tarihte mukayyet bulunan gayri menkul mallarla 1 Eylül 1324 ve 21 Nisan 1325 tarihli iradelerin mevzuu bulunan gayri menkul mallar 431 sayılı kanunun 8 ve 10 uncu maddeleri mucibince millete intikal etmiş bulunduğundan bu kanuna müsteniden yurda avdet edenler dahi bu mallar üze-

---

(69) «Pasaport Kanunu'nun 4 üncü Maddesinin 7 inci Bendinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bir Madde Eklenmesine ve Vatandaşlık Kanunu'na Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı ile Seyhan Milletvekili Ahmet Remzi Yüregir'in, Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Olan 431 Sayılı Kanuna Ek Kanun Teklifi ve İçişleri, Adalet ve Dışişleri Komisyonları Raporları», S. Sayısı: 157, TBMM TD, (aynı yerde), (18.4.1949).

rinde irs veya herhangi bir sebebe dayanarak hak iddia edemezler.» (70)

Dışişleri Komisyonu da, Adalet Komisyonu'nun yaptığı değişikliği benimsedi. Dışişleri Komisyonu raporunda, şu görüşlere yer verilmişti:

«... 1 Eylül 1324 tarihinde İkinci Abdülhamid tarafından Hazineye devrolunan ve 21 Nisan 1325 tarihinde Mehmet Reşat tarafından Hazineye devri tamamlanan gayri menkul mallarla 431 sayılı kanunun istihdah ettiği Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş kimselerin uhdelerinde mukayyet gayri menkuller hakkında mütehalif içtihatlar yüzünden mahkemelerce verilen kararlarla Hazinenin hukukunu tehdit edici hatta milyarı aşan ziyanlara uğratıcı bir durum hâsıl olmuş bulunduğu Tapu Kadastro Genel Müdürü'nün sarahaten ifadesinden anlaşılmakla, gerek Pasaport Kanunu'nun 4 üncü maddesinin 7 nci bendinin değiştirilmesiyle yurda avdet edeceklerin gerek aynı evsafta olup Türk tebaasından olarak yurt içinde kalmış olanların hukukî durumlarını tâyin için Adalet Komisyonu tarafından Hükümet tasarısının birinci maddesine ilâve edilen (...) fıkranın çok yerinde ve zaruri olduğu kanaati hâsıl oldu.» (71)

Bu aşamada, mirasçılardan Müşfika Kayasoy ile Ayşe Andelip Özerakın, daha önce değindiğim dilekçeleri ile TBMM'ye başvurdular. Amaçları, birdenbire şekil değiştiren yasa tasarısının Meclisten geçmesini engellemek ve kazanılmış olan hukukî bir davânın, siyasî mekanizmalar yoluyla yitirilmesinin önüne geçmekti.

---

(70) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949), S. Sayısı: 157.
(71) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949), S. Sayısı: 157.

Kayasoy, dilekçesinde şu görüşlere yer vermekteydi:

«Murisimiz merhum İkinci Abdülhamid'den bizlere intikal eden emval hakkında, Yargıtay Genel Kurulu'nca müttehaz ve 6 Haziran 1946 tarihli Resmi Gazete'de çıkan içtihadı birleştirme kararı gereğince, muktezi intikal muamelelerinin yapılması için ilgili makamlara müracaat eylemiş bulunmaktayız.

Ancak hükümeti celilece, içtihadı birleştirme kararı ile mahiyet ve şümul derecesi teayyün eden 431 sayılı kanunun tefsiri zımnında mesbuk istek Yüksek Meclis'ce henüz bir neticeye iktiran eylememiş iken bu kerre sâkıt Hanedan azasının Türkiye'ye avdetlerine müsaade olunmasını mutazammın olmak üzere hükümetçe yeni bir kanun tasarısı hazırlanarak Büyük Millet Meclisi yüksek huzuruna sunulmuş olduğu ve bu tasarının Adalet Komisyonu'nca tetkik buyurulduktan sonra muacceliyet kararı ile Dışişleri Encümeni'ne tevdi olunduğu haber alınmıştır.

Berayı tasvip sunulan tasarı ile, tefsir yolu ile elde edilmek istenilen neticenin yani hasbelverase sahip bulunduğumuz haklardan ve hassaten bu hususlarda dâva ikamesi hakkından mahrum bulunduğumuza mütedair bir kaydın kanuna ilâvesi suretile hâdisede yeni bir vaziyetin ihdas edilmek istenildiği ve bu hükümleri merfu İkinci Abdülhamid'in 1324 tarihli ve Beşinci Mehmed'in 1325 tarihli ve esasen hukukî bir kıymeti ifade etmekten uzak olan iradelere kıymet izafe edilmek arzusu ile hareket olunduğu mevzuubahs olmaktadır.

Bu hal müktesep haklarımızı ihlâl ve mevcut mevzuata, hak ve adalet kaidelerine tamamen aykırı olduğu cihetle böyle bir isteğin Yüksek Büyük Millet Mec-

lisi'nce terviç buyurulmayacağından emin olmakla beraber mağduriyetimize mahal kalmaması için bu babda yeniden dikkat nazarlarınızı bu mevzu üzerine celp etmek zaruret ve mecburiyetini hisseyledik (...)

Şu noktaya da işaret etmek muvafıktır ki, yüce Meclise arzolunan tasarı mevcut kanunlara ve mesbuk tatbikata uygun düşmemektedir.

Zira Anayasamızın 70 inci maddesine nazaran:

Şahsî masuniyet, vicdan, tefekkür, kelâm, neşir, seyyahat, akid, sayü amel, temellük ve tasarruf, içtima, cemiyet, şirket, hak ve hürriyetleri Türklerin tabiî hukukundandır.

Şu sarahata göre temellük ve tasarruf da elyevm Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetini taşımakla mübahi ve müftehir bulunduğumuz bizlerin tabiî hukukumuzdan olup, yukarıda arzolunan içtihadı birleştirme kurulu kararı ile teayyün ettiği üzere merhum murisimiz İkinci Abdülhamid'in vefatı üzerine 1333 senesinde hasbelverase bizlere intikal eylemiş bulunan terekeyi teallûk ve tasarruf eylemekliğimizde tabiî haklarımızdan mahdut bulunmuştur.

Yine Anayasanın 74 üncü maddesi gereğince:

Menafiî umumiye için lüzumu usulen tahakkuk etmedikçe ve kanunu mahsus mucibince değer bahası peşin verilmedikçe hiçbir kimsenin malı istimval ve mülkü istimlâk olunamaz.

Şu halde, bizleri hukuku irsiyemizden ve hakkı temellük ve tasarrufumuzdan ve nihayet hakkı dâvamızdan mahrum kılacak şekilde ihzar ve arzolunan tasarı:

A — Hukuku tabiiyemizi ihlâl etmesi bakımından Anayasanın 70 inci maddesine,

B — Menafii umumiye kararı dahi mevcut olmadığı halde uhdei tasarruf ve temellükümüzde bulunan

emvalin bedelsiz olarak alınması bakımından yine Anayasanın 74 üncü maddesine,

C — Ve nihayet dâva hakkından mahrum bırakılmış olmaklığımız itibarile de kezalik Anayasanın 82 nci maddesine, aykırı bulunmaktayız.

Bu son tasarının ihtiva ettiği esaslar, hükümeti celilece kabul buyurulmuş olan kararnamelere aykırıdır (...)

Şu halde merhum murisimiz İkinci Abdülhamid uhdesindeki emvalin bizlere intikali hükümeti celilece de kabul buyurulmuş olduğu halde evvelce müttehaz bu kararın takyizi olarak ihzar ve tevdi olunan tasarı tatbikat matrudeye ve hükümeti celilenin mütebellir noktai nazarına da aykırı bulunmaktadır.

Nihayet bu tasarıdaki esaslar 431 nolu kanuna da aykırıdır:

Zira 431 sayılı kanun ile:

A — Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetinde kalanların hukuku tasarrufiyelerine dokunulmamış,

B — Tabiiyetten iskat olunan ve şimdi memlekete avdetlerine müsaade edilmesi düşünülen kimselerin, hakları kabul edilmekle beraber mallarının tasfiyesi ile bedellerinin kendilerine ödenmesi esası kabul olunmuştur.

Şu halde bu müktesep hakları ihlâl eder mahiyette tanzim olunan tasarı marülarz 431 nolu kanun hükmüne aykırı bulunmaktadır.

(...)

Arzolunan esbaba binaen teklif edilen tasarı, gerek mevzuata ve gerekse ümmülkavanin olan Anayasaya aykırı ve hukuku müktesebeyi muhil ve hak ve adalet ve nisfet kaidelerinden uzak ve hükümetin mütebellir noktai nazarına ve içtihadına muhalif bulunması ve

esasen Türkiye hudutları haricindeki emval ve imtiyazat hakkında yeni kararlar ittihazı da isabetli olmadığı gibi bu kanun ve prensibin kabulü halinde cümlemizi mağdur edeceği cihetle dikkat nazarınızı çeker ve tasarının hukuku irsiyeden, hakkı tasarruftan ve hakkı dâvadan mahrum bulunduğumuza müteallik maddesinin ve bu işe ait kanunun Dışişleri Kom[isyonu'nda] müzakere edildiğine göre bu istidamızın mezkûr komisyona havale buyurulması hususuna yüksek müsaadelerinizi derin saygılarımızla dileriz.

(27 Eylül 1948)» (72)

Özerakın da dilekçesinde aşağıdaki düşüncelere yer vermişti:

«Hazine uzun müddet 431 sayılı kanuna dayanarak İkinci Abdülhamid ile diğer sultanların şahsi mallarının mülkiyetinin kendisine ait olduğunu iddia etmiştir. ... Tevhidi içtihat kararı, Hazinenin 431 sayılı kanuna istinaden bu mallar üzerinde mülkiyet iddia etmek imkânını ref'etmiştir.

1324 ve 1325 sayılı iradelere tevfikan da büyük bir yekûna baliğ olan bu mallara tesahüp etmek imkânı da mevcut olmadığı görüldüğünden hükümetin, Pasaport Kanunu'nun tadilini vesile ittihaz ederek bu kanuna bir madde eklemek suretiyle Abdülhamid'den mirasçılarına intikal eden mallara tesahüp etmek istediği anlaşılmaktadır.

Abdülhamid 1918 senesinde ölmüştür. Öldüğü anda hali hayatında iken sahip olduğu bütün mallar mirasçılarına intikal etmiştir. Bu mallar 31 senedenberi mirasçıların şahsî emvalidir.

---

(72) Kayasoy, age, s. 1-6.

Teşkilâtı Esasîye Kanunu bedeli ödenmeksizin bir kimsenin malının elinden alınmasını men'etmiştir. Bu sebeple çıkarılmak istenen kanun açıkça Esas Teşkilât Kanunu'na aykırıdır.

Teşkilâtı Esasîye Kanunları ile müsadereyi men'etmiş olan bazı memleketlerde emlâkin müsaderesi cihetine gidilmişse de bu müsadereler, umumiyetle, ihtilal zamanlarında vaki olmuştur ve ihtilal havası geçtikten ve normal hal avdet ettikten sonra müsaderenin neticeleri tazmin ve tamir edilmiştir.

Bugün Türkiye Cumhuriyeti sağlam temellere dayanarak teşekkül ve taazzuv etmiş, medeniyet ve demokrasi yolunda inkişafını normal ve fakat sağlam bir şekilde temine çalışmaktadır. Bu memlekette Türk ve Ecnebi her şahsın bütün medenî hakları ve bu arada bilhassa mülkiyet hakkı emniyet altındadır; tecavüz ve müsadereden masundur.

Ayrıca mal müsaderesi gibi tedbirler ancak aleyhine ihtilal yapılan şahsa tevcih edilirler. Abdülhamid vârislerine karşı milletin ne şükranı ne de iğbiranı yoktur. Bu şahıslar aleyhine mallarının müsaderesi gibi ağır bir tedbirin alınmasını haklı gösterecek hiçbir sebep de mevcut değildir.

Binnetice, Abdülhamid veresesine intikal etmiş olan gayri menkullerin Hazineye intikalini temin sadedinde Pasaport Kanunu'na eklenmek istenen kanun hükmü Teşkilâtı Esasîye Kanunu'nun açık metnine muhalif düşeceği gibi, hukukî, siyasî bakımlardan memleketin yüksek menfaatlerine de aykırıdır.

(...)

... kanun lâyihasının gazetelerde görülen metninde 1324 ve 1325 sayılı iradelerin mevzuuna giren gayri

menkullerin millete intikal ettiği ve bunlar hakkında vârislerin hakkı dâvası olmadığı yazılıdır.

Bu şekilde bir tarzı tahrir kullanmanın sebebi, bu malların eskidenberi Hazineye intikal ettiğini tebellür ettirerek bugünkü şartlar altında bu malların bilâbedel Hazineye intikali hakkında kanun yapmanın mahzurlarını bertaraf etmek maksadına matuf olsa gerektir. Esasen, bu malların Hazineye intikali için hususî bir kanun yapmak lâzım gelirken, alâkalı olmadığı halde, bu hükmün Pasaport Kanunu içine sokulmak istenmesi de, kanaatimizce şahsi malların bilâbedel devlete mal edilmesi hakkında hususî kanun çıkarmanın hukukî ve bilhassa siyasî mahzurlarını mümkün mertebe azaltmaktır (...)

Cumhuriyetin ilânı ve Hilâfetin ilgası tarihinden bugüne kadar geçen yirmibeş seneden beri Abdülhamid'in mallarının devlete ve millete intikalini temin için kanun çıkarılmamış olduğu halde bugün hükümetin Meclise böyle bir kanun lâyihasile gelmiş olmasına sebep, Maliyenin bu mallar üzerinde hak iddia etmesine vesile ittihaz ettiği 431 sayılı kanun Abdülhamid'in mallarının millete intikal etmiş olduğuna dair bir hükmü ihtiva etmediğinin Yargıtay Umumi Heyeti'nin 6.2.946 tarih ve 4/15 sayılı içtihadı birleştirme kararı ile ilmen, hukuken ve hükmen tezahür ve tebeyyün etmiş olmasıdır.

Bu suretle Türk hâkimi huzurunda dâvasını kaybetmiş olan hükümet, Abdülhamid vârislerinin şahsî mülkleri olduğu tevhidi içtihat kararı ile sabit olan gayri menkulleri mahkeme kararı mucibince müstehaklarına vermemek ve mahkeme kararını iptal etmek maksadile Meclisten kanun çıkartmak çaresine başvurmuş-

tur. Bu usul ve tarzı hareket her bakımdan gayri kabili tecviz ve kabuldür:

1. Mevcut mevzuata göre 25 seneden beri türlü mahrumiyete katlanarak haklarını Türk mahkemeleri nezdinde arayan ve nihayet adaletin tecellisini gören vârislerin, lehlerine olan hükümden sonra, bu suretle müstahak oldukları mahkeme kararı ile sabit olan haklarının yeni bir kanunla ellerinden alınması herşeyden evvel adalet hislerini rencide eder.

2. Hükümetin aleyhine çıkan mahkeme kararının iptali için kanun çıkarılması, mahkemeye, mahkeme kararlarına ve binnetice bu kararların mesnedi olan kanunlara itimadı selbeder. Bunun dahil ve hariçte akisleri ve netayici en hafif tabirile vahim olur. Yüksek Meclisin buna meydan vermeyeceğine imanımız vardır.

3. Hükümetin kendi aleyhinde gördüğü bir mahkeme kararının neticelerini bertaraf etmek, adaletin tecellisi demek olan mahkeme kararını infaz ve icradan mahrum etmek için bir kanun çıkartmak istemesi ve Meclisin bunu kabul ederek kanunu çıkarması, icra ve teşri kuvvetlerinin kaza kuvvetine açık bir müdahalesi olur. Teşri kuvvetinin icra kuvvetine, icra kuvvetinin bir dereceye kadar teşri kuvvetine tesir ve müdahale etmesini her yerde görülmüş ve bir dereceye kadar müsamaha ile bakılmıştır. Fakat otoriter rejimlerde bile bu iki kuvvetin kaza kuvvetine müdahalesi tecviz edilmemiştir. Bunu da yapanlar, devletin temellerini yıkmışlar ve yıkılmışlardır.

4. Nihayet tevhidi içtihat kararını takiben çıkarılacak olan bu kanun memleketin en yüksek merci adaleti ve mahkemesi olan Yargıtay Umumi Heyeti'ne indirilmiş ağır bir darbe olacaktır.

Yukarıda... gösterilen dört netice ve vakalardan

her biri müstakilen hükümetin çıkarmak istediği kanunla temin edeceğini tahmin ettiği maddî menafiyle kıyas kabul etmeyecek derecede büyük ve hattâ vahîm maddî, siyasî, hukukî ve manevi zararlara sebebiyet verebilir.

Bu mehazırın doğacağı iddiasının nazarî olmadığı ve bunlardan hiçbirinin tahakkuk etmeyeceği ve binnetice çıkarılacak kanunla devletin maddî menafi temin eyliyeceği kabul edilse dahi, mevzuu bahs şekilde kanun çıkarmanın... meşru ve Anayasaya uygun devlet sisteminin ana prensiplerine aykırı bulunması sözü geçen kanunun kabulüne mani olmak lâzım gelir.

Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti, biri Meşrutiyet ihtilâlinde, diğeri Hilâfetin ilgası inkılâbında Abdülhamid vârislerinin mallarını bilâ bedel devlete geçirmek cesaretini gösterememişler ve kendilerini Teşkilâtı Esasîye hükümlerile bağlı görmüşlerdir.

İhtilâl ve inkılâbın tahakkukundan bu kadar sene geçtikten sonra bugünkü Meclisin bu işi yapmağa razı olacağını tahmin ve ümit edemiyoruz.

... Anayasaya, memleketin siyasî ve iktisadî menfaatlerine Türkiye Cumhuriyeti devletinin müstakar siyaset ve noktai nazarına, Yargıtay Umumi Heyeti'nin tevhidi içtihat kararına ve nihayet hak ve adalete menafi olan ve uhdeme irsen intikal eden gayri menkullerin bilâ bedel yedimden alınmasını istihdaf eden ve Pasaport Kanunu'nun tadiline dair çıkarılacak kanuna sıkıştırılmak istenen hükmün yüksek Meclisce reddine yardım ve müzaheretinizi istida ve istirham ederim.» (73)

Yasa tasarısının görüşülmesine 18 Nisan 1949 ta-

---

(73) Özerakın, age, s. 5-9.

rihinde TBMM'de başlandı. Dışişleri Komisyonu üyesi Gaziantep Milletvekili Abdurrahman Melek, Adalet Komisyonu'nun yasa tasarısına eklediği fıkrayı söz konusu ederek, bunun, «Hazine hukukunu tehdit edici ve bir milyarı aşan ziyanlar tevlit edecek vaziyet hâsıl olduğundan, bunları önlemek üzere bir tedbir mahiyetinde düşünülmüş bir hüküm» (74) olduğunu belirtmiştir. Melek, konuşmasında şu görüşlere yer vermiştir:

«431 sayılı kanun sarih bir kanundur. Bunun sarahati karşısında ve katiyeti karşısında mahkemelerimizde bâzı mütezat anlayışlar ve mütezat hükümler çıkmıştır, o derecede ki, nihayet bir tevhidi içtihat kararı bu işi, hakikaten kanunun sarahatini teyit edici ikinci bir hüküm koymak zarureti haline getirmiştir. Kanunlarda mevcut bir hükmü teyit edici ikinci bir hüküm koymak için hiçbir mâni yoktur. Kanunda haşiv denilen bir şey olmaz. Belki mütezat bir hüküm konamaz. Ta ki mevcut hüküm ilga edilmiş olsun.

O itibarla Adalet Komisyonu'nun koymuş olduğu bu fıkra 431 sayılı kanunun sarahat ve katiyetini bir defa daha tekrar etmiştir (...)

... biz Türk mahkemelerinin âdilâne kararlarından eminiz. Bununla iftihar ederiz. Sözlerim yalnız bu hâdiseye maksur olacaktır. O itibarla tevhidi içtihat kararına nazarı dikkatinizi celbetmek istediğim nokta üzerinde ehemmiyetle durmanızı rica ederim.

(...)

431 sayılı kanun hususi bir inkılâp kanunudur. İnkılâp kanunları, dünyanın her memleketinde, makabline teşmil edilebilir. 431 sayılı kanunla vazı kanun,

---

(74) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

padişahlık etmiş kimseler demekle... doğruya istisnai bir hüküm kabul etmiş ve makabline teşmil edileceğini işaret etmiştir.

(...)

... bu kanun yani böyle kanun metninde gösterilen evsaftaki ve Hanedanla sıhriyet ve nispet itibarile mensubiyetleri kalmamış kimselerin memlekete gelmeleri için, Pasaport Kanunu'nun bu maddesi değiştirilirken, her halde bunlar memlekete gelince Adalet Komisyonu'nuzun düşünmüş olduğu şekilde bir kayda tâbi olmazlarsa maattessüf... yanlış içtihatlara ve telâkkilere yol verilebilir. Bu itibarla her halde o fıkranın aynen kabul edilmesini rica ederiz (...) Hazinenin hukukunu koruyucu bir şekilde koymuş olduğu kayıtları aynen kabul ettik.

(...)

Ümit ederim ki, mahkemeler artık ilâve edilen fıkranın ihtiva ettiği hüküm karşısında hiçbir tereddüde düşmezler (...) ... bu gibi noktaları bertaraf edebilmek, bunlara meydan verilmemek, muhtelif içtihatlara yer vermemek için ilâve edilen kaydın ehemmiyetini tebarüz ettirdi. Bu Kamutayca kabul edildiği takdirde mahkemelerce hiçbir tereddüde mahal kalmaz.» (75)

Müstakil Demokratlar Grubu'ndan Afyon Milletvekili Hazım Bozca ise, aksi görüşleri şöyle dile getirmekteydi:

«... meşru yollarla yapılmış olan inkılâp, meşru yollarla temin edilen hakları şu veya bu yolla baltalayamaz (...) Dediler ki, ek maddeyi Adalet Komisyonu tarafından eklenen ve 'şu kadar ki' sözüyle başlayan fıkra 431 sayılı kanunun 8 inci maddesinin teyididir, te-

(75) TBMM TD, (aynı yerde), (18.4.1949).

kididir, anladım. Teyit de olsa, tekid de olsa, böyle bir şey hukukta yoktur (...) Büyük Millet Meclisi'nde yalnız ve yalnız mucip sebep dermeyan edilmeksizin kanun çıkar. Kanun mucip sebep dermeyan etmez. Olduğundan, bulunduğundan, yoktur böyle şey... Sarih olalım... bir müsadere kanunu mu yapmak istiyoruz? Yapalım, en emniyetli, en temiz, en sâlim şey budur.

(...)

Türkiye'ye girmek isteyen bu kâbil insanlar ve Türkiye dâhilinde böyle bir hak iddiasında bulunan adamlar ki, bugün hakikaten muhtaç durumdadırlar, bir uyuşma, bir anlaşma yapmak kabil değil midir? Niçin bu zavallıların kendilerinin Sami Gönzberg denilen herifle anlaşmasına fırsat veriyorsunuz... bugün bir Yahudinin kucağına düşmüş zavallılar, kararlarına hürmet etmekle mükellef bulunduğumuz Temyiz Mahkemesi'nin tevhidi içtihatlarına dayanarak hak istiyorlar. Biz niçin o hakka müsteniden, gel arkadaş sizinle sulh olalım demiyoruz. İş komisyonlarda görüşülürken sanıyorum ki, vereceğiniz miktar 200 bin lirayı aşmaz, dediler. Kim? Salâhiyetli arkadaşlar. Ne münasebetle bir milyar 288 milyon lira tutuyormuş? Bunu anlayamadım... nihayet ve nihayet 200 bin lira ile halledilecek bir dâva ile karşı karşıya bulunuyoruz... hukukî durumların hak sahipleri için sağlaması şart olan güven ve inan bakımından tespit ve teyit edilmiş prensipleri ihlâl etmeyelim... Memleket içerisinde şahısların malları üzerindeki itimadı sarsabilirsiniz. Günün birinde gelecek bir başka Meclis veya teşekkül çıkar da şu veya bu hâdisede şu teşekkülde şu kadar çalışmış hizmet etmiş olan adamların malları millete intikal eder dendi mi, ne olacaktır?... Böyle muallâkta bulu-

nan rakamlara müsteniden müesseseleri yıkarak bir hüküm vermeyelim.» (76)

Bozca'nın konuşması sırasında, 1,5 milyar TL. olduğu iddia edilen servet üzerindeki anlaşmazlığın, nihayet 200 bin TL. değer üzerinden, uzlaşma ile sonuçlanabileceğini açıklaması çok ilginçti. Eğer Bozca, bu öneriyi kendi adına yapmıyor da, mirasçılarla temas kurduktan ve onlarla görüştükten sonra yapıyorsa, bu takdirde, Bozca'nın ağzından mirasçıların, gerçek mirasla karşılaştırıldığı takdirde son derece düşük bir meblağla yetinebileceklerini yönetime duyurmak istedikleri görülür ki, bu da, mirasçıların gerçekte, dâvanın bu safhasında, mirası alamayacakları endişe ve kuşkusu içinde olduklarını gösterir. Bozca'nın konuşması da, mirasçıların yönetimle bir uzlaşma ve anlaşma girişimi olarak kabul edilebilir.

Müstakil Demokratlar Grubu'ndan Muğla Milletvekili Necati Erdem de Bozca'nın görüşlerini destekler mahiyette konuşmuştur:

«Abdülhamid veresesi ve sairenin veraset hakkındaki iddiaları mesmu değildir dese bana vız gelir, tırıs giderdi. Böyle olmuyor, açık bir yoldan yürümüyor, dolaşıyor... Diyor ki, bu kimselerin bâzı şartlarla memlekete girmelerine müsaade edilecek ama bu kimselerin veraset hakkındaki iddiaları mesmu değildir. Çünkü 431 numaralı kanunun 8 inci maddesinin tanzimi tarihinde ister hayatta olsun, ister olmasın bütün padişahların uhdesinde mukayyet olup da verese üzerine resmen intikali yapılmamış olan emvali gayri menkule millete intikal etmiştir. Komisyon 8 inci maddeyi tefsir ediyor. Veraset iddiasının mesmu olmadığı hakkın-

(76) TBMM TD, (aynı yerde), (18.4.1949).

daki hüküm tefsire dayanıyor... Bendeniz bir hukukçu sıfatiyle iddia ederim ki, 8 inci madde komisyonun anladığı gibi değildir. Çünkü kimselerin emvali gayri menkuleleri diyor. Bu terkip, terkibi izafidir. Terkibi izafi... aidiyet ifade eder. Padişahlık etmiş olan kimselere ait emvali gayri menkule demektir. Ait ne demek? Mülkiyet, gayri menkul mevzuu bahsolduğu yerde elbetteki aidiyetin mânası mülkiyettir. Padişahların emvali gayri menkuleleri demek, padişahların mülkiyetinde olan emvali gayri menkule demektir. Şu halde bu 8 inci madde kanunun tanzimi tarihinde vefat etmiş olan padişahların emvali gayri menkulesine şâmil olamaz. Niçin? Çünkü padişahlar vefat ettiği gün emvali gayri menkuleleri vereseye intikal etmiştir. Onların emvali gayri menkuleleri mevcut değildir ki, millete intikal etmiş bulunsun. Niçin? Çünkü gerek eski kanunda ve gerek yeni kanunda miras ölümle açılır. Gerek eski kanunda, gerek yeni kanunda bir mütevefanın vefatı dakikasında, hattâ saniyesinde, uhdesinde bulunan bütün mallar ve mülkler, bütün alacaklar ve borçlar vereseye intikal eder. Bu sebeple müteveffa padişahlara ait gayri menkul mevcut değildir.

İkinci delil, kanunun 5 ve 6 ncı maddeleri, 8 inci maddeyi bu suretle anlamanın canlı bir delilidir. Çünkü 5 ve 6 ncı madde diyor ki, gerek hakan mahlu, gerek Hanedanı saltanata mensup kimseler Türkiye'de emvali gayri menkuleye tasarruf edemezler. Öyle ise bunlar bir sene zarfında tasfiyeye mecburdurlar. Eğer bir sene zarfında tasfiye etmezlerse, devletçe tasfiye edilerek, tasfiye edilen emvali gayri menkullerin bedellerinden masrafları tenzil edildikten sonra kendilerine verilir. Öyle ise beşinci, altıncı maddei kanuniye Abdülhamid veresesinin ve sair padişahlar mirasçılarının

emvali gayri menkulleri üzerinde hak ve mülkiyetlerinin mevcut olduğunun sarih bir ifadesidir. Beşinci, altıncı madde ile mülkiyeti tanı, 8 inci madde ile inkâr et. Kanunda böyle tenakuz olur mu?

Gelelim 'kimseler' kelimesine:

Niçin cemi olarak gelmiş? Bu kanunun tanzimi tarihinde yalnız Altıncı Mehmet vardı, başka padişah yoktu ki, kimseler diye cemi sigası getirilsin. Bu da bir sualdir.

Benim anlayışıma göre, bu cemi sigasının gelmesindeki sebep; umumiyeti tahsis karinesinin mevcut bulunmasıdır. Çünkü şahıslar hakkında kanun yapılmaz. Kanun bir kaidei külliyedir. Öyle ise kanunun metnine konulan kelimelerin umumiyet ifade etmesi elverişli olur. Padişahlık yapmış kimseler, demelidir, şu cemi sigasının bir umumiyeti vardır, emvali gayri menkuleleri denince umumiyet tahsise uğramıştır. Kim tahsis ediyor? Akıl efendim bu bir kaidedir, tefsir kaideleri böyledir (...)

Adalet Komisyonu'nca, 'şu kadar ki' ile başlayan mucip sebep bence tefsirdir. Bazı sayın arkadaşlar teyiddir dediler. Bu tefsirdir. Sebebi ilâve edilen fıkranın mucip sebebi olmak üzere kanun mutlak iken birçok yanlış içtihatlar dolayısıyle Hazinenin menfaati zâyi olduğundan bahsedilmektedir. Demek ki, Yargıtay'ca verilen kararlar, içtihatlar Hazine menfaatini darbelemiş, zaten Yargıtay kararından sonra maddei kanuniyenin tefsiri istenilmiş olmasına göre, tefsir sebebinde, ittifak vardır, bundan 10 sene evvel tefsire giden heyetle, tefsire giden hükümetle bugünkü Adalet Komisyonu'nun tefsirdeki maksadı, ikisi de aynı şeydir. Adalet Komisyonu bu tefsir ile bir hüküm çıkarıyor. Nedir? Verese, veraset iddiasında bulunamazmış

(...)

Adalet Komisyonu'nun tefsire hakkı yoktur. Çünkü tefsir talebini mutazammın bir tezkere veya takrir mevcut değildir. Sonra İçtüzük mucibince 124 üncü madde mucibince bir kanunun tefsiri, o kanunu müzakere eden komisyona aittir. Halbuki 431 sayılı kanun Adalet Komisyonu'nda müzakere edilmiş değildir. Bu bakımdan dahi Adalet Komisyonu'nun tefsire hakkı yoktur.

Yine İçtüzük mucibince bir kanun hususi bir komisyonda müzakere edilmiş ise, mevcut komisyonlardan hiçbiri müzakereye iştirak etmemiş ise, geçici bir komisyonda müzakere edilmiş ise, Bakanlar Kurulu ile bakanlıklara mütenazır olan komisyonlardan alınacak üyelerden teşekkül etmiş onbeş kişilik bir komisyonda maddei kanuniye tefsir edilebilir... Bugün Dilekçe Komisyonu, Adalet Komisyonu bu maddeyi tefsir edemez. Niçin? Zaten maddei kanuniye orada müzakere edilmemiştir. Öyle ise tüzüğün sarahati veçhile 15 kişilik bir komisyon teşkil edilerek, o komisyonda tefsir yoluna gidilmesi icabeder.

Tefsir sahih olmayınca, bu tefsire dayanan ek, o da sahih değildir. Kanunun reddi lâzım gelir.» (77)

CHP Niğde Milletvekili Vehbi Sarıdal, Erdem'in ileri sürdüğü görüşlere şöyle karşı çıkıyordu:

«Adalet Komisyonu, hükümetin teklifine ilâve ettiği fıkra, anlayışıma göre, iddia olunduğu gibi, bu bir tefsir değildir. Dışişleri Sözcüsüne sordum. Cevaplarında: Bu hükmü buraya koyarsak mesele kesin surette halledilmiş olacaktır. Türk mahkemeleri de buradaki

---

(77) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

bu hükme riayet edeceklerdir ve bu hüküm dairesinde hareket edeceklerdir, dediler. Onun için bu hüküm buraya konmuştur. Yoksa, Adalet Komisyonu... bir tefsir yapma yoluna gitmiş değildir.» (78)

Bu karışık hukukî yorum çatışmalarının arasında, konunun siyasî görünümü kaybolmuyordu. Örneğin, CHP Kırşehir Milletvekili Sahir Kurutluoğlu, «Realite, hakikat budur. Millet kendi malına kendisi sahip olmak istiyor. Dâva bundan ibarettir.» (79) şeklinde konuşuyordu.

Müstakil Demokratlar Grubu'ndan Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç ise bu konuda şöyle konuşmaktaydı:

«... hakikaten milletler, kendi hayatiyetini muhafaza etmek için kendi tesis ettiği hukukî prensipleri elbette ve elbette kendi anlayışlarına göre vazetmekte herkesin sahipleri karşısına çıkmak hakkına daima maildir.» (79 a)

Söz alan Köni, bu kez yasa tasarısının usulsüzlüğünü vurgulamaya çalışmıştır:

«... 431 numaralı kanundaki madde, sureti aharla Pasaport Kanunu'na girmekte ve girmiştir ve teklif halinde heyeti âliyenize gelmemiştir. Bu teklif, Anayasanın vazettiği usullere, kanun teklifine muhalif olarak gelmiştir, çünkü böyle bir teklif olsa bile ya milletvekili veya hükümet teklif eder. Komisyonlar, kanun teklif edemez, diyor, bize İçtüzük. Halbuki İçişleri Komisyonu'ndan çıkmış, Adalet Komisyonu'na gelmiş, bu madde nasılsa oraya girivermiş. Hükümet de benimse-

---

(78) **TBMM TD**, (aynı yerde), oturum: 2, (18.4.1949).

(79) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

(79a) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

miş, sonra Dışişleri Komisyonu'na gitmiş, o da kendisine mal ederek, heyeti âliyenize getirmişler. Bu bir defa usule mugayirdir, bu şekilde kanun teklif olunamaz. Komisyon kanun teklifinde bulunamaz. Çünkü Anayasamıza ve tüzüğümüze uymayan bir tekliftir. Anasırı esasiyeyi ve anasırı kanuniyeyi haiz değildir.

Sonra hükümet teklif etmiyor; benimsiyor, bu da caiz değildir. Bir milletvekili tarafından olsa idi, belki hükümet benimseyebilirdi. Adalet Komisyonu teklifi benimsiyor. Hükümet icazet veriyor. O halde hükümetin teklifi de batıldır. Ve yok demektir.

Sonra, kanun taktiğinde iki esas gözetilir. Bizim Anayasamız da bu esası gözetmiştir. Kanun vazedilirken, yahut kanun tadil edilirken, kanun ilga edilirken, bir hüküm tesis olunur, bu esaslara riayet edilir. Ona tesis derler, yani bir hükümdür, tefsir değildir. Tekid olmaz. Çünkü tekidi, bizim Anayasamız, İçtüzüğümüz kabul etmemiştir. Çünkü B.M. Meclisi'nin kararları hiçbir zaman tekide muhtaç değildir. Çünkü B.M. Meclisi zayıf bir kuvvet değildir. Binaenaleyh, Millet namına söz sözleyen, hakkı hükümraniyi haiz olan B.M. Meclisi'nin yaptığı kanun tekrar ikinci bir kanunla tekid ve teyit olunamaz, ondan münezzehtir, müstağnidir... Böyle bir yola gitmek Meclisi zayıflatmak demektir.

Binaenaleyh tekid müessesesini Anayasamız kabul etmemiştir. Yalnız tesisi ve tefsiri kabul etmiştir. Binaenaleyh bu Pasaport Kanunu'na giren madde sırıtmaktadır.

Gelelim tefsire: Hakikaten madde tefsire ihtiyaç gösteren ibarelerle dolu olarak yazılmıştır. Fakat tefsir yolu bu mudur, bir kanun böyle mi yorumlanır? *Evet Meclise 1936'da bir tefsir gelmiş, 1946'da biraz hayat kesbetmiş, fakat Anayasa Komisyonu'nda kalmıştır.*

Niçin onu tahkik etmiyoruz da, şimdi Pasaport Kanunu'na bir fıkra koyarak sevk ediyoruz, hüküm değil tefsir yapılıyor. Halbuki... yalnız Anayasa'nın gösterdiği yoldan tefsir yolu olur, o düşünülebilir. Zaten 431 sayılı kanun komisyondan çıkmamıştır. Bunu o zamanki usule uyarak Meclis yapmıştır, hiçbir komisyona dayanan veyahut encümene dayanan bir teklif mahsulü değildir. Ve doğrudan doğruya Meclisten çıkmıştır. Anayasa Komisyonu mu, Meclis mi tefsir eder? Düşünürüz. Bir tefsir yolu ile gelsinler. Şimdiki sevk sureti tehlikeli bir vaziyettir. (diğinden, olduğundan) demek bu ilâmları yırtmak demektir. Halbuki Büyük Millet Meclisi'nin ilâmları, hükümleri yıkmaya hakkı yoktur, Anayasa bunu men etmektedir. Çünkü Tevhidi İçtihat Heyeti karar vermiş, içtihadı tefsir etmiş. Noktai nazarını söylemiş, mahkeme ilâm vermiş, hüküm vermiş, noktai nazarını söylemiş, bu ilâmların yıkılamayacağına dair Anayasada sarahat vardır. Hatta hatalı dahi olsa. Halbuki bu meselede yüzde yüz, yüzde bin isabet vardır ya (...) Tevhidi içtihatta ben de bulundum. Bu tezi müdafaa edenler içindeydim... Tevhidi içtihat çok düşünmüştür, celselerce sürmüştür müzakeresi, bir iki celse değil, beş, altı celse sürmüştür.» (80)

Abdurrahman Melek ise, kendi görüşlerini şu şekilde savunmaya çalışıyordu:

«Bir mahkeme, bilhassa Yargıtay gibi hepimizin mevcudiyetiyle ve vermiş olduğu âdilâne kararlariyle iftihar ettiğimiz bir müessese eğer bir kanunun maddesinin metnini olduğu gibi ele alıp üzerinde çalışmazsa ve bu metinden bir, iki, üç kelimeyi çıkarırsa, bu

(80) TBMM TD, (aynı yerde), (18.4.1949).

bir hatayı adlî değil midir? (...) Ben bunu sehiv bir hatayı adlî olarak kabul ettim. Yoksa kendilerinin [Köni'nin] işaret etmek istedikleri gibi mahkeme kararlarına itiraz etmek, onları beğenmemek gibi bir şey değildir. Bizim de mahkemelere tam bir itimadımız vardır. Fakat bunun yanında beşer olarak bir hatayı adlî işleyebileceğini de kabul ederiz... Bu da bir hatayı adlîdir.» (81)

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Kocaeli Milletvekili Nihat Erim de, yönetimin görüşlerini şöyle dile getiriyordu:

«... hâdisede normal, tabii hususiye kaideleriyle karşı karşıya değiliz. Hâdisede tamamen bir inkılâp hükmü vardır, bir ihtilâl kanunu hâkimdir (...) Eski ve yeni hukuklara göre ölümle malların mirasçılara intikali kaidesi, bu kanunla padişahlara münhasır olmak üzere tatbik edilmez. Bu kanun kaideyi de çiğner, çiğnemektedir ve çiğnemiş geçmiştir (...) Bugünkü kıymeti ile bir milyar lirayı tecavüz etmektedir. Bu bir milyar liralık malı bütün vereselerden tek tek yok pahasına almış olan Sami Günzberg ile hemşiresi Lili'ye Büyük Millet Meclisi bağışlayacak mıdır, bağışlamayacak mıdır? (...) Türk milletinin muhit göreceği şey âdildir, muhik görmeyeceği şey âdil değildir.

Binaenaleyh meseleyi medrese mantığına, avukat teknolojisine döküp karıştırmaya lüzum yoktur. Gayet açıktır, gayet vazıhtır, gayet sarihtir. Ellerimizi vicdanımıza koyup milletin malları üzerinde böyle mi tasarruf edeceğiz, şöyle mi tasarruf edeceğiz noktasını halletmek lâzımdır. Büyük Meclis birçok hâdiselerde olduğu gibi, bu hâdisede de büyük tarihi ve kendisi için

(81) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

şeref getirecek olan bir karar almanın arifesinde bulunmaktadır.» (82)

Yasa tasarısının oylanmasından önce, Müstakil Demokratlar Grubu'ndan Edirne Milletvekili Fethi Erimçağ'ın, Adalet Komisyonu'nun eklediği fıkranın tasarıdan çıkarılması yolundaki önergesi reddedildi.

Yasa, 237 oyun kullanıldığı toplantıda 229 kabul, 7 red ve 1 çekimser oyla kabul edildi. Red oyu veren milletvekilleri, Millet Partisi'nden Sadık Aldoğan, Osman Nuri Köni, Şahin Laçin ile Ahmet Kemal Silivrili; Müstakil Demokratlar Grubu'ndan Mehmet Aşkar, Hazım Bozca ve Fethi Erimçağ idi. Müstakil Demokratlar Grubu'ndan Bahattin Öğütmen ise, çekimser oy kullanmıştı.

Yasanın kabulü ile, H. Abdülhamid'in vârisleri miras üzerindeki tüm haklarını yitirmiş oldular.

Ancak konu bununla kapanmadı. Gerçi, yasa 431 sayılı yasanın sekizinci maddesine bir yorum getiriyordu; fakat TBMM'nin bununla yetinmediği görülüyor. O zamana dek, tam 13 yıldır komisyonlarda bekleyen yorum talebi, yasanın kabulünden sadece birkaç gün sonra, Yüregir'in önergesi ile Meclisteğ ele alındı. (83)

---

(82) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

(83) «Seyhan Milletvekili Ahmet Remzi Yüregir'in, Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Memaliki Dışına Çıkarılmasına Dair Olan 431 Sayılı Kanunun 8 inci Maddesinin Yorumlanması Hakkındaki Başbakanlık Tezkeresinin Kabul Edildiğine ve Gündeme Alınmasına Dair Önergesi ile Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Dışına Çıkartılmasına Dair Olan 431 Sayılı Kanunun 8 inci Maddesinin Yorumlanması Hakkında Başbaakanlık Tezkeresi», S. Sayısı: 185, **TBMM TD**, dönem: 8, toplantı: 3, oturum: 1, cilt: 18, 75. birleşim, (25.4.1949).

Görüşmeler sırasında Yüregir, yeni benimsenen yasaya ilişkin olarak, «Meclis, inkılâpçı, kuvayi milliyeci ruhunu izhar etti, inkılâp kanunlarına aykırı hareket edilmesine millet hazinesine karşı haksızlıklar yapılmasına müsaade edemeyeceğine karar verdi.» (84) biçiminde konuşuyordu.

Anayasa Komisyonu Başkanı CHP Tokat Milletvekili Nâzım Poroy ise, yaptığı konuşmada, yorum talebinin niçin çok uzun bir süre komisyonda bekletildiğini şöyle açıklamaktaydı: «Hükümetin de takipten bir aralık sarfı nazar etmiş olması, bir kastı mahsus olmasa da, bu işin uzamasına bâdi olmuştur.» (85)

Diğer yandan, Millet Partisi Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz, bu ikinci yoruma gerek olup olmadığını soruyordu: «Geçen hafta, 18 Nisan'da, çıkardığımız bir nevi tefsir mahiyetinde olduğunu burada tespit etmiştik. Buna rağmen acaba o kanunun kabulünden sonra dahi bu tefsiri muhakkak yapmaya lüzum var mıdır?» (86)

Yüregir ise, yorumun gereğini şöyle savunmaktaydı:

«Pasaport Kanunu'na ek olan bir madde ile, Vatandaşlık Kanunu'na ek olan bir madde üzerinde tefsir noktasında mutabık kaldık. 431 sayılı kanunun mevzuu bahs olması dolayısıyle olmuştur. Bu kanun, hariçten geleceklerin, Hazineye geçen mallar hakkında herhangi bir talepte bulunamayacaklarını göstermektedir. Halbuki, tefsir merhameten ve şefkaten burada

---

(84) **TBMM TD**, (aynı yerde), (25.4.1949).
(85) **TBMM TD**, (aynı yerde), (25.4.1949).
(86) **TBMM TD**, (aynı yerde), (25.4.1949).

bıraktığımız kimselerin yine bugün veya yarın müracaat ederek Hazine mallarına karşı hak iddia etmemelerini temin için elzemdir.» (87)

CHP Konya Milletvekili Hulki Karagülle de Oğuz'un görüşlerini destekliyordu:

«... bu tefsirle alınmak istenen gaye şimdi tamamen ve bütün vuzuhiyle artık tahakkuk etmiştir... o kanunların metinlerini yalnız yurda geleceklere münhasır zannetmek hatalıdır. Çünkü 431 sayılı kanunun 8 ve 10 uncu maddeleri muhtevası bunların vaziyetini tamamen tâyin etmiştir. O kanun, gerek yurda gelecekleri gerek yurtta bulunanları tamamen şümulüne almış ve Türkiye'de İkinci Abdülhamid emlâk ve arazisinden dolayı bunlar tarafından ikame edilen hiçbir dâva dinlenemez ve dinlenmeyecektir.» (88)

Ancak Adalet Bakanı Rize Milletvekili Fuat Sirmen'in; «Tefsiri istenilen husus, 431 numaralı kanunun 8 inci maddesidir. O maddenin mânası, geçenlerde Yüksek Heyetinizce kabul edilmiş bulunan Pasaport Kanunu'nun bir maddesine ilâve edilmiş bir cümle dolayısıyla aşağı yukarı tezahür etmiştir. Fakat şurası da muhakkaktır ki, bir kanunun bir maddesinin tefsiri, usulü dairesinde Hükümet tarafından talep edildiği için, bu tefsirin salâhiyetli Anayasa Komisyonu'nda tetkik edildikten sonra, Yüksek Meclisin tasvibine arz edilmesi ve Kamutaya gelmesi lâzımdır. Hükümetinizin görüşü budur. Yüksek Meclisin Pasaport Kanunu dolayısıyla tezahür eden hissiyatı belki Anayasa Komisyonu'nun 8 inci maddeye vereceği mâna itibariyle, belki

---

(87) **TBMM TD**, (aynı yerde), (25.4.1949).

(88) **TBMM TD**, (aynı yerde), (25.4.1949).

değil; muhakkak müessir olacaktır. Fakat şekil ve usul bakımından tefsiri usulü dairesinde yapılması icap edeceği kanaatindeyim.» (89) şeklindeki konuşmasından sonra, önerge oylanmış ve gündeme alınması kararlaştırılmıştır.

2 Mayıs 1949 tarihli birleşimde Yüregir'in yorum önerisi görüşüldü. Yüregir'in 431 sayılı yasanın sekizinci maddesine ilişkin yorum önerisi şöyleydi:

«431 sayılı kanunun meriyete girdiği tarihte hayatta bulunsun, bulunmasın Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş herhangi bir kimse namına Türkiye tapusunda mukayyet gayri menkul mallar bu kanunun 8 inci maddesi mucibince, kanun yürürlüğe girmesi ile millete intikal etmiştir.

Binaenaleyh 431 sayılı kanunun neşrinden sonra bu gayri menkullerin padişahların mirasçılarına intikali yapılamaz ve bu mallar üzerinde verese tarafından hiçbir hak iddia edilemez.» (90)

Karagülle metne, «namına» kelimesinden sonra, «Türkiye Cumhuriyeti arazisi dahilinde» ifadesinin alınmasını istemiş ve bu öneri kabul edilmişse de; Müstakil Demokratlar Grubu'ndan Muğla Milletvekili Nuri Özsan'ın önerisi üzerine, «arazisi dahilinde» ifadesi «sınırları içinde» şekline dönüştürülmüş ve metin bu suretle kabul edilmiştir.

Böylece TBMM tarafından kabul edilen 431 sayılı yasanın sekizinci maddesi ile ilgili yorum şu şekli almıştır:

---

(89) **TBMM TD**, dönem: 8, toplantı: 3, oturum: 2, cilt: 18, 79. birleşim, (2.5.1949).

(90) **TBMM TD**, (aynı yerde), (2.5.1949).

«431 sayılı kanunun meriyete girdiği tarihte hayatta bulunsun, bulunmasın Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş herhangi bir kimse namına Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde tapuda mukayyet gayri menkul mallar bu kanunun 8 inci maddesi mucibince, kanunun yürürlüğe girmesi ile millete intikal etmiştir.

Binaenaleyh 431 sayılı kanunun neşrinden sonra bu gayri menkullerin padişahların mirasçılarına intikali yapılamaz ve bu mallar üzerinde verese tarafından hiçbir hak iddia edilemez.» (91)

(Metnin değiştirilmesinde, yurt dışındaki miras dâvalarının hukukî sonuçları da göz önüne alınmıştı. Ama bu konuya ileride daha geniş biçimde değineceğim.)

Görüldüğü gibi, önceleri tamamen hukukî bir sorun olarak beliren miras dâvası; dâvanın hukukî yönden sonuçlanmasından sonra tamamen siyasî bir görünüm kazanmıştır. Sonuçta, dâvanın siyasî yönü hukukî yönüne ağır basmış görünüyor. Hukuken kazanılmış bir dâvanın (hakkın) siyasal alanda yitirilmesinin tahlilini de, yine o dönemde bu konuda bir makale yazmış olan bir hukukçu şöyle yapıyor:

«Demek oluyor ki, tefsir kararı, mezkûr 8 inci maddeyi makabline şamil telâkki ederek, kanunun neşri tarihinde 'hayatta bulunsun, bulunmasın' Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş bilcümle Osmanlı padişahlarının şahıslarına tapuda mukayyet gayri menkullerine tatbik edilebilmesini; bu gayri menkullerin, padişahların mirasçılarına 'intikali yapılamayacağı' ve

(91) **TBMM TD**, (aynı yerde), (2.5.1949).

'verese tarafından hiçbir hak iddia edilemeyeceği' hususunu tasrih ve kabul etmektedir (...)

Buna mukabil tefsir kararından itibaren, kazaî içtihatta da bir değişiklik vücut bulacağı pek tabii idi. Nitekim böyle olmuş ve teşriî tefsir kararının kazaî içtihatta oynayacağı rolü, Yargıtay 14.6.949 tarihli bir kararında: 'BMM'nin tefsir kararı da 6.2.946 tarihli içtihatları birleştirme kararını ortadan kaldırmış olup tefsir kararının henüz muhkem kaziye haline gelmemiş olan hâdiselere şamil olacağı da Anayasa hükümlerinden ve bu itibarla bozmayı gerektirir bir sebep teşkil etmekte olduğu'nu beyan suretiyle belirtmiştir.

Demek oluyor ki, kazaî içtihat muayyen bir istikrar kesbetmiş iken yazımızın konusunu teşkil eden tefsir kararı çıkmış ve makabline şamil olma vasfından istifade ederek Yargıtay'ın gerek tevhidi içtihat, gerek daire kararları ile istikrar kesbeden ve müktesep hakları tanıyan telâkki tarzını yıkmıştır (...)

... mezkûr 8 inci madde mer'iyete girdiği tarihte ölmüş bulunan padişahların, ölümlerile vereselerine intikal etmiş bulunan şahsi gayri menkulleri, tapuya intikal muamelesi verese tarafından yapılmamış olsa dahi, mer'iyet tarihinde ölü padişahların malı telâkki edilemeyeceğine ve kanun sarahaten 'padişahlık etmiş kimselerin... emvali gayri menkuleleri'nden bahsettiğine göre, artık bu mallar hakkında mezkûr madde hükmünü tatbike bizce hukuken imkân yoktur (...)

Buna mukabil... tefsir kararı, '431 sayılı kanunun mer'iyete girdiği tarihte hayatta bulunsun bulunmasın' bütün Osmanlı padişahlarının tapuda namlarına kayıtlı gayri menkul mallarına kabili tatbik olduğunu, '431 sayılı kanunun neşrinden sonra bu gayri menkullerin padişahların mirasçılarına intikali yapılamayaca-

ğını ve bu mallar üzerinde verese tarafından hiçbir hak iddia edilemeyeceğini' beyan etmek suretiyle, yukarıda izah ettiğimiz kaideye uygun olarak ipso jure iktisap edilen miras haklarını ortadan kaldırmakta ve mezkûr esasa bir darbe indirmektedir (...)

... teşriî tefsir kararı müsbet bir cevap vermiş ve böylece 431 sayılı kanunun -kanunda bir sarahat bulunmamasına rağmen- makabline şamil vasfını tanımıştır.

Netice itibariyle denilebilir ki, hâdisemizde, bir kanun hükmü, teşriî tefsir marifetiyle makabline teşmil edilmekte ve müktesep haklar ortadan kaldırılmaktadır.

... yerleşmiş ve klâsikleşmiş telâkkiye göre, teşriî organın tefsiri bir kanun gibi umumî ve mücerret olup, hâkim bu tefsiri kanun gibi telâkki edip tatbik ile mükelleftir. Ancak kanun vazının böyle bir tefsir kararı yeni bir kanun olmayıp mevcut bir kanunun muayyen bir hükmüne mâna vermek olduğundan, bu gibi tefsir kararlarının makabline şamil olabileceği kabul edilmektedir. Bu noktai nazar, Yargıtay'ca da benimsenmiş bulunmaktadır (...)

... klâsik noktai nazara göre, teşriî tefsire yeni bir kaide olarak bakmamak suretiyle, bu mânanın kanunda mer'iyet tarihinden itibaren mevcut bulunduğu kabul edilmekte ve böylece kanun, teşriî tefsirden evvel iktisap edilmiş haklara dahi, bu teşriî tefsir ile kendisine tanınan mânada tatbik edilmektedir (...)

... klâsik nazariye... kabili tenkittir:

Esas kanun ile tefsir kaidesini ayıran zaman fasılasını inkâr etmek bizi yanlış bir neticeye götürebilir: Tefsir kararlarının makabline şümulünün hudutlarından birini kaziyei muhkemeler teşkil etmektedir.

Tefsir kararından evvel kaziyei muhkeme halini iktisap etmiş meselelere kanun, tefsir ile aldığı mânada tatbik edilecek değildir. Kanun yeni tefsir tarzile ancak henüz kat'iyet kesbetmiyen hallere tatbik edilecektir. Ali Himmet Berki'nin dediği gibi: 'Tefsirden mukaddem verilip kat'ileşen hükümler iptal olunmayıp infaz olunur. Bu, muhkem kaziyenin icabıdır.. Tefsir hilâfına verilip kat'ileşmeyen hükümler temyiz olunursa nakzolunur.' Nitekim, Yargıtay'ın... bir kararı da bu hususu benimsemiştir.

Kat'ileşmiş hükümlere kanunu, tefsir edilmeden önceki mânasında, kat'iyet kesbetmemiş hükümlere ise tefsir ile iktisap ettiği mânada tatbik etmekle, kendiliğinden, tefsirden evvelki kaide ile tefsirden sonraki kaidenin aynı olmayıp başka başka kaideler olduğunu kabul etmiş bulunmaktayız (...)

Anayasa, m. 54 f. 2: 'Mahkemelerin kararlarını Türkiye Büyük Millet Meclisi ile Bakanlar Kurulu hiçbir türlü değiştiremezler, başkalayamazlar' demek suretiyle de, bizce, yeni kanun ve tefsirlerin makabline şümulü önünde, kat'iyet kesbetmiş kararların mahfuziyetini beyan etmektedir...

Binaenaleyh... kat'iyet kesbetmiş kararlara müsteniden arz edilen ilâmlar karşısında, tapu sicil memuru, teşriî tefsir kararına dayanarak, tapuya tescilden istinkâf edemiyecek ve ilâmı tenfiz ile mükellef bulunacaktır (...)

Mevzuumuzun nazari meselesini, tevhidi içtihat kararile ittırad kazanmış ve tefsir edilmiş bir kanun hükmünün, buna rağmen teşriî tefsir yolu ile başka bir şekilde mânalandırılmasının ne dereceye kadar doğru olacağı suali teşkil eder.

Gerçekten, muhtelif Yargıtay daire kararları ara-

sında mezkûr 8 inci maddenin tefsirinde mevcut mübayeneti, Yargıtay 1946 yılında bir tevhidi içtihat kararile halletmiş ve... bu maddenin makabline şâmil olamayacağı, binaenaleyh müktesep hakları ihlâl edemeyeceği neticesine varmıştır. Buna mukabil 1949 tarihli tefsir kararı, 8 inci madde hükmünün makabline şâmil olduğu hususunu sarahaten beyan etmektedir (...)

... tevhidi içtihat kararı Temyiz Mahkemelerince mümasil işlerde mabihil imtisaldır. Tezat ve mübayenet hakkında temyiz heyeti umumiyesince ittihaz olunacak kararlar tarafeyne tesir etmez. Binaenaleyh, bu hüküm mucibince tevhidi içtihat kararı -tıpkı kanun gibi- mücerret, umumî ve hattâ mahkemelerce tatbiki mecburi bir mahiyet taşımaktadır. Buna rağmen, Büyük Millet Meclisi'nin aynı maddeyi başka bir şekilde ve teşriî yoldan tefsir etmek isteyişinin iki ana sebebi olabilir:

1.) Ya teşriî organ, hakikaten, mezkûr 8 inci maddenin kazaî yoldan karşılaştığı tefsir tarzını, hukukî düşüncesine aykırı telâkki etmekte;

2.) Veya böyle bir teşriî tefsire gitmek için hukukî olmaktan ziyade siyasî âmiller rol oynamaktadır.

Anayasa, 26 ncı maddesiyle kanunları tefsir etme hakkını Millet Meclisi'ne vermiş ve bu tefsirlerin gerek hazırlanış, gerek müzakere, gerek neşir ve ilân prosedürü şekil bakımından kanunlarınkine bazı farklar olmakla beraber benziyor ise de, maddî bakımdan, teşriî tefsirde bulunan vazı kanun burada, tefsir kararı verirken, mevcut hukuku beyan etmekte, yoksa kanun vaz'ında olduğu gibi, yeni hukuk kaideleri, yeni hukuî müesseseler tesis eylememektedir (...) 'Her içtihat gibi, teşriî tefsir de kat'ileşmiş kararlara tesir icra edemeyecektir' (...)

Teşriî tefsir maddî bakımdan bir kanun telâkki edilmeyip bir içtihat olduğuna, bu vaziyette teşriî organ vazı kanun olarak değil, fakat hâkim gibi, mevcut hukuku beyan ettiğine göre, hukuk tekniğinin kabul ettiği kaidelere uygun olarak hareket edip bir neticeye varmak ve muhtelif siyasî düşüncelerden vareste bulunmak mecburiyetindedir.

Halbuki... hukuk tekniği bakımından mezkûr 8 inci maddenin 1946 tarihli tevhidi içtihat kararından başka şekilde tefsirine imkân yoktur. Kaldı ki, tefsir kararı aksi neticeye varırken, hiçbir esbabı mucibe dahi serdetmemekte veya edememektedir... Binaenaleyh, gerek esbabı mucibe göstermemesi, gerek hukuk tekniği bakımından hatalı bulunması dolayısiyle mezkûr tefsir kararının vaz'ında hukukî bir âmil bulunmasını pek zayıf bir ihtimal olarak görmekteyiz.

Mezkûr sekizinci maddeyi mantıken dahi makabline şamil tefsire imkân yoktur. Aksi halde, 1299 tarihine kadar inerek Osman Bey'in 1326 tarihinde Söğüt'te ölümünden itibaren iktisap edilen bilcümle hakları ortadan kaldırmak iktiza eder ki, buna ne imkân ne de lüzum vardır (...)

... 431 sayılı kanun tamamen siyasî bir kanundur... kanunun neşir tarihinde mezkûr 8 inci maddenin makabline şamil olacağı beyan edilmiş bulunsa idi, bu husus tenkit edilemezdi. Fakat kabili tenkit cihet, kanunda makabline şümul hususunda bir sarahat bulunmamasına rağmen ve kanunun neşrinden uzun seneler sonra, memlekette kazaî, mücerret ve umumî içtihat takarrür ettiği halde, teşriî tefsirin makabline şamil karakterinden istifade etmek suretiyle kanun hükmünü geriye yürütmektir... teşriî tefsir dahi yapılırken

keyfiliğe kaçılamaz, hukukî tefsirin umumî kaidelerine riayet etmek lâzımdır (...)

Yeni kanunların dahi makabline şamil kılınması son derece dar tutulmak iktiza ettiği, kanunların geriye doğru yürütülmemesinin bir 'teşriî ahlâk', bir adalet icabı, bir nısfet zarureti olduğu ileri sürülürken teşriî tefsir yolu ile, makabline şamil vasfını elde etmek isteyişin ne derece tehlikeli bir zihniyet taşıdığı aşikârdır. Duguit'in dediği gibi: 'Kanuna tanıdığı makabline şamil vasfını teşriî kararlar marifetile maskelemek usulü, kanun vazıının, ekseriya hakkından emin olmadığını gösterir'. Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil de bir konferansında şunları söylemektedir: 'Kanun vazıı, ancak mânasında hakikaten müphemlik bulunan ve muhtelif mânalara alınması mümkün olan bir hükmü tefsir edebilir. Yoksa mânası ve maksadı asla tereddüdü mucip olmayacak bir surette açık olan bir kanunun hükmünü herhangi bir maksatla ve tefsir bahanesiyle değiştiremez. Değiştirirse kanun vazılığı selâhiyetini suistimal etmiş ve hukukun yüksek ahlâk kaidesine aykırı hareket etmiş olur.'

Bir de, tevhidi içtihat kararı marifetiyle istikrar kazanmış bir tefsir mevcut iken ayrıca teşriî tefsir yoluna gidildiği tasavvur edilirse, zihniyetin vahameti kendini daha fazla gösterir. Bay Ali Himmet Berkî'ye göre: 'Tefsire muhtaç olan kanun ya yeni veya eskidir. Yeni olup henüz muhtelif tatbikat ve içtihatlara maruz kalmamış ise, böyle bir kanunu tefsirde hiçbir mahzur yoktur. Çünkü yanlış telâkkilerle ne muamelelerde karışıklık, ne de muhkem kaziye vücuda gelmiştir. -Ancak kanun eski olup da üzerinde mahkeme içtihatları takarrür etmiş ise hilâfında çıkacak bir tefsir çok mahzurludur. Çünkü herkes mahkeme içtihadı-

nı öğrenmiş ve muamelelerini mütemadiyen ona tevfik etmiştir. Tefsir makabline şamil olacağından, müstakar içtihada uygun olarak yapılan bunca muameleler keenlemyekûn ve bu yolda ihtiyar olunan masraflar heder olur. Binaenaleyh müstakar içtihada muhalif tefsir yapılmamalıdır. Bu içtihat umumî ve hususî menfaatlere aykırı ise, en doğrusu yeni bir kanun neşretmektir.'

Biz... kanun yeni olup henüz muhtelif tatbikat ve içtihatlara maruz kalmamış bulunduğu takdirde dahi, teşriî tefsirine gidilmemesi kanaatini taşımaktayız. Bir kanunun tefsire muhtaç olup olmadığını gösterecek olan tatbikat ve içtihatta karşılaştığı güçlüklerdir. Bu vaziyette dahi bizce teşriî tefsire tevessül edilmemelidir, zira teşriî tefsirin esas ve varlık sebebini teşkil eden ejus est interpretare cujus est condere (kanunun tefsiri onu yapana aittir) kaidesi eskimiş bulunup, ancak mutlakiyet veya diktatörlük rejimi hüküm sürerken bir mâna taşımaktadır. Yoksa, kanunların, muayyen zamanlarda değişen şahıslardan müteşekkil meclisler tarafından yapıldığı demokratik bir rejimde, teşriî organın sırf farazî devamına istinad ederek, eski bir kanunun bu organ tarafından, ruhuna ve gayesine uygun olarak tefsir edilebileceği pek iddia edilemez. Bazen temayülleri dahi farklı bulunan iki Meclis tasavvur edildiği takdirde vaziyet kendini daha canlı bir şekilde gösterir... biz, prensip itibarile demokratik memleketlerde teşriî tefsirin aleyhindeyiz.

Kanun Meclisten çıktıktan sonra, artık onun hükmünü tefsir vazifesi, daha teknik ve bitaraf bir organ olan kaza müesseseleri tarafından görülmelidir. Memleketimizde mevcut bulunan içtihadı birleştirme müessesesi, bu fonksiyonu pekâla ve daha selâhiyetli bir şe-

kilde ifa edebildiği gibi, kaza organlarına tanınacak daha geniş bir selâhiyetle de kanunların mücerret tefsirini elde etmek mümkün olur.

Binaenaleyh, ister hukukî zaviyeden yapılmış olsun, ister siyasî saikle yapılmış bulunsun, nazari bakımdan dahi, mezkûr tefsir kararını hatalı ve tehlikeli bulmaktayız.

(...)

1.) Hukuk tekniği bakımından ve tereke mülkiyetinin mihanikî olarak, hiçbir irade beyanı veya tapuya tescil muamelesine lüzum kalmadan müteveffanın mirasçılarına geçmesini terviç eden le mort saisit le vif kaidesine binaen kurulmuş bulunan 1946 tarihli tevhidi içtihat kararı ile, 431 sayılı kanunun 8 inci maddesinin yapılan tefsiri yerinde olup, bu bakımdan teşriî tefsir kararının isabeti kabul edilemez.

2.) Mer'i mevzuatımız ve Türk doktrin ve içtihadında yerleşmiş kanaate göre, amelî bakımdan, mezkûr tefsir kararıyle, iktisab edilen haklar ortadan kalkmakta ve mezkûr 8 inci madde makabline şamil bir vasıf iktisap etmektedir. 1946 tarihli tevhidi içtihat kararının hiçbir amelî kıymeti kalmamakla beraber, tefsir kararı tarihinden evvel kat'iyet kesbetmiş bulunan hükümler kabili infazdır.

3.) Nazarî bakımdan, doğrudan doğruya teşriî tefsir aleyhtarı olduğumuz gibi, takarrür etmiş bir içtihat mevcut iken, buna rağmen 8 inci maddenin teşriî tefsirine gidilmiş olmasını ne hukuk ne siyaset zaviyesinden yerinde görmemekteyiz. Kaldı ki, bizce, vazıı kanun, mezkûr kararla 431 sayılı kanunun 8 inci maddesini tefsir etmekle kalmamakta, hatta bu maddeyi tadil etmek ve genişletmektedir. Bu bakımdan bir hukukçunun ceza kanunlarının tefsiri için söylediklerini,

burada dahi tekrar edebiliriz: 'Mevcut bir kanuna, yorum yolu ile yeni bazı hükümlerin eklenmesinin doğru olamayacağı, hukukî bir meseleden ziyade siyasî olgunluk ve Anayasa dürüstlüğü meselesidir'. (92)

Konunun TBMM'nin yorumu ile kapandığını düşünmek yanıltıcı olur. Miras sorunu, *Demokrat Parti* iktidarı döneminde bir kez daha gündeme geldi.

Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Olan 431 Sayılı Kanuna Ek Kanun Tasarısı, hükümetçe sadece Osmanlı Hanedanı'nın yurda girişi ile ilgili yasal sorunların bir kısmını çözmek üzere hazırlanmışsa da, miras sorununa da değiniyordu.

Yasa tasarısının konuyla ilgili dördüncü maddesi şöyle düzenlenmişti:

«Osmanlı İmparatorluğu'nda Padişahlık etmiş kimselerden, Hilâfetin ilgası tarihinde hayatta olsun olmasın, vârislerine intikal yapılmamış herhangi birinin nam ve uhdesinde o tarihte mukayyet bulunan gayri menkul mallarla 27 Ağustos 1324 ve 20 Nisan 1325 tarihli iradelerin mevzuu bulunan gayri menkul mallar 431 sayılı kanunun 8 inci ve 10 uncu maddeleri mucibince millete intikal etmiş bulunduğundan, bu kanuna müsteniden yurda avdet edenler dahi bu mallar üzerinde irs veya herhangi bir sebebe dayanarak hak iddia edemezler.» (93)

---

(92) Elbir, agm, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, s. 1187-1204.

(93) «Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Olan 431 Sayılı Kanuna Ek Kanun Tasarısı ve İçişleri, Dışişleri ve Adalet Komisyonları Raporları», S. Sayısı: 201, **TBMM TD**, dönem: 9, toplantı: 2, oturum: 1, cilt: 16, 84. birleşim, (13.6.1952).

İçişleri Komisyonu, maddeye, «8 ve 10 uncu maddeleri» sözcüğünden sonra, «ve bilûmum menkul mallar da 9 uncu maddesi» ifadesini eklemişti. (94)

Dışişleri Komisyonu ise, «... bu kanun gereğince Türkiye'ye girmek hakkını haiz olanlarla Türk vatandaşlığına girenlerin, 431 sayılı kanun ve bu kanunun 8 inci maddesinin yorumlanması hakkındaki 5 Mayıs 1949 tarih ve 245 sayılı karar gereğince, millete intikal etmiş olan bütün mallar üzerinde herhangi bir hak iddia edebilmelerini önlemek maksadiyle...» (95), söz konusu maddeyi şu hale getirmişti:

«Birinci madde gereğince Türkiye'ye girmek hakkını haiz olanlar veya Türk vatandaşlığına girenler 27 Ağustos 1324, 20 Nisan 1325 tarihli iradelerle 431 sayılı kanun ve buna ait 245 sayılı tefsir gereğince millete intikal etmiş bulunan bilûmum menkul ve gayri menkul mallar üzerinde irs yoluyla veya herhangi bir sebeple hak iddia edemezler. Bu yolda vâki olabilecek herhangi bir talep mesmu değildir.» (96)

Adalet Komisyonu'nda da madde aşağıdaki şekle dönüştürülmüştü:

«Bu kanuna müsteniden yurda gelmek hakkını haiz olanlar 27 Ağustos 1324 ve 20 Nisan 1325 tarihli iradeler ve 431 sayılı kanun ve Büyük Millet Meclisi'nin 245 sayılı tefsir kararı gereğince, millete intikal etmiş olan bilûmum menkul ve gayri menkul mallar üzerinde miras sebebiyle veya diğer herhangi bir sebeple hak iddia edemezler.» (97)

---

(94) **TBMM TD,** (aynı yerde), (13.6.1952).
(95) **TBMM TD,** (aynı yerde), (13.6.1952).
(96) **TBMM TD,** (aynı yerde), (13.6.1952).
(97) **TBMM TD,** (aynı yerde), (13.6.1952).

Adalet Komisyonu tarafından hazırlanan yasa metni TBMM'nin 16 Haziran 1952 tarihli birleşiminde, üzerinde herhangi bir tartışma yapılmaksızın kabul edildi. (98)

(98) **TBMM TD**, dönem: 9, toplantı: 2, oturum: 2, cilt: 16, 85. birleşim, (16.6.1952).

YURT DIŞINDAKİ MİRAS DÂVALARI

II. Abdülhamid'in mirası ile ilgili olarak yurt dışında açılan dâvalar, kapsam bakımından yurt içinde açılan miras dâvalarından daha az önemli değildi.

«Abdülhamid vârisleri; Lozan Konferansı'nda Türkiye'den arazi ilhak eden devletlerin eline geçen Hazinei Hassa emlâki meselesinin müzakeresiyle ilgilenmek ve icabında konferansa müdahale edebilmek için kendilerini Amerikalı Avukat İrwin Untermayer ile temsil ettirmeye çalıştılar. Fakat, bu siyaset sahnesinde hiçbir şey kazanamadılar ve nihayet hariçte dâva yoluna gittiler.

Dâva; İngiliz Hükümetine karşı olmuştu. Parçalanan Osmanlı topraklarından bu cihete ait kısma daha çok İngiltere hâkimdi. Hayfa limanı manda altındaki Filistin topraklarında, Musul petrolleri Irak'ta ve Irak Hükümeti ise İngiliz mandası altında idi. Selânik de İngilizler tarafından himaye gören Yunan devleti arazisinde bulunuyordu. Yalnız Suriye ve Lübnan Fransız mandası altında bulunuyordu. İtalya'nın eline geçen yerlerde de bazı menfaatler bahis konusu idi.

İlk tahminlere göre, Abdülhamid'in Türkiye dışında kalan emlâkinden senelik 20.000.000 İngiliz liralık gelir elde edilebilirdi. Mirasçılar ilk teşebbüs olarak İngiliz, Fransız ve İtalyan muhtelit hakem mahkemelerine başvurdular. İsviçre Federal Mahkemesi nezdinde

dâva takip eden yüksek avukat M.G. Pelli'den lehlerine aldıkları mütalâanameye ve Kassam Mahkemesi ilâmına dayanarak Lozan Üniversitesi Hukuk Profesörü M. E. Pojion'nun vekâletiyle işe başladılar. Hakem mahkemelerinde karşılıklı müdafaa ve müzakereler uzadıkça uzuyordu.

Lozan Konferansı sırasında orada bulunan John Godolplin Benetti isminde bir İngiliz subayı mirasçıların menfaatleriyle ilgilenmeye başlamıştı. Bu zat, mirasçıların isteklerini Yunan, Bulgar, Yugoslav Hükümetlerinin önüne sermiş, çok az da olsa, kazanabildiği ilk başarı alâmetleri onu cesaretlendirmiş ve bu teşebbüs için bir şirket kurmak fikrini uyandırmıştı. Teşkil ettiği Anglo-Elenik Mali Korporasyon Limited Şirketi; nizamnamesi mucibince Abdülhamid'in vârislerine Yunanistan dahilindeki haklarının ve emlâkinin iadesini sağlayacaktı. Yunanistan'da yaptığı teşebbüsler büyük tepki ile karşılandı. Bahis konusu emlâki sahte belgelerle ele geçirmeye çalışmakla itham edilerek tevkif olundu. Daha sonra tahliye edilmiş ve beraat kazanmıştı. Ama karşılaştığı muamelenin kendisine karşı sert bir ihtar ve tehdit olduğunu anladığından teşebbüste daha ileri gidemiyerek ayrıca kurulan Aegean Trust Ltd. Şirketi'ne kendi şirketini devretti ve İngiliz kamuoyunu kazanmak için Londra'daki Daily Mail gazetesine uzun bir telgraf çekti. (...)

Aynı yıl içinde ayrı ayrı üç hayal kırıklığına uğradılar. 8 Nisan 1930'da Fransız - Türk Muhtelit Hakem Mahkemesi, 16 Aralık'ta İtalyan - Türk ve 25 Aralık'ta da İngiliz - Türk Muhtelit Hakem Mahkemeleri bu dâvaların görülmesi bahsinde salâhiyetsizliklerini bildirdiler. Bu kararlar vereseye bir yolu açık bırakıyordu ki, o da doğrudan doğruya halefiyet hakkını haiz devlet-

ler mahkemelerine başvurmaktan ibaretti.

Kuvvetli teşebbüsler ve para lâzımdı. Bunun için Aegean Trust Şirketi dört yeni şirket haline geldi. Bu şirketler şunlardır: Consolidated Eastern Corporation, Korilon Ltd., Valideh Estates Ltd. ve Arosetec Estates Ltd.

Bu şirketler hisse sermayesi ve istikraz sermayesi olarak toplamı 27.500.000 Kanada Dolarını bulan meblağa sahip bulunuyordu.

Mirasçılar bu şirketlere hisse senetleri ve tahvilat karşılığı olarak miras haklarını temlik ve tahsis etmişlerdi (...)

Bu hukuk heyeti Filistin'de açılmış olan dâvanın kazanılması için çok çalıştılar. Alacakları iyi netice, şüphesiz ki, ilerisi için müsbet örnek olacak ve bütün emlâkin kazanılmasına yol açacaktı. Almanya'da eski imparator Wilhelm'in şahsi servetinin iade edilmiş olduğunu da misal olarak alıyorlardı. Umumi surette, diğer devletlerin hükümranlık veya mandaterliği altındaki sahalara ait teşebbüsler iyi karşılanmamıştı. Mandaterlerden Fransa Hükümeti, kuvvetle alınan emlâkin yine kuvvetle alınabileceğini ileri sürmüş, Irak Hükümeti -tam hâkimiyeti elde ettikten sonra- bu emlâke sahip olmak için mahkemeye başvurmanın suç teşkil edeceği yolunda bir kanun çıkarmış, Yunan Hükümeti kendine geçen Hazinei Hassa emlâkinin Hava Kuvvetleri'ne tahsis olunduğunu açıklamış ve yalnız İngiliz Hükümeti, meseleleri zahiri bir vakar ve temkinle karşılamıştı. Bunu gören Fransızlar da ihtiyat olarak Lübnan Bankası'na bir miktar para yatırmışlardı (...)

Hakkında alınacak karar diğer dâvalara da emsal olabilecek mahal olarak Filistin'de Gazze yakınlarındaki arazi parçası dâva konusu olarak seçildi. Dâva, Ya-

fa Kadastro Mahkemesi'nde açıldı. Dâvaya iki hâkim bakıyordu. Biri İngiliz, diğeri Arap'tı. İngiliz hâkim verese lehine karar vermiş, Arap hâkim buna itiraz etmişti. Dâvayı Yafa'da kaybeden Filistin Hükümeti, kararı Kudüs'teki yüksek mahkemeye istinaf etmişti. İngiliz hâkimin gerekçeleri nakza uğradı. Dâvayı Privy Council'in hukuk dairesine intikal ettirdiler. Bu daire esas ihtilâfın yeni baştan rüyetine karar verdi. Yalnız bu defa, dâva Kudüs Kadastro Mahkemesi'nde görülecekti.

Dâva, tam onbir yıl sürüncemede kaldı. Dâva sahnesi Yafa'dan Kudüs'e, Kudüs'ten Londra'ya ve İngiltere Hariciye Nezareti'nin tesiriyle tekrar geriye, Kudüs'e geçerek mütemadiyen yer değiştirdi.» (99)

Yurt dışında açılan miras dâvaları ile ilgili haberler, nispeten daha erken tarihlerde Türk basınında da yer almaya başlamıştı. Örneğin; 28 Ağustos 1945 tarihli *Tan* gazetesinde, mirasın 400 milyon dolarlık değerde olduğu vurgulandıktan sonra, dâvanın halen Filistin mahkemelerinde görüldüğü, mirasçıların Bidayet Mahkemesi'nde dâvayı kazandıkları ve İstinaf Mahkemesi'nin kararının beklendiği haber verilmekteydi. (100) 29 Ağustos tarihli *Tan* gazetesinde ise, mirasçıların Irak petrollerini de talep ettiklerine ilişkin bir habere yer verilmişti. (101) Yine 28 Ağustos tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde, aynı habere yer verilmiş; diğer yandan, dâva ile ilgili masrafların kurulan bir şir-

---

(99) Şensözen, age, s. 96-100.

(100) «Abdülhamid'in Mirası», **Tan**, (28.8.1945); ayrıca bkz. **Vatan**, (28.8.1945).

(101) «Abdülhamid'in Mirası», **Tan**, (29.8.1945).

ketçe karşılandığı açıklanmıştı. (102) 20 Eylül tarihli *Vatan* gazetesinde ise, Filistin Hükümeti Genel Sekreteri'nin vârislerle görüşmek üzere İstanbul'a geleceği haber verilmekteydi. (103) Gazetede ertesi gün verilen bir başka haberde ise, miras dâvası ile ilgili olarak Filistinli bir yargıcın Ankara'ya geldiği, bazı temaslarda bulunduğu, daha sonra İstanbul'a geçerek, burada Tapu İdaresi'nde çalıştığı ve incelemelerine devam ettiği bildiriliyordu. (104) *Vatan* gazetesi 22 Eylül tarihli haberinde, bu kez de Filistin İstinaf Mahkemesi Savcısı G. Bernard Gibson'un Ankara'dan İstanbul'a geldiğini bildirmekteydi. Gibson basına verdiği demeçte; miras dâvasının 1932 yılında açıldığını, dâvanın Londra'daki Privy Council'e gittiğini, bir nevi temyiz niteliğinde olan bu Konsey'in dâvanın yeniden başlamasını uygun gördüğünü ve dâvanın üç ay sonra başlayacağını açıklamıştı. Gazete, dâvanın öyküsüne de yer veriyordu. Habere göre, Türk Hükümeti, vârislerin haklı olduğunu kabul etmekteydi. II. Abdülhamid'in Irak, Filistin, Suriye, Kıbrıs, Arnavutluk ve Trablusgarp'ta gayri men-

---

(102) «Abdülhamid'in Mirası Dâvası», **Cumhuriyet,** (28.8.1945).

«...bu veraset dâvalarını, bu mevzuu takip etmek için İngiltere'de ve Kanada'da şirketler kurulduğu hepinizin malûmudur.» Maliye Bakanı Aksal'ın açıklaması için bkz. **TBMM TD,** dönem: 8, toplantı: 3, oturum: 1, cilt: 18, 72. birleşim, (18.4.1949).

«...İngiltere'de, Amerika'da şirketler kurulmuş, 100 milyon Dolar sermaye ayrılmıştır. Türk hududu içinde ve dışında kalan emvalin dâva edilip kazanmak hususunda bir takım kombinezonlara girilmiş ve çeşit çeşit şirketler teşkil edilerek faaliyete geçilmiştir.» Yüregir'in açıklaması için bkz. **TBMM TD,** (aynı yerde), (18.4.1949).

(103) **Vatan,** (20.9.1945).

(104) **Vatan,** (21.9.1945).

kulleri olduğuna değinilen haberde, bu malların yıllık gelirinin 5 milyon altın olduğu açıklanıyordu. Ancak halen Filistin Mahkemesi'nde süren dâva, sadece dört bin dönümlük bir araziyi kapsamaktaydı ve bir anlamda sondaj mahiyetindevdi. Mirasçılar bu dâvada sadece bir ilke kararına varılmasını amaçlamışlardı. Diğer taraftan, Filistin'de dâva konusu olacak 75 parça gayri menkul bulunmaktaydı. Ancak Filistin Hükümeti, Lozan Antlaşması'nın 60. maddesi uyarınca, bu malların Osmanlı Devleti'nden Filistin Hükümeti'ne geçtiğini savunuyordu. Halen mirasla ilgili 21 vâristen sadece 17'si hayattaydı ve bunların 5'i Türk vatandaşıydı. (105)

Dâva, 4 Aralık 1945 tarihinde başladı. (106)

4 Aralık tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde ise, dâvaya ilişkin daha geniş bilgiler veriliyordu. Habere göre; vârisler 25 yıl önce (yani 1920 yılında) Filistin Hükümeti aleyhine dâva açmışlardı. Şimdiye dek dâva masrafları olarak 300.000 İngiliz Sterlini harcanmıştı. Dâvaya halen Kudüs Mahkemesi'nde bakılmaktaydı. Gazete, Filistin topraklarının 1/7'si ile Musul petrollerinin II. Abdülhamid'in tapulu malı olduğuna dikkat çekiyordu. Dâvayı yürüten iki şirket petrol işine daha şimdiden 2 milyon İngiliz Sterlini yatırmışlardı. Dolayısıyla da mirasçıları desteklemekteydiler. Haberde, kararın mirasçılar lehine olması halinde; Türkiye'nin, Irak, Suriye, Lübnan ve Filistin'e bıraktığı topraklar üzerinde II. Abdülhamid adına kayıtlı bulunan tüm gayri menkuller için ayrıca dâva açılacağı bildirilmek-

(105) **Vatan**, (22.9.1945).
(106) **Vatan**, (4.12.1945).

teydi. Türkiye de, dâvayı yakından izliyordu. (107)

Ancak, miras dâvası sadece hukukla sınırlandırılabilecek bir dâva değildi; nitekim 21 Aralık tarihli *Vatan* gazetesi, Filistin basınının dâvanın siyasî yönüne işaret ettiğini ve Arap topraklarının Arapların dışında yabancılara verilemeyeceğini açıkladığını yazmaktaydı. (108)

«1945 yılı Aralık ayında, Kudüs Mahkemesi'nde dâva yeniden açıldı. Hâkim Windhom, tefhim ettiği kararda 1908 ve 1909 tarihli iradelerin bidayette gayri muteber dahi olsa, sonradan Türk devleti tarafından kabul edildiğinden bahisle, bu iradenin tesir ve şümulünü iltizam ve kabul ederek, dâva konusu arazinin netice itibarile Türk devletine devir ve intikalinin muteber sayılması lâzım geleceğini ve Lozan Muahedesi'nin 60 ıncı maddesi mucibince Filistin Hükümeti'ne geçmiş sayılacağını bildirdi. Yapılan istinaf talebi de Kudüs Mahkemesi tarafından reddedildi.» (109)

Dâvanın sonucu ile ilgili haber 1 Nisan 1947 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde yer almıştı; «Abdülhamid'in Veresesi Dâvalarını Kaybediyor» başlığı altında şu haber okunmaktadır:

«Filistin Yüksek Mahkemesi Abdülhamid'in torunu Prenses Nemika Emine'nin aleyhine karar verdi. [Dâ-

---

(107) **Cumhuriyet, Vatan ve Ulus,** (4.12.1945).
Vatan gazetesi 8 Aralık tarihli bir haberinde ise, vârislerin dâva için 500.000 İngiliz Sterlini harcadıklarını duyurmaktaydı. **Vatan** (8.12.1945).
Yine **Vatan** gazetesi, bu kez 15 Aralık tarihli bir haberinde, bazı Amerikan şirketlerinin de mirasçıları desteklediklerini yazıyordu. **Vatan,** (15.12.1945).

(108) **Vatan,** (21.12.1945).

(109) Şensözen, **age,** s. 100.

va] ... Filistin Hükümeti'nin lehine neticelenmiştir. Bu karar Kraliyet Özel Konseyi tarafından tasdik edildiği takdirde, Filistin'deki birçok mümasil dâvalara tesir edecek mahiyettedir.» (110)

Haberde, dâvanın 10 milyon İngiliz Sterlini değerinde bir araziyi kapsadığı belirtildikten sonra, şöyle denilmektedir: «Bununla beraber bugün neticelenen dâva, yalnız Güney Filistin'de Gazze bölgesinde bulunan ufak bir toprak parçasına aiddir.» (111)

Mirasçıların yurt dışındaki miras dâvalarına, yurt içindeki dâvadan daha çok önem verdiği de görülüyor. 1949 yılının ilk yarısında dahi mirasçıların, yurt dışındaki miras dâvalarının sonuçlarından ümitli oldukları anlaşılıyor. Miras dâvasının yurt içindeki sonucunu tayin edecek olan, Pasaport Kanunu'na ilişkin değişiklikle ilgili yasa önerisinin TBMM'deki görüşmeleri sırasında, mirasçıların Meclise sundukları dilekçelerde, yurt dışındaki miras dâvalarının öneminden söz ediliyor ve dâvanın sonucunun Türkiye'yi de yakından etkileyeceği vurgulanıyordu.

Özerakın'ın dilekçesinde bu konuda şu görüşlere yer verilmişti:

«Abdülhamid'in miras meselesi yalnız Türk Hükümeti ile Abdülhamid vârislerini ilgilendiren bir mesele değildir; meselenin beynelmilel mahiyet ve ehemmiyeti vardır:

İkinci Abdülhamid'in şahsen ve tapu kaydına müsteniden sahip olduğu gayri menkullerden Balkan Harbi ile Birinci Umumi Harp neticesinde Osmanlı İmpa-

---

(110) **Cumhuriyet**, (1.4.1947).

(111) **Cumhuriyet**, (1.4.1947).

ratorluğu'ndan ayrılan arazi dahilinde bulunanları Türkiye haricinde kalmıştır. Türkiye hudutları içinde kalanlardan kıymet ve mahiyet itibarile çok daha mühim olan bu malların âkibeti Balkan Harbi sonunda akdedilen sulh muahedelerile, Sevr ve bilhassa Lozan Muahedelerinde halli dikenli mevzulardan birini teşkil etmiştir.

Son Lozan Muahedesi'nde Abdülhamid'in Türkiye'den ayrılan arazide kalan gayri menkul malları üzerinde bu araziyi ilhak etmiş veya bu arazide yeni vücut bulmuş devletlerin hakkı olup olmadığı keyfiyeti, bu mallar üzerinde Türkiye'nin mülkiyet hakkına sahip olup olmamasına bağlı tutulmuştur. Binaenaleyh, Abdülhamid'in Türkiye dahilinde bulunan mallarının devlete ait olduğu kabul edilirse, Türkiye haricinde bulunan Abdülhamid'in malları da hangi devletin hududu içinde ise o devletin malı olacaktır. Bunlar meyanında iktisadi bakımdan olduğu kadar siyasî bakımdan da pek ehemmiyetli olan Irak petrolleri vardır. Bu sebeple, yeni Pasaport Kanunu ile Abdülhamid'e ait bulunmuş olan gayri menkuller hakkında tedvin edilmek istenen hüküm beynelmilel netayiç tevlit edecek mahiyette bulunmaktadır (...)

... Osmanlı Devleti'ne halef olan devletler bu mallara tesahüp edemezler (...)

Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan arazide teşekkül etmiş veya bu araziyi ilhak eylemiş olan devletlerin Abdülhamid'e ait gayri menkullere ve haklara karşı vaziyetleri, Lozan Konferansı'nın inikadı sırasında, mevcut mevzuata göre taayyün eder. Bu konferanstan muvahhar mevzuat bu devletlerin sözü geçen mallara karşı vaziyetlerini ne kuvvetlendirebilir ve ne de zayıflatır (...)

Lâyihada kullanılan ibareler, Abdülhamid vârislerinin Türkiye haricindeki emvaline şamil olacak mahiyettedir. Bu kanun Irak petrollerini temellük etmek isteyen Irak Hükümeti'nin petroller üzerindeki müddeiyatını kuvvetlendirecek ve belki vârislerin bu petrollere karşı mevecceh bütün haklarını kaldıracaktır.

Bu suretle sözü geçen kanun Suriye, Lübnan, Kıbrıs ve Filistin Hükümetlerile, bilhassa Irak Hükümeti'nin ekmeğine yağ sürecektir. Filhakika Irak Hükümeti sözü geçen meâlde bir kanun çıkarmanın mesuliyetini almaksızın böyle bir kanundan Türkiye Hükümeti'nden çok daha büyük maddî menfaatler temin edecektir. Buna mukabil Abdülhamid veresesine ait malların Hazineye bir kanunla mal edilmesi neticesinde, Türkiye'nin uğrayacağı maddî ve siyasî zararlar da mevcuttur:

Abdülhamid vârislerinden bir kısmı Türk tabiiyetinde ve Türkiye'de mukimdirler. 431 sayılı kanun Sultanların hafidlerine ve sâri olmadığından Abdülhamid'in kızlarının torunları ileride Türk tâbiiyetine ve Türkiye'ye girebilirler.

Türk tâbiiyetinde olan vârislerin Irak petrollerinde hak sahibi olmaları Türk Hükümeti için küçümsenmeyecek ehemmiyette bir vakıadır. Böyle bir halin siyasî ehemmiyeti ve kıymeti büyük olduktan başka ileride Türkiye'ye mühim miktarda döviz girmesine imkân verir.

Mevzuubahis mânada bir kanunun neşri ise bu imkânı, kanaatimizce sureti nihaiyede kapar ve bu netice, ileriyi gören bir siyasetin terviç edeceği hususattan değildir.» (112)

---

(112) Özerakın, age, s. 1, 2, 6 ve 7.

Kayasoy ise dilekçesinde bu konuda şu düşüncelere yer veriyordu:

«Murisimiz merhum İkinci Abdülhamid halen Türkiye Cumhuriyetleri hudutları dahilinde bazı emvali gayri menkuleye mutasarrıf olmakla Balkan ve Birinci Cihan Harplerinden sonra anavatandan ayrılmış olan ve eski Osmanlı İmparatorluğu'nun cüzülerini teşkil eden memleketlerde de birçok emval, emlâk ve imtiyazlara malik bulunmakta idi.

Bugün yüksek makamınıza sevk olunan tasarı farzı muhal olarak kabul buyurulduğu biraz düşünecek olur isek bizleri yalnızca Türkiye'deki emval ve emlâkten değil, memleket dışındaki emlâk ve imtiyazlardan da mahrum bırakacak bir mahiyet taşımaktadır.» (113)

Vârislerin, mirasın yurt dışındaki kısmının yurt içine göre daha geniş kapsamlı olduğunu ortaya koymaya çalışmalarının önemli bir nedeni olmalıydı. Öyle görünüyor ki, mirasçılar bu noktada yönetim ile pazarlık yapmaya çalışıyorlardı. Bu pazarlık sonucunda yönetimin dikkati mirasın yurt dışında kalan kısmı üzerine çekilecek ve bu suretle yurt dışındaki dâvaların kazanılması halinde, yönetim açısından yurt içinde yitirilmiş miras dâvasının karşılığı, hem de fazlası ile, alınmış olacaktı. Yani Türkiye Cumhuriyeti, ülke içinde mirası vârislerine teslim ederse, bunun sonucunda yine vârisler kanalı ile yurt dışındaki mirasa da sahip olacak ve sonuçta, devlet miras dâvasından kazançlı çıkmış olacaktı. Bu öyle bir formüldü ki, hem devlet ve hem de mirasçılar için kazanç yolu açılıyordu. Ancak bu formülün işlerlik kazanabilmesi için, öncelikle yöne-

(113) Kayasoy, age, s. 1-2.

timin vârislerin miras hakkını kabul etmesi gerekiyordu. Yurt dışındaki miras dâvalarının sonucu, ancak bu karardan sonra belli olacaktı.

TBMM'deki görüşmeler sırasında da benzer görüşler ortaya atıldı ve tartışıldı. Sorun, 431 sayılı yasanın Lozan Antlaşması'nın 60. maddesi ile bir ilgisinin bulunup bulunmadığıydı.

Hükümet adına konuşan Abdurrahman Melek, «431 sayılı kanunun yegane hedefi memleket dahilidir, memleket haricine şümulü yoktur»; «431 sayılı kanunun Lozan Muahedesi ile alâkası yoktur, memleket dahilinde kaydını koymakla vâzı kanun Lozan Muahedesi'ne taallûk eden hiçbir tarafı kalmamıştır.» (114) demekteydi.

Müstakil Demokratlar Grubu'ndan Afyon Milletvekili Hazım Bozca ise, daha değişik bir yaklaşım tarzını benimsemişti:

«Bunu yalnız Türkiye çerçevesi içinde mütalâa etmeye imkân yoktur... Türkiye dışında bir takım emlâk de mevcuttur. Şimdi şayet madde bu yolda kabul buyurulacak olursa, bu padişahlara ait emlâk ve emval doğrudan doğruya millete intikal ettiği için emvali âmme mefhumu olarak mütalâa edilmek suretiyle, Türkiye dışında bir ecnebi memlekette kalmış olan Hazinei Hassa namına mukayyet bütün emval ve emlâk de o memleketin malı ve mülkü olacaktır. Hem de ivazsız ve bedelsiz onların mülkü olacaktır. Ama bu maddeyi tefsir edilen şekliyle anlamayıp bu zamana kadar tatbikatla halledilmiş şeklinde bırakırsak, o zaman dâva bambaşka bir yolda mütalâa edilecektir. Müsamahanıza lâyık olarak Türkiye içinde kalmış padişahların mi-

(114) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

rasçıları, milli gelir bakımından Türkiye'nin menfaatine yabancı memleketlerindeki haklarına sahip olacaklardır.

Demek oluyor ki, maddenin böylece Türkiye'nin iç ve dışında olmak üzere mütalâa edilmesi zarureti vardır.» (115)

Millet Partisi Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz da aynı konuda şöyle konuşmuştur:

«... mevzu, bir bakıma hukuk esaslarından, bir bakıma da menfaat esaslarından, üzerinde cidden durulmaya değer bir konudur (...) Bu kanunun çıkması halinde... dışarıda bulunan ve Lozan Muahedesi'nde emvali hassa diyerek bir takım emlâk vardır ki, otomatik olarak emvali âmmeye inkılâp edecektir. Yine aynı muahedenin cevabı emvali âmmeye çıkarılmış olan devletler tarafından kendilerine ait olduğu içindir ki, bu mallarla memleketin şu veya bu şekilde istifade etmesine imkân bulamamaktadır.

... bugün Türk sınırları içinde olduğu kadar Türk sınırları dışında da emvali hassadan hisse almak isteyenler vardır. Irak'ta, Kudüs'te, Mısır'da, Yunanistan'da bu gibi haklardan istifade edecek vatandaşlar mevcuttur.

Şu halde... kanunun anlayış cephesinden, Temyiz ve içtihat makamlarında varılan neticelere rağmen bunu şu kanunla bir tefsir yolu ile tekrar mevkii mer'iyete koyarsak Türkiye milli ekonomisine, dışarıdan gelmesi mukadder olan kaynaklara karşı setler konuyor, demektir. Yani biz bu kanunla milli ekonomi bakımından büyük zararlara giriyoruz, demektir.

---

(115) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

... kül olarak memleket içindeki bazı emlâkin şu elden bu ele geçmesi mümkün olabilir ve bunu hükümet, Yüksek Meclis arzulamayabilir ve bu içerideki milli ekonomi bünyesine tesir etmeyebilir, bu değişikliği tatbik mevkiine koyacağım, bunu sağlayacağım diyerek, bu memleketin dışarıdan her zaman istifade etmesi, vârislerin eline geçmesi mukadder olan ve bu memleketlerden bu memlekete aktarılması lâzım gelen kıymetlere set çekemem. Eğer sarih olarak bu mülkleri memleket içinde, memleket hudutları içinde istirdat etmek istiyorsak, onun icabı olarak bir kanun teklifi getirmek lâzım gelir. Bunu sağlayacağım derken, Musul'daki petrollerden, Yunanistan'daki bilmem şu veya bundan memleketin vârisler kanalı ile elde edeceği, sağlayacağı imkânları tahdit etmeye hakkımız yoktur. Bunu yapmak demek, memleket gelir kaynaklarını, şu veya bu noktai nazarla memlekete getirmeye mâni olmak demektir.» (116)

CHP Gümüşhane Milletvekili Hasan Fehmi Ataç ise, bu tür görüşlere karşı çıkıyordu:

«Biz, bugün herhangi bir karar versek, bunları verelim vereseye diye, diğer devletler bizim kararımıza ittiba edecekler midir? Bunları teslim edeceklerine nasıl inanıyoruz? Onlar böyle bir karar verseler biz onlara ittiba eder miyiz? (...) Bendenizce aksine dahi bir karar versek, ahar memleketlerde veresenin birşey almasına imkân yoktur.» (117)

Müstakil Demokratlar Grubu'ndan Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç, yasa önerisinin yurt dışında

---

(116) **TBMM TD.** (aynı yerde), (18.4.1949).

(117) **TBMM TD,** (aynı yerde), (18.4.1949).

açılmış ve halen devam eden miras dâvaları ile yakın ilgisi olduğunu savunmaktaydı:

«... hükümet adına aydınlatılmamış olan bir cihet de biz böyle bir kanun çıkarırken şahsi haklara, yani Türkiye Cumhuriyeti hudutları haricinde şahısların Lozan Muahedesi ile teminat altına alınmış olan, yine inkılâp ve kanun zihniyeti içerisinde teminat altına alınmış olan haklarına herhangi bir halel iras etmiş oluyor mu, olmuyor mu?... Lozan Muahedesi'nin tesis ettiği rejimde Türkiye Cumhuriyeti hudutları haricindeki şahsi haklara bu kanunla hiçbir yeni vaziyet ihdas edilmesi imkânını hazırlamıyorsa, o takdirde... kanunun münakaşa edilecek tarafı da kalmıyor.» (118)

Diğer yandan, Oğuz'un, «Bu kanun çıkması halinde, Türk hudutları haricindeki emvali hassalar emvali âmmeye inkılâp edip, Lozan Muahedesi mucibince o devletin mülkiyetine mi geçecektir?» (119) yolundaki sorusuna; Melek şu yanıtı veriyordu:

«Lozan Muahedesi'nin 60 ıncı maddesi, 'Hazinei Hassa'ya ait ve millete intikal etmiş emlâk ve emvalin devletlerden devletlere intikal ettiğini gösterir. Eğer hariçte -ki 65 inci madde bunu derpiş etmiştir- hususi emlâk varsa, yani Osmanlı tebaasından Abdülmecid oğlu Abdülhamid Efendi'nin şahsi parasıyla aldığı şey varsa, 65 inci madde hükmüne tâbii olur.» (120)

Bu yanıt karşısında, Ahmet Oğuz, antlaşmanın «müphem» olduğuna işaret etmekle yetinmiştir. (121)

---

(118) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).
(119) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).
(120) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).
(121) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim, tartışmaları şöyle değerlendiriyordu:

«Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu emvalin padişahların vârislerine intikal edeceğini kabul edince, bu kabul dolayısıyla otomatikman diğer devletler de bunu kabul etmek mecburiyetinde kalacaklardır. Hayır. Hukuku umumiyei düvel, hukuku hususîyei düvelde böyle bir kaide yoktur (...)

Bu meselede bir ferdin, bir hususi şahsın bir mal üzerinde mülkiyet hakkını ispat etmesi meselesi vardır. Filânca zat padişahtı, padişah iken tapuda bu mal namına tescil edildi, ondan da bana geçti. Eğer bugün Osmanlı Hükümeti'nden toprak almış olan devletlere böyle bir iddia sürülürse, bu iddia o devlet tarafından ya kabul edilir, ya reddedilir. Çünkü o devletin kendi intizamı âmme kaidelerine, o devletin gayri menkuller hakkında koymuş olduğu kaidelere bağlıdır.» (122)

Ancak, Erim'in bu açıklaması tartışmayı sonuçlandırmadı. Köni görüşünde direniyordu:

«Bizden kopan devletler, memleketler tabii muktezasını yaparlar. Benim anladığım bunun ahkâmı şahsiye meselesi olmasıdır. Bizimle alâkadar değil mi? Çünkü onlar burada doğmuşlar, buranın vatandaşı, tebaası idiler. Onu anlatmak istiyorum. Vakıa binnetice iş gayri menkule intikal ediyor. Fakat esas miras meselesidir ve ahkâmı şahsiyedendir. Binaenaleyh mirasın bizim kanunlarla alâkası vardır. Bu bir zarureti hukukiye ve kanuniyedir. Hattâ Nablus Mahkemesi bir karar vermiş, bunu Londra Mahkemesi'nde temyiz etmişler. O mahkeme tevhidi içtihada müvazi bir nakız yap-

(122) **TBMM TD,** (aynı yerde), (18.4.1949).

mıştır. Londra Mahkemesi'nde temyiz etmişler, Londra Mahkemesi işi nakzediyor. Niçin? Bizim tevhidi içtihat kararı için nakzediyor.

Demek ki, ahkâmı şahsiye olarak telâkki ediyor... Bizim yapacağımız madde, bizim yapacağımız tefsir orada müessir olacaktır. Nitekim Nablus kararını Londra Mahkemesi nakzetmiştir. Çünkü ahkâmı şahsiye telâkki edilmiştir. İptidaen ahkâmı şahsiyedir...» (123)

Millet Partisi Sinop Milletvekili ve Dışişleri eski Bakanlarından Yusuf Kemal Tengirşenk de, yasa önerisinin yurt dışındaki etkilerinden söz etmekteydi:

«Hakikaten bu konunun yurt dışında ehemmiyeti vardır (...)

[Lozan Antlaşması'na göre] ... Hazinei Hassa namına mukayyet veya onun tarafından idare edilmekte olan emval o devletlere geçmeyecektir... Lozan'dan sonra hükümetimiz, hariciyemiz bu 60 ıncı maddenin son fıkrası hükmünü yerine getirmek için bazı devletlerle uzun uzadıya muhabereler yapmış, mesele merhum Fethi Bey zamanında İngiltere Hükümeti'ne bu işler için hükme gitme teklif edilmiş, fakat İngiliz Hariciyesi bu teklifi kabul etmemiş (...)

Şu muahede mevcut oldukça hukuku umumiyei düvel mucibince Hazinei Hassa emvalini bizim devletin istediklerine vereceklerdir, bunu feda edemeyiz (...) Fakat hiçbir devlet çıkıp da, ben Lozan Muahedesi'nin şu hükmünü tâdil ederek, şu kanunu koydum diyemez. Orada o devletin de bizim de bağlı olduğumuz Lozan Muahedesi vardır, hilâfı kanun yoktur (...)

... bu kanunla yalnız biz değil, başka memleketler

---

(123) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

de alâkadardır... Alâkadar memleketlerin nazarında Büyük Millet Meclisi'nden yolunda bir tefsir çıkmış olması daha iyi olmaz mı? Neden alâkadar? Çünkü Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923'de imza edilmiştir. Lozan Muahedesi 23 Ağustos 1923'de Büyük Millet Meclisi'nce kabul ve tasdik edilmiştir. Lozan Muahedesi 6 Ağustos 1924'de mer'iyete girmiştir. Elimizde şimdi tefsir etmekte olduğumuz, mâna vermekte olduğumuz kanun 3 Mart 1924'de kabul edilmiştir. Yani kanunun mer'iyete girdiği tarih, Lozan Muahedesi'nin imzasından sonra, fakat mer'iyete girmesinden evveldir (...)

Şayet konan hüküm onların aleyhinde ise, muahede karşısında bir zarar ve tesiri olmaz. Fakat konan hüküm bizim aleyhimize, onların lehine ise, onun neticesi artık onların hareketine tâbidir (...) Türkler, Lozan Muahedesi ile kazandıkları haklarını da vermezler...» (124)

Hatta Tengirşenk, maddenin aşağıdaki gibi değiştirilmesi için bir önerge de vermiştir:

«Tasarıya Adalet Komisyonu'nca verilen şeklin ek madde[deki] 'mukayyet bulunan' sözlerinden sonra şu fıkranın ilâvesini teklif ederim.

'... ve 24 Temmuz 1923 tarihinde imza ve 23 Ağustos 1923 tarihinde 340 numaralı kanunla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce kabul ve tasdik edilen Lozan Muahedesi ile hudutları çizilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan...'» (125)

Ancak önerge, CHP Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Düşünsel'in talebi üzerine, oylanmadan, yine Tengirşenk tarafından geri alınmıştır.

---

(124) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

(125) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

Nihat Erim, Tengirşenk'den sonra yeniden söz alarak, görüşlerini şöyle savunmuştur:

«Lozan Muahedesi'nin 60 ıncı maddesi bugüne kadar nasıl mer'i idiyse, nasıl hukukî kıymet ifade ettiyse, bu kanun Yüksek Meclis tarafından kabul edildiği takdirde onun hukukî kıymetine zerre kadar halel gelmeyecektir. Lozan Muahedesi'nde devlete temin edilmiş olan haklar bugüne kadar nasıl takip edilmişse, bundan sonra da takip edilecektir. (...) Lozan Muahedesi, Hazinei Hassa mülkünü devletin hususî mülkü meyanında saymıştır. Çünkü, bir taraftan tasavvur ediliyor ki, padişahlık ilga edildiğine göre, bunları devlete intikal edeceğine göre, o zaman 431 numaralı kanun da henüz çıkmamıştı, devlet bunları takabbül etmek ve diğer devletlere bırakmamak istiyordu. Devletin âmme emlâki gibi âhar devletlere geçmemesi için Lozan'ın 60 ıncı maddeye sarahaten yazılmıştır. Bu Lozan Muahedesi yapıldığı gün ne idiyse, bugün de öyledir. Bu kanunla ilgisi yoktur. Bu kanun çıktıktan sonra da böyle olacaktır (...) Bizden ayrılmış olan yeni devletler kendi zâviyelerinden bu padişahların vârislerine intikal edebilecek emlâki kendi nizamnamesi, kendi görüşü ve Anayasası kaidelerine göre tâyin edecektir... Biz arzu etsek de, yeniden mallarını iade için bir kanun yapsak, bu takdirde hususî şahıslar mallarını almışlardır diye filân devletten hak iddia edebilecekler midir? Hayır. Bu bahis hukuku hususîyenin normal, tabii şartlar içinde işleyen kanunlarına göre mütalâa edilecek bir bahis değildir. Bizim için nasıl bir ihtilâl ve inkılâp hükmü ise, bizden ayrılan devletlerin de inkılâp ve ihtilâl hükmüdür.» (126)

---

(126) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

Erim, Tengirşenk'in, sorunun «petrol» sorunu ile yakın ilgisini imâ eden konuşmasını da şöyle yanıtlıyordu:

«... Tengirşenk petrol işidir... dedi. Anlayamadım. Fikir cazip, insan böyle bir şey olsa da, devlete alsak gibi bir düşünceye saplanıyor. Böyle bir şey hatıra geliyor (...)

Fakat bugün bütün veresenin haklarını eline geçirmiş olan Sami Günsberk veya hemşiresi Filistin Devleti'nden, Irak Devleti'nden hak iddia edecekmiş diye bir milyara tekabül eden emlâki, kanunun şu fıkrası bu mânaya gelir diye, vicdanen kaani değilsem nasıl bırakırım.» (127)

Erim, Köni'nin; «Nablus Mahkemesi bir karar veriyor. Vereseyi mahkûm etmek istiyor. Londra Mahkemesi'ne bu karar bildiriliyor. Londra Mahkemesi, ahkâmı şahsiyeye taallûku itibariyle tevhidi içtihat kararına muvazi bir kararla nakzediyor. Yani Lozan Muahedesi'nin lehimizde olan hükmünü iptal etmiş oluyoruz.» (128) şeklindeki sözlerini de şöyle yanıtlamaktaydı:

«Muahedenin Türk milleti lehine olan hiçbir hükmü bununla iptal edilmeyecektir, çünkü ilgisi yoktur. Tekrar arz edeyim: Padişah emlâkini her devlet kendi mevzuatına, kendi hukuk anlayışına, kendi âmme ve Anayasa hukuku anlayışına göre imal edecek ve karar verecektir. Türkiye Cumhuriyeti şöyle bir kanun kabul etti diye başka bir devlet kendisini bununla bağlı saymayacaktır, saymaz ve hukuku düvel bakımından da buna icbar edemeyiz.» (129)

---

(127) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).
(128) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).
(129) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

Köni'nin; «... buyurdukları noktai nazarı tamamiyle kabul ediyorum. Her devlet kendi hudutları dahilinde serbesttir, istediği gibi kanun yapar. Bütün müstakil devletler bu şekilde hareket ederler. Hukuku düvel kaideleri bunu âmirdir. Yalnız devletler bazen, muahedat ile birbirlerine bağlıdırlar. Lehlerinde hükümler olur, aleyhlerinde hükümler olur, iki cenahlı hükümler olur. Bizden kopan devletlerden birisi, vârisleri mahrum bırakmamak için, onları müstefit etmek için bir kanun yapmamış olursa, bu da muahede haricinde olursa? Buna cevap versinler.» (130) şeklindeki konuşması, Erim tarafından şöyle yanıtlanmıştır:

«Burada Hanedan hakkında bahis mevzuu olan şey, yalnız Türkiye Cumhuriyeti değil, diğer devletler için bir âmme meselesidir, hukuku hususîye meselesi değildir. Biz onları icbar edemeyiz, illâki kendi esas hukukunu benim anladığım şekilde anlayacaksın diye. Buna kimseyi icbar edemeyiz.» (131)

Yine Köni'nin;

«... hukukî devlet sistemini takip ediyoruz, bununla iftihar ediyoruz. Sistemimiz budur, diyoruz. Öteki devletlerin de bunu iddia edebilmeleri haklarıdır. Şimdi, biz böyle bir kanunla kâinatın önüne çıktığımız zaman, Lozan Muahedesi'ni imza eden devletler, Lozan Muahedesi'nin hükmüne tâbi olan devletler, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, kendi lehine olan bir hükmü tâdil etmiştir, ilga etmiştir, fesh etmiştir. Yani Lozan Muahedesi'nin feshine varan bir adım olmaz mı bu?» (132) yolundaki sorusu; Erim tarafından, yasa ta-

(130) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).
(131) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).
(132) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

sarısının Lozan Antlaşması ile bir ilgisinin bulunmadığı biçiminde yanıtlanmıştır.

431 sayılı yasanın 8. maddesi hakkında TBMM yorumunda, yorum metnine CHP Konya Milletvekili Hulusi Karagülle'nin önerisi ve Müstakil Demokratlar Grubu'ndan Muğla Milletvekili Nuri Özsan'ın değişiklik önerisi ile, «T.C. sınırları içinde» ifadesinin eklenmesi; öyle anlaşılıyor ki, yasa değişikliğinin ve yasanın 8. maddesinin yorumunun sadece içe dönük olduğunun bir kere daha vurgulanmasına yöneliktir. (133)

Yurt dışında açılan miras dâvalarının öyküsünün sonunu Şensözen kitabında şöyle anlatıyor:

«431 sayılı kanunun Türkiye haricine tesiri olamayacağına ve Lozan Muahedesi'nin 60 ıncı maddesi de yalnız emlâk müdevvereyi arazi ilhak eden devletlere verdiğine göre, bunların dışındaki hususî emlâk üzerinde mirasçılara hak tanımak mümkün olabilirdi ve o türlü emlâki dâva konusu yapsalar, belki netice değişebilirdi; ama Suriye ve Irak gibi bölgelerde İstanbul ve etraf vilâyetlerdeki gibi küçük emlâk ile Hazinei Hassa pek meşgul bulunduğundan ve öyle yerler bulunsa bile getireceği menfaatin azlığı itibarile uğraşmaya değeri olamayacağından, kaybedilen Filistin arazisi dâvasından sonra mirasçılara da, müteşebbis şirket ve avukatlara da derin bir yeis ve ümitsizlik gelmişti. Yeni bir teşebbüsten de haber alınamadı.» (134)

---

(133) **TBMM TD**, dönem: 8, toplantı: 3, oturum: 2, cilt: 18, 79. birleşim, (2.5.1949).

(134) Şensözen, age, s. 100.

OSMANLI HANEDANI'NIN TÜRKİYE'YE GİRİŞİ SORUNU

431 sayılı yasanın *(Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun)* ikinci maddesi, Osmanlı Hanedanı'nın erkek ve kadın tüm üyelerinin ve Hanedana mensup damatların Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde ikâmet etmelerini ebediyen yasaklıyordu. Ayrıca, «Hanedana mensup kadınlardan mütevellid kimseler[in] de bu madde hükmüne tâbi» olacaklarını öngörüyordu. Diğer taraftan, söz konusu kişiler, aynı yasanın dördüncü maddesi gereğince, Türk vatandaşlığından çıkarılmaktaydılar. (135)

28 Haziran 1938 tarihinde kabul edilen 3519 sayılı *Pasaport Kanunu*'nun dördüncü maddesi ise, «Türkiye'den sınır dışı edilmiş» veya «Herhangi bir surette Türk vatandaşlığını kaybetmiş olup da, avdetlerine müsaade edilmemiş bulunanlar» ile «Türk vatandaşlığından iskat edilenler»in (bu gibi «ecnebiler»in), «usulüne uygun pasaport ve vesikalar ibraz etseler bile Türkiye'ye» giremeyeceklerini öngörmekteydi. (136)

Görüldüğü gibi; (gelinler dışında) Osmanlı Hane-

---

(135) **Düstur**, (3. Tertip), Cilt: 5, s. 668-669.
(136) **Düstur**, (3. Tertip), Cilt: 19, s. 740-748.

danı'na mensup kişilerin Türkiye'ye girişleri yasal olarak mümkün değildi.

Ancak mevzuatın aksine bazı fiilî uygulamalar da olmuyor değildi: Örneğin; Sadrazam Tevfik Paşa'nın büyük oğlu İsmail Hakkı Okday'ın, Vahdettin'in kızı Ulviye Sultan'dan doğan, ancak 1924 yılında annesi ile birlikte yurt dışına çıkmak zorunda kalan ve 431 sayılı yasanın kapsamına da giren kızı Hümeyra; babasının, Yarbaylıktan emekli olduktan sonra Moskova Başkonsolosu iken, Atatürk nezdindeki girişimleri sonucunda ve yine bizzat Atatürk'ün talimatı ile, herhangi bir özel af yasası çıkarılmaksızın, bir refakatçi pasaportu ile (hiçbir şekilde yasal sayılamayacak bir yöntemle) 1933 yılında Türkiye'ye dönmüş ve İstanbul'da yaşamaya başlamıştı. (137)

Fakat Vahdettin'in torunu Hümeyra'nın yasağı delmesi bir istisna olarak kaldı. Atatürk döneminde, Hümeyra dışında, Osmanlı Hanedanı'na mensup bir kişinin Türkiye'ye girdiğine ilişkin elimizde herhangi bir bilgi yok.

Enver Paşa'nın çocukları Mahpeyker, Türkân ve Ali ile Enver Paşa'nın kardeşi Kâmil'in kızı Rana ve İsmail Hakkı Okday'ın kızı Hümeyra'nın Türkiye'ye yasal olarak dönmelerini sağlayan ve 1939 yılında kabul edilen yasa, konumuzla yakından ilgili ve önemli bi gelişmedir. (138)

---

(137) Hümeyra'nın maceralı öyküsü için bkz. A. Şefik Okday, **Büyükbabam Son Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa**, İstanbul, 1986.
Kitabın tanıtım yazısı için bkz. Cemil Koçak, «Osmanlı'dan Günümüze Bir Sadrazam Ailesinin Öyküsü», **Tarih ve Toplum**, Sayı: 36, (Aralık 1986), s. 59-62.

(138) Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, Yurt Yayınları, Ankara, 1986, s. 227.

Atatürk'ün ölümünden sonra, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, Hanedan üyelerinin Türkiye'ye girdiklerine ya da bu yönde bir girişimde bulunduklarına ilişkin dönemin basın koleksiyonlarında herhangi bir habere rastlamadım.

Hanedan üyelerinin Türkiye'ye girişleri ile ilgili olarak basında rastlanan ilk haber, 21 Kasım 1945 tarihli. 21 Kasım tarihli gazeteler, Halife Abdülmecid Efendi'nin kızı, Haydarabad Nizamı'nın gelini Prenses Dürrüşehvar'ın, bir hafta kalmak üzere Türkiye'ye geldiğini haber veriyorlardı. Dürrüşehvar, bu süre içinde İstanbul ve Ankara'yı ziyaret edecekti. (139)

Yine 21 Kasım tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde, Dürrüşehvar'ın Türkçe konuşan iki oğlu olduğu haberine yer verildikten sonra; 1938 tarihli Pasaport Kanunu'nun ilgili maddeleri göz önüne alınarak, konuya (yani, yasağın bir kez daha, ancak bu defa basın aracılığı ile kamuoyunu da haberdar kılmak suretiyle delinmesine) ilişkin şu yorumda bulunulmaktaydı:

«Prenses Dürrüşehvar'ın Osmanlı Hanedanı'na mensubiyeti itibarile memleketimize girmemesi lâzım geldiği yolunda mütalealar ileri sürülüyorsa da, Haydarabad Nizamı'nın oğlu ile evlenmesinin onun bu nisbet ve alâkasını ortadan kaldırdığı, Prensesin Osmanlı Hanedanı'nın değil, Haydarabad Nizamı ailesine mensup bir ferd olarak seyahat ettiği hatırlanmak gerekir.» (140)

Enver Paşa'nın çocukları Mahpeyker, Türkân ve Ali, bir süre sonra yurda dönmüşlerdir. **Cumhuriyet**, (29.7.1939). Bkz. Koçak, age, s. 227/dn. 59.

(139) **Tan, Vatan** ve **Cumhuriyet**, (21.11.1945).

(140) **Cumhuriyet**, (21.11.1945).

Bu yorumun, büyük ölçüde hükümetin resmi görüşünü yansıttığını ileride göreceğiz.

22 Kasım tarihli *Tan* ve *Vatan* gazetelerinde ise, Dürrüşehvar ile yapılmış röportajlara yer verilmişti. Dürrüşehvar, İstanbul'da Enver Paşa'nın kızı Mahpeyker Enver ve oğlu «Tayyare Teğmeni» Ali Enver'i görecekti. (141)

Konuya ilişkin olarak basında rastlanan haber ve röportajlarda asıl ilginç olan nokta, Hanedan üyesi Dürrüşehvar'ın kamuoyuna son derece sempatik ve yurtsever bir kişi olarak tanıtılmasıydı. Oysa, «İnkılâp Türkiyesi»nde, tek-parti döneminde, basının bu konuda tam aksi bir tutum alması beklenirdi. Gazeteler, Dürrüşehvar'ın şahsında, Osmanlı Hanedanı'na mensup ve halen yurt dışında olan kimselerin, Türklüklerini yitirmediklerini özellikle vurgulamaya çaba göstermekteydiler. Haber ve röportajlar gazetelerin baş sayfalarında yer almakta ve güzel fotoğraflarla da süslenmekteydi. Bu arada Dürrüşehvar, tüm insanî nitelikleri ile mübalağalı biçimde övülüyordu. Basının, bir Hanedan üyesine karşı bu hoşgörüden de öte tutumunun, aslında yönetimin konuya ilişkin ılımlı ve olumlu görüşünden etkilendiği ve kaynaklandığı anlaşılıyor. Bu saptamayı yine basındaki haberlerden hareketle doğrulamak da mümkün: 4 Aralık tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde, Dürrüşehvar'ın 15 gün İstanbul'da kaldıktan sonra, 3 Aralık'ta, hem de bizzat İsmet İnönü'nün daveti üzerine Ankara'ya geldiği haber verilmekteydi. (142) 8 Aralık tarihli gazeteler ise, Dürrüşehvar'ın iki haftadan daha uzun bir

---

(141) **Tan ve Vatan,** (22.11.1945).

(142) **Cumhuriyet,** (4.2.1945).

süre Türkiye'de kaldıktan sonra, 7 Aralık'ta ülkeden ayrıldığını bildiriyorlardı. Ülkede bulunduğu süre içinde, gerek İstanbul'da, gerekse Ankara'daki görüşmeleri sırasında, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile eşi Mevhibe İnönü'nün Dürrüşehvar'a iltifatta bulundukları da yine basındaki haberlerde açıklanmaktaydı. (143)

Dürrüşehvar'ın Türkiye ziyaretinin, «vatan özlemi»nin dışında, miras sorunu ile de ilişkili olması çok muhtemel. Nitekim Dürrüşehvar'ın kayınpederi Haydarabad Nizamı'nın Daimi Hukuk Müşaviri, aynı zamanda miras dâvasını takip etmek üzere yurt dışında (Londra'da) kurulan şirketlerden birinin de avukatıydı. (144) Miras ile ilgili olarak yurt dışında açılmış olan dâvalarda ise, tam bu sırada önemli gelişmeler olmaktaydı. Dolayısıyla, Dürrüşehvar'ın Türkiye ziyaretinin ardında, yurt dışında açılmış ve halen devam etmekte olan miras dâvaları ile ilgili bilgi alışverişinin de bulunması, akla yakın gelen bir ihtimal. Ancak basında, söz konusu ziyaret ile miras dâvası arasında hiçbir ilişki kurulmamış ve bu konuda bir imâda dahi bulunulmamıştı.

İkinci ziyaretin gerçekleşmesi için bir yıldan daha uzun bir süre beklemek gerekecektir. 31 Mayıs 1947 tarihli *Cumhuriyet* gazetesi, Halife Abdülmecid Efendi'nin oğlu Ömer Faruk'un kızı Mısır Prensesi Neslişah'ın Ankara'ya geldiğini haber vermekteydi. (145) 1 Haziran'da İstanbul'a gelen Neslişah (146), 16 Haziran'da

(143) **Cumhuriyet, Vatan** ve **Ulus**, (8.12.1945).
(144) Şensözen, **age**, s. 99.
(145) **Cumhuriyet**, (31.12.1947).
(146) **Cumhuriyet**, (2.6.1947).

Türkiye'den ayrılmıştı. (147) Neslişah'ın da, tıpkı Dürrüşehvar gibi, iki haftadan uzun bir süre Türkiye'de kaldığı anlaşılıyor.

Hanedana mensup kimselerin, yasal olmayan bir biçimde, fakat hükümetin izni sayesinde fiilen ülkeye girmeleri, görebildiğim kadarı ile, basında bir tepki ile karşılanmadı. Ancak bu durum, CHP Seyhan Milletvekili Ahmet Remzi Yüregir'in konuyu CHP Meclis Grubu'na getirmesine ve Meclis Grubu'na konuya ilişkin bir soru önergesi vermesine neden oldu. (148) Yüregir, önergesinde (muhtemelen) bu fiilî durumu sorguluyor ve Hanedan üyelerinin ülkeye girişlerine engel olunmasını hükümetten talep ediyordu. (Bu spekülasyonumu ileride, Yüregir'in bu konuda TBMM'ye sunduğu yasa tasarısı dolayısıyla temellendirecek ve doğrulayacağım).

Oysa hükümetin tutumunu değiştirmeyeceği ve hatta fiilî durumu yasal hale getirmek yolunda bazı girişimlerde dahi bulunduğu, yine bir gazete haberinden anlaşılıyor. 25 Haziran tarihli *Cumhuriyet* gazetesi, «Türkiye'yi ziyaret eden sâkıt Hanedan azası»nın CHP Meclis Grubu'nda tartışıldığını belirtmekte ve bu münasebetle Pasaport Kanunu'nun değişeceğini haber vermekteydi. (149) 30 Ağustos tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde aynı konuda başka bir habere yer verilmişti. Haberde, Pasaport Kanunu'nun dördüncü maddesinin

---

(147) **Cumhuriyet**, (17.6.1947).
Ayrıca bkz. Hayri Alpar, «Prenses Neslişah'ın Ziyareti Münasebetile: Hanedana Mensup Olanlar Memlekete Girebilirler mi?», **Vatan**, (18.6.1947). Yazıda, yasaların çiğnenmemesi için yasağın kaldırılması talep ediliyordu.

(148) **Cumhuriyet**, (17.6.1947).

(149) **Cumhuriyet**, (25.6.1947).

değişeceği ve bu suretle Hanedan'ın bazı üyelerinin ülkeye (artık yasal yoldan) girebilecekleri bildirilmekteydi. Bu düzenleme ile, aslen Hanedana mensup olmayıp, evlilik yoluyla Hanedan üyesi olmuş kişilerin ülkeye serbestçe girebilmelerine olanak tanınıyordu. (150)

Hükümetçe hazırlanan yasa tasarısına karşı, Yüregir bir karşı yasa tasarısını TBMM'ye sundu. Yüregir'in tasarısında, Hanedan mensuplarının hangi biçim altında olursa olsun ülkeye girişleri yasaklanıyordu. (151)

Bu sırada Hanedan üyelerinin Türkiye'ye girişleri ise sürmekteydi: 23 Eylül tarihli *Cumhuriyet* gazetesi, Sultan Murad'ın oğlu damad Moralı Sabahattin Efendi ile Adile Sultan'ın kızı ve (Dürrüşehvar gibi) Haydarabad Nizamı'nın gelini Prenses Nilüfer'in 15 gün kalmak üzere İstanbul'a geldiğini bildiriyordu. (152) Diğer taraftan da, Dürrüşehvar 20 Eylül'de İstanbul'a gelmiş, burada teyzesi ile Enver Paşa'nın çocukları tarafından karşılanmış, fakat İstanbul'da kalmadan Londra'ya gitmişti. (153) Dürrüşehvar, 8 Ocak 1948 tarihinde bir kez daha İstanbul'a gelecek, burada Enver Paşa'nın oğlu Ali Enver tarafından karşılanacak ve sadece üç gün kaldıktan sonra, 11 Ocak'ta ülkeden ayrılacağı sırada, kendisine İstanbul'da üç gün daha kalması için izin verilecektir. (154)

---

(150) **Cumhuriyet**, (30.8.1947).

(151) **Cumhuriyet**, (3.9.1947).

(152) **Cumhuriyet**, (23.9.1947).

(153) **Cumhuriyet** ve **Vatan**, (21.9.1947).

(154) **Vatan**, (9.10 ve 12.1.1948).

Dürrüşehvar ile annesi, Halife Abdülmecid Efendi'nin eşi, birlikte 9 Nisan'da bir kez daha İstanbul'a gelmiş ve hemen aynı gün Londra'ya gitmişlerdir. **Vatan**, (10.4.1948). Dürrüşehvar'ın annesi Türkiye'ye ilk kez geliyordu.

Yüregir'in TBMM'ye sunduğu soru önergesine 26 Kasım 1947 tarihinde yanıt veren Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, Hanedan üyelerine, dost devletlerin vatandaşları olarak ve siyasî nezaket kurallarına uygun biçimde 15 günlük transit geçiş vizesi verildiğini açıklamıştır. (155)

Burada dikkate değer bir başka nokta da; Pasaport Kanunu'nun değiştirilmesine ilişkin olarak hazırlanan yasa tasarısının, haberi yayınlandıktan ancak iki yıl sonra Meclis gündemine gelebilmesidir. *Pasaport Kanunu'nun 4 üncü Maddesinin 7 nci Bendinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bir Maddenin Eklenmesine ve Vatandaşlık Kanunu'na Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı* ile Yüregir'in *431 Sayılı Kanuna Ek Kanun Teklifi*, ancak 18 Nisan 1949 tarihinde TBMM'de görüşülebildi.

Recep Peker'in Başbakanlığı zamanında İçişleri Bakanlığı'nca hazırlanarak 27 Haziran 1947 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında TBMM'ye sunulması kararlaştırılan Pasaport Kanunu ile ilgili yasa tasarısının gerekçesinde şöyle denilmekteydi:

«Doğum itibarile münderis Osmanlı Hanedanı'na mensup olmayarak, bu Hanedanın erkekleriyle evlenen kadınlarla, yine aynı durumda olup, Hanedana mensup kadınlarla evlenen erkeklerin bu Hanedana nispetleri nikâh akdinden ibaret ve bu akdin zevaliyle zâil olacağından kan itibarile Hanedana mensup olmayan ve bir evlenme dolayısı ile bu nispetleri meydana gelen kadın ve erkeklerin ölüm ve boşanma sebebiyle dul kalmaları halinde yurda gelmelerine bir mâni kalmadığı düşünü-

(155) **Vatan**, (27.11.1947).

lerek, bu kanun tasarısının birinci maddesi bu şekilde hazırlanmış ve doğum itibarile münderis Osmanlı Hanedanı'na mensup kadınlardan yabancı devlet reisleri ve münderis olmayan yabancı devlet Hanedan azası mensupları veya devletlerarası mücamele zarureti karşısında kabul edilen umumi prensiplere göre kocalarının tâbi bulunduğu genel hükümler dairesinde muameleye tâbi olmalarına imkân verebilmek için ikinci madde tanzim edilmiştir.» (156)

Yasa maddeleri ise aşağıdaki gibi düzenlenmişti:

«*Madde 1.* — 3519 sayılı Pasaport Kanunu'nun 4 üncü maddesinin 7 nci bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

7. Herhangi bir surette Türk vatandaşlığını kaybetmiş olup da, avdetlerine müsaade edilmemiş olanlar Türkiye'ye giremezler. Ancak doğum itibarile münderis Osmanlı Hanedanı'ndan olmayıp, bu Hanedan azasından bir kadınla evlenmiş bulunan ve ölüm veya boşanma sebebiyle dul kalmış olan ve çocuğu bulunmayan erkeklerle, aynı durumda olup bu Hanedan azasından bir erkekle evlenmiş ve dul kalmış ve çocuğu bulunmamış kadınların Türkiye'ye gelmelerine Bakanlar Kurulu kararı ile müsaade olunabilir.

Madde 2. — 3519 sayılı kanuna aşağıdaki madde eklenmiştir:

---

(156) «Pasaport Kanunu'nun 4 üncü Maddesinin 7 inci Bendinin Değiştirilmesine ve Bu Kanuna Bir Madde Eklenmesine ve Vatandaşlık Kanunu'na Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı ile Seyhan Milletvekili Ahmet Remzi Yüregir'in, Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Olan 431 Sayılı Kanuna Ek Kanun Teklifi ve İçişleri, Adalet ve Dışişleri Komisyonları Raporları», S. Sayısı: 157, **TBMM TD**, dönem: 8, toplantı: 3, oturum: 1, cilt: 18, 72, birleşim, (18.4.1949).

Ek Madde. — Doğum itibariyle münderis Osmanlı Hanedanı azasından bulunan kadınlardan yabancı devlet reisleri ve münderis olmayan yabancı devlet Hanedan azası mensupları veya diplomatik muafiyetini haiz erkeklerle evli bulunanlar hakkında transit suretiyle Türkiye'den geçmelerine veya Türkiye'de ikâmetleri hususunda kocalarının tâbi olduğu genel hükümler uygulanır.» (157)

Diğer yandan yine Recep Peker'in Başbakanlığı zamanında İçişleri Bakanlığı'nca hazırlanarak 27 Haziran 1947 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında TBMM'ye sunulması kararlaştırılan Vatandaşlık Kanunu ile ilgili yasa tasarısının gerekçesinde; «Doğum itibariyle münderis Osmanlı Hanedanı'na mensup olmayarak, bu Hanedanın erkekleriyle evlenen kadınlarla yine aynı durumda olup Hanedana mensup kadınlarla evlenen erkeklerin memlekete gelebilmeleri Pasaport Kanunu'nun 4 üncü maddesinin 7 nci bendinin değiştirilmesi hakkındaki kanunla kabul edilmiş olduğundan, bunların yeniden vatandaşlığımıza alınabilmeleri muvafık görülmüş ve bu maksatla bu kanun tanzim olunmuştur.» (158) denilmekte ve «yurda gelmelerine müsaade edilen kimselerin» vatandaşlığa alınması hususunda karar verme yetkisi Bakanlar Kurulu'na tanınmaktaydı. (159)

Oysa Yüregir'in yasa önerisi, bu önerilerin tam aksini öngörüyordu. Yüregir, 27 Ağustos 1947 tarihli önerisinin gerekçesinde şu görüşlere yer vermişti:

«... elimizdeki kanunun sarahat ve katiyetine ve

---

(157) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949), S. Sayısı: 157.
(158) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949), S. Sayısı: 157.
(159) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949), S. Sayısı: 157.

bir takım zuhuru muhtemel ve hattâ muhakkak olan tehlikelere rağmen mahlû Halife Abdülmecid'in kızı ve Haydarabad Nizamı'nın gelini Bayan Dürrüşehvar'ın 1946 yılında sınırlarımızdan içeri alınarak İstanbul'da ikâmet etmesine müsaade edildiği gibi, bu defa da yine mahlû Halife Abdülmecid'in oğlu Faruk'un kızı ve son Padişah hain Vahdettin'in kızı Sabiha'dan doğma, Mısır Hanedanı'ndan Prens Mümin'in eşi Bayan Neslişah'ı da keza sınırlarımızdan içeri sokarak ve İzmir'e de uğratarak 1 Haziran 1947'de İstanbul'a çıkmalarına ve onbeş gün müddetle burada ikâmet etmelerine müsaade etmiş bulunmaktayız. Vakaa bu Osmanlı Hanedanı'na mensup bayanların topraklarımıza girmeleri ve ikâmetlerine müsaade edilmesi her ne kadar dost ve yabancı bir devlet erkân ve Hanedanından bulunan kocaları ile birlikte olmalarına müstenit ise de ve meseleye bir transit şekli verilmesine rağmen 431 sayılı kanunun katiyet ve sarahat arz eden ahkâmı hiçbir suretle bu yolda tefsir ve izaha müsaade edemez. İç dâvalar ve rejimimizin korunması için konulmuş olan kanunlar karşısında, herhangi dost veya müttefik devlet Hanedan ve uyruğuna karşı da olsa asla müsaadekâr davranamayız; (...) karşımızda kim olursa olsun kanunun ruhuna, mevcudiyetine aykırı bir takım hareketlere sebebiyet vererek dolayısiyle yeniden imtiyazlar bahşetmeye ve kapitülâsyonlar yaratmaya asla müsaade edemeyiz. Kanuni vecibeye riayet edilmeyerek eski Osmanlı Hanedanı'na mensup kadınların topraklarımıza girmelerine fırsat verilmesi yüzünden, yukarıda işaret ettiğim ruh ve kafadaki bir takımları tarafından âdeta istikbali hümayun merasimi icra edilmiş, yedi defa el etek ve saçak öpme törenleri tekrarlanmıştır. Ve bu vesile ile yarış edercesine 'Şahane Sözler' ve bunlardan

bahsedici neşriyat ile çeşitli pozlarla, bâzı gazete ve mecmualara konulan fotoğraf klişeleri ve sık sık Sultan kelimelerinin tekrarlanması, sütunlarla hal tercümelerinin yazılması açıktan açığa kanunun yasak ettiği Padişahçılık propagandasının yapıldığını göstermiştir. İşte bu haller de gösteriyor ki, yirmiüç yıllık kısa bir müddet, memlekette bu büyük inkılâbın tamamen yerleşmiş ve benimsenmiş olmadığını bir kere daha ispat eder. Yine bu nevi şahısların kanun hilâfına memlekete sokulmaları, Yüzellilikler misilli Osmanlı Hanedanı'nın da affedilerek memlekete dönmeleri propagandasına geniş ölçüde yol açmıştır (...)

Hulâsa ve netice: Eski Osmanlı Hanedanı'na mensup bayanların yabancı devlet Hanedanı ile evli bulunması ve memlekete transit suretiyle de giriyorlar ve ikâmet ediyorlar şeklinin verilmesi 431 sayılı kanunun ruhuna ve mevcudiyetine aykırıdır, bu yersiz izah ve tefsirleri önlemek kaygusuyla ve bu gibi kanun harici hareketlere meydan vermemek endişesi ile bu ek Kanun tasarısını teklif ve takdim ediyor[um].» (160)

Yüregir, yasa maddesini ise aşağıdaki gibi düzenlemişti:

Madde 1. — Eski Osmanlı Hanedanı'na mensup olup da 3.3.1340 tarih ve 431 sayılı kanun gereğince Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışarısına çıkarılmış olan ve yine bu kanunun ikinci maddesi ile bu Hanedana intisap ve sıhriyetleri tasrih ve tesbit edilmiş bulunan bilcümle kadın ve erkek eski Osmanlı Hanedanı mensuplarından herhangi birisi yabancı devlet uyruğu sıfatını da kazanmış ve taşımış olsalar bile ne yalnız baş-

(160) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949), S. Sayısı: 157.

larına ve ne de yabancı bir devlet Hanedan erkân ve uyruğu ile beraber olarak ve yine bunlardan yabancı devlet Hanedan ve uyruğu ile evlenmiş bulunan kadınlar da keza ne tek başlarına ve ne de kocaları veya onun ailesi mensupları ile birlikte olarak, kara, deniz, hava yolları vasıtasıyla -velev transit suretiyle de olsa- hiçbir sebep ve suretle Türkiye Cumhuriyeti topraklarına giremez ve ikamet edemezler.» (161)

Her üç yasa önerisi de Meclis komisyonlarında görüşüldü.

İçişleri Komisyonu raporunda şu görüşler ortaya konulmaktaydı:

«Doğum itibariyle Osmanlı Hanedanı'ndan bulunmayıp da evlenme yoluyla bu Hanedana intisap etmiş olan damatlar ve gelinlerin çocuğu bulunmayanların ölüm veya boşanma sebebi ile eşleriyle ve binnetice Osmanoğulları ile hiçbir intisap ilgisi kalmamış olanlar, 431 sayılı kanunun tedvinindeki maksadın tabiatiyle dışında kaldıkları gibi bu kâbil kadın ve erkeklerin artık hayli yaşlanmış bulunmaları itibariyle yurda dönmelerinde ve yuttaşlığımıza alınmalarında mahzur dahi tasavvur olunamayacağından, kendilerinin gerek yurda girişlerini, gerek vatandaşlığa kabullerini kararlaştırmayı Bakanlar Kurulu'nu yetkili kılmak esasında Komisyonumuzca oybirliği edilmiştir.

Münderis Osmanlı Hanedanı azasından bulunan kadınlardan yabancı devlet başkanlarından ve münderis olmayan yabancı devlet Hanedanı mensuplarından veya diplomasi muafiyetini haiz erkeklerden biri ile evli bulunan kadınların Türkiye'ye girmeleri, transit su-

(161) **TBMM TD**, (aynı yerde), (13.4.1949), S. Sayısı: 157.

reti ile geçmeleri veya herhangi bir geçici süre için yurdumuzda oturabilmeleri bahsine gelince:

431 sayılı kanuna göre, yurttaşlık hakları tamamiyle kaldırılmış olan Osmanlı Hanedanı'nın kadın, erkek bütün mensuplarından birçoğu bugüne kadar başka hiçbir tabiiyet iktisap etmemiş ve haymatlos durumunda kaldıkları anlaşılmıştır. Ancak bunlardan bâzı kadınlar evlenme yoluyla kocalarının tabiiyetini iktisap etmişlerdir. Bu kadınlardan birkaçı da aramızda siyasî dostluk rabıtaları bulunan bâzı memleketlerin hükümdar ailelerine mensup prenslerle evlenerek, yabancı dost devlet prensesi haline gelmişlerdir ki, bâzılarının evlendikleri erkeklere kendi memleketlerinde hükümdarlık sırası geldiği takdirde tasvir edilen durumdaki kadının dost devlet hükümdarı zevcesi sıfatını dahi alacağı derpiş olunabilir.

Bu memleketlerle dostluk münasebetlerimiz bakımından karşılıklı cereyanı tabiî olan gidiş geliş ve geçişlerde dost devlet Hanedanına tafsil edilen şekilde intisap etmiş olan münderis Osmanlı Hanedanı mensubu kadınların yurda transit suretiyle girip çıkmalarında ve transit şeklinin gerektirdiği 15 gün kalış süresinden biraz fazla kalmalarına ihtiyaç halinde gereken müsaadenin verilmemesi dost bir memleketle siyasî münasebetlerimizin nezaket ve samimiyeti icaplariyle telif edilemeyeceği gibi evlilik yoluyla yabancı devlet tabiyetini almış ve hususiyle dost bir memleketin münderis olmayan Saltanat Hanedanı'na intisap etmiş bir kadının bu yeni sıfatı ile geçici süre için yurdumuza girmesinde de 431 sayılı kanunun tedvinindeki ana maksatları haleldar edici esaslı bir mahzur görülmediğinden, kendilerine transit geçiş ve bunun tabiî ve kanunî icabı olan 15 günlük kalış müsaadesinin Bakanlar Kurulu'n-

ca verilebilmesi yolunda bir yetkiyi kanunlaştırmak esasında mutabık kalınarak... hükümet tasarısında ayrıca diplomasi muafiyetini haiz erkeklerle evli bulunan kadınlar hakkındaki transit müsaadesine dair hükmün tasarıdan çıkarılmasına çoğunlukla karar verilmiştir. Diğer taraftan, yabancı devlet başkanlarından veya münderis olmayan yabancı devlet Hanedanı mensuplarından biriyle evli bulunan eski Osmanlı Prenseslerinin transit suretiyle Türkiye'den geçişlerinde transit vizesinin kanunî icabı olan 15 günlük kalış süresinin yetmemesi halinde dermeyan edeceklere arzu ve talep üzerine bunun kısa bir süre için uzatılmasında dahi yetki bulunmamasının hükümeti müşkül duruma koymakta olduğu beyaniyle üç aya kadar ikamet müsaadesi için Bakanlar Kurulu'na yetki verilmesi İçişleri Bakanı tarafından teklif edilerek bahsolunan sebeplerle bu yetkinin verilmesi esası da çoğunlukla kabul edilmiştir.» (162)

Hükümetin yasa önerisi Komisyon'da değiştirildi ve şu şekle sokuldu:

«*Madde 1.* — 3519 sayılı Pasaport Kanunu'na aşağıda yazılı maddeler eklenmiştir:

Ek Madde 1. — Doğum itibariyle münderiş Osmanlı Hanedanı'ndan olmayıp bu Hanedan azasından biri ile evlenmiş ve ölüm veya boşanma sebebiyle dul kalmış olan ve çocuğu bulunmayan erkek ve kadınların Türkiye'ye gelmelerine Bakanlar Kurulu kararıyle müsaade olunabilir.

---

(162) **TBMM TD,** (aynı yerde), (18.4.1949), S. Sayısı: 157.
CHP Trabzon milletvekili Hamdi Orhun ile CHP Tokat milletvekili A. Galip Pekel, İçişleri Komisyonu raporunda, ikâmete izin verilmesi aleyhine muhalefet şerhi koydular.

Ek Madde 2. — Doğum itibariyle münderis Osmanlı Hanedanı azasından bulunan kadınlardan yabancı devlet başkanlarından veya münderis olmayan yabancı devlet Hanedan azasından biri ile evli olanların transit suretiyle Türkiye'den geçmelerine ve üç aya kadar Türkiye'de ikametlerine Bakanlar Kurulu kararıyle izin verilebilir.» (163)

Yasa önerisinin ek 2. maddesi Adalet Komisyonu'nda da şu şekilde değiştirildi:

«*Ek Madde 2.* — Doğum itibariyle münderis Osmanlı Hanedanı azasından bulunan kadınlardan yabancı devlet başkanlarından veya yabancı devlet Hanedan azasından veyahut elçi veya elçilik vazifesiyle görevlendirilmiş olanlardan biri ile evli olanların transit suretiyle Türkiye'den geçmelerine ve üç aya kadar Türkiye'de ikametlerine Bakanlar Kurulu kararı ile izin verilebilir.» (164)

Vatandaşlık Kanunu'na ilişkin yasa önerisinde ise, sırası ile İçişleri ve Adalet Komisyonlarında şu değişiklikler yapıldı:

«*Ek Madde 1.* — 3519 sayılı Pasaport Kanunu'na bazı maddeler eklenmesine dair ... sayılı kanunun birinci ek maddesi gereğince yurda dönmelerine müsaade edilen kimselerin vatandaşlığımıza alınmasına Bakanlar Kurulu karar vermeye yetkilidir.» (165)

«*Ek Madde 1.* — 3519 sayılı Pasaport Kanunu'na bazı maddeler eklenmesine dair ... sayılı kanunun bi-

---

(163) **TBMM TD,** (aynı yerde), (18.4.1949), S. Sayısı: 157.
(164) **TBMM TD,** (aynı yerde), (18.4.1949), S. Sayısı: 157.
(165) **TBMM TD,** (ayn yerde), (18.4.1949), S. Sayısı: 157.

rinci ek maddesi gereğince yurda dönmelerine müsaade edilen kimselerin o kanunda yazılı kayıtlar dahilinde vatandaşlığımıza alınmasına Bakanlar Kurulu karar vermeye yetkilidir.» (166)

Yüregir'in yasa tasarısı ise, her üç komisyonda da reddedildi.

İlgili yasa önerileri 18 Nisan 1949 tarihinde TBMM'de görüşülmeye başlandı. CHP Niğde Milletvekili Hüseyin Ulusoy, Hanedana mensubiyet evlilik yoluyla da olmuş olsa, bu gibi Hanedan üyelerinin dahi ülkeye girişlerine izin verilmemesi gerektiğini belirtti. Ulusoy, «Münderis Hanedana mensup kadın ve erkeklerden çocukları olmayanların memlekete girmelerine dahi zaten prensip olarak muhalif» olduğunu açıkladı. (167)

Müstakil Demokratlar Grubu'ndan Afyon Milletvekili Hazım Bozca da Ulusoy'un tutumunu destekledi:

«... birisi doğum itibariyle Osmanlı İmparatorluğu'nun münderis Hanedanına mensup kadınlardan ecnebi devlet başkanları veya yabancı devlet Hanedan azası veyahut elçileri ve elçi vazifesiyle görevlendirilmiş insanlarla evlenmiş bulunanların Türkiye'den transit suretiyle geçmelerini tazammun ediyor.

İkincisi, doğum itibariyle Osmanlı Hanedanı'ndan olmayan ve fakat bu Hanedan azasından birisiyle evlenmiş iken aralarındaki evlilik rabıtası mürtefi bulunan ve çocuğu olmayan kadınların, yani gelinlerin, erkeklerin yâni damatların münderis Osmanlı Hanedanı'na rabıtaları bulunmamak kayıt ve şartıyla Türkiye'ye alınmaları müsaadesini tazammun ediyor (...)

---

(166) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949), S. Sayısı: 157.
(167) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

... milletlerarası münasebet, devletler arasında mütekevvin mücamele kaidesi iktizasına uyarak münderis Osmanlı Hanedanı'ndan olan kadınların ecnebi devlet reisleri veya elçileriyle veya yabancı devlet Hanedanı azasından biriyle evlenip de Türkiye'den transit suretiyle geçmesine mezuniyet verilmesini çok haklı ve yerinde ve zaruri bulurum. Ancak... 431 sayılı kanunla Türkiye'den uzaklaştırılmış bulunan damat ve gelinlerin, bu kanunda yapılacak bir tadille gelmesi noktasına gelince, orada ehemmiyetle duraklar düşünürüm (...)

Beş on kişi için memleketin temel ve ana kanunlarından birini niçin tâdil lüzumunu hissediyorsunuz dediğim zaman hakikî sebebini izah edemediler. Kanaatimce bugün için bunların buraya alınmasında katî lüzum ve zaruret yoktur.» (168)

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim ise, hükümetin tutumunu savunurken, konuşmasında şu görüşlere yer verdi:

«Birincisi, kan itibariyle Saltanat mensubu, Hanedan mensubu ile kan itibariyle Türk vatandaşı Hanedanla biriyle evlenmiş, fakat ortada kalmış çocuğu yoktur. Şu kadar ki, memleket dışında kalmış, aradan 25 sene gibi bir zaman geçmiştir.

Memleket dışında bulunan bu kimselerin memlekete dönmelerine müsaade edilmemesi hakkındaki esbabı mucibe bugün zayıflamış değildir.

İkincisine gelince, kan itibariyle Hanedana bağlı olanlardır. Bu devletin tamamen dış münasebetlerini alâkadar eden bir meseledir. Öyle hallerle karşı karşıya

---

(168) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

geliyoruz ki, yabancı bir devletin mümessilidir, yabancı bir devletin hükümdarıdır. Hanedan mensubu ile evlenmiştir. Türk tabiiyetinden iskat etmişiz, onun gelip geçmesine mâni olmaya devam ettikçe, kendi kurmuş olduğumuz rejimin yerleşmiş olduğundan kendimizin şüphesi varmış gibi bir intiba hâsıl ediyor. Hükümet, bunu doğru görmemektedir. Kendisini kuvvetli hissetmektedir. Zaten her geçiş hükümetin müsaadesine bağlıdır. Yüksek Meclis bu salâhiyeti hükümete verdiği takdirde mesele kalmayacaktır.» (169)

Bu arada Müstakil Demokratlar Grubu'ndan Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç'ın bir sorusu üzerine de, Erim, bu yasa ile ülkeye dönebilecek Hanedan üyesi sayısının 18 olduğunu açıklamıştır. (170)

Hüseyin Cahit Yalçın'ın; «Doğum itibariyle münderis Osmanlı Hanedanı'ndan olmayıp, bu Hanedan azasından biriyle evlenmiş ve ölüm veya boşanma sebebiyle dul kalmış olan erkek ve kadınların ve kız evlâtların Türkiye'ye gelmelerine Bakanlar Kurulu kararı ile müsaade olunabilir.» (171) ve Ahmet Tahtakılıç'ın ise: «Osmanlı Hanedanı'na mensup olan kimselerle alâkalı oldukları için memleket haricine çıkarılmış olan kimselerin, Hanedan ile alâkaları kesilmiş, kalmamış olsa dahi, memlekete dönmeleri inkılâp anlayışıyla telifi kabil değildir. Bunlara devlet yardım elini başka türlü uzatabilir. Birinci maddeden bu fıkranın çıkarılmasını teklif ederim.» (172) şeklindeki değiştirme önergeleri, diğer önergelerle birlikte reddedildi. (173)

---

(169) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).
(170) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).
(171) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).
(172) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).
(173) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

Yapılan oylamada Pasaport Kanunu ile ilgili değişiklik, 237 milletvekilinin katıldığı toplantıda (216 üye toplantıya katılmamıştı), 229 kabul oyuna karşılık, 7 red ve 1 çekimser oyla kabul edildi. Red oyu kullanan milletvekilleri; Millet Partisi'nden Sadık Aldoğan, Osman Nuri Köni, Şahin Laçin ve Ahmet Kemal Silivrili idi. Müstakil Demokratlar Grubu'ndan Mehmet Aşkar, Hazım Bozca, Fethi Erimçağ da red oyu vermişlerdi. Çekimser oy kullanan milletvekili ise, Müstakil Demokratlar Grubu'ndan Bahattin Öğütmen idi. (174)

Vatandaşlık Kanunu ile ilgili değişiklik ise, üzerinde hiçbir görüşme yapılmaksızın kabul edildi. (175)

Pasaport Kanunu'nda yapılan değişiklikle, Osmanlı Hanedanı'na mensup damat ve gelinlerin iki koşul altında yurda gelmelerine izin veriliyordu. İlk koşul, damadın ya da gelinin evlilik bağını (dolayısıyla da Hanedan ile olan bağını) herhangi bir biçimde tamamen ve kesinlikle koparmasıydı. İkinci koşul ise, bu kişilerin çocuk sahibi olmaması gerektiğiydi. Vatandaşlık Kanunu'nda yapılan değişiklikle de, bu kişilerin yeniden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına alınmaları mümkün oluyordu. (175a)

Dönemin sonuna doğru, 24 Mart 1950 tarihinde, Pasaport Kanunu'nda bir değişiklik daha yapıldı.

İçişleri Bakanlığı'nca hazırlanan ve 4 Mart 1950 tarihinde Bakanlar Kurulu'nca TBMM'ye sunulması

---

(174) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

(175) **TBMM TD**, (aynı yerde), (18.4.1949).

(175a) «Eski Padişah Vahideddin'in Karısı Yurda Dönüyor». İzmit doğumlu Şadiye Müveddet Çiftçi'nin 5370 sayılı yasanın 1. maddesi gereğince Türk vatandaşlığına alınmasına hükümetçe karar verildi. **Cumhuriyet**, (12.7.1949).

kararlaştırılan yasa önerisinin gerekçesinde şöyle deniliyordu:

«Türkiye'den muhtelif sebeplerle yabancı memleketlere gitmiş olup da turist sıfatı ile gelmelerinde faide umulan mubadil ve gayri mubadillerle, herhangi bir suretle Türk vatandaşlığını kaybetmiş veya vatandaşlıktan ıskat edilmiş olan kimselerin sadece turistlere tanınan haklardan istifade etmek şartiyle ve bu sıfatla muvakkat bir zaman için memleketimize gelip gitmelerinde gerekse memleketimiz ekonomisi üzerinde hâsıl edecekleri iyi tesirler bakımından faide mülâhaza edilerek işbu kanun tasarısı hazırlanmıştır.» (176)

Yasanın ilgili maddesi de şu şekilde düzenlenmişti:

«*Ek Madde 1.* — Vatandaşlıktan çıkmasına müsaade edilmiş veya herhangi bir sebeple Türk vatandaşlığından ıskat edilip de, turist olarak gelmek isteyenlerden mahzur görülmeyenlerin bu sıfatla Türkiye'ye gelmelerine müsaade olunabilir.» (177)

Dışişleri Komisyonu raporunda, yasa değişikliği ile ilgili olarak şu görüşlere yer verilmekteydi:

«... Türkiye'den muhtelif sebeplerle yabancı memleketlere gitmiş olup da herhangi bir suretle Türk vatandaşlığını kaybetmiş veya vatandaşlıktan ıskat edilmiş olan kimselerin yalnız turistlere tanınan haklardan istifade etmek şartı ile ve tamamen turist sıfatı ile muvakkat bir zaman için memleketimize gelip gitmeleri, memleketimiz ekonomisi bakımından faydalı

---

(176) «Pasaport Kanunu'na Bâzı Maddeler Eklenmesine Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri ve İçişleri Komisyonları Raporları», S. Sayısı: 274, **TBMM TD**, dönem: 8, toplantı: 4, oturum: 2, cilt: 25, 72. birleşim, (24.3.1950).

(177) **TBMM TD**, (aynı yerde), (24.3.1950), S. Sayısı: 274. 72. birleşim, (24.3.1950).

olarak mütalâa edilmiştir. Ancak bunlardan memleketimize gelmelerine hükümetimizce mahzur görülmeyenlerin bundan istifade edebilmeleri şart kılınmış olmakla birlikte, yapılan görüşmeler sırasında, gelecekler hakkında mahzur olup olmadığı hususunu mutlak bir salâhiyet halinde hükümete bırakmaktansa, bunun muayyen evsafla kanunda belirtilmesi daha muvafık olacağı mütalâası ileri sürülmüştür.» (178)

Bu görüş ışığında, yasa maddesi aşağıdaki şekle dönüştürülmüştü:

Ek Madde 1. — Vatandaşlıktan çıkmasına müsaade edilmiş veya herhangi bir sebeple Türk vatandaşlığından iskat edilip de turist olarak gelmek isteyenlerden mahzur görülmeyenlerin turist sıfatı ile en çok altı ay kalabilmek üzere Türkiye'ye gelmelerine müsaade edilebilir.» (179)

İçişleri Komisyonu raporunda ise, konuya ilişkin şu düşüncelere yer verilmekteydi:

«... turist sıfatı ile memleketimizi ziyarete en çok istekli olanların ve yeni yerleştikleri memleketlerde refah ve servet elde ettikleri halde eski yurtlarının hasretini çekenlerin Türkiye'ye gelmelerinde hususiyle aradan 25 sene gibi uzun bir sürenin geçmesinden sonra hiçbir mahzur kalmamış bulunanlar hakkında mevcut takyitlerin kaldırılması yoluna gidilmesi memleketin ekonomik menfaatlerine uygun olmakla beraber dünya yüzünde insan hakları telâkkileri bakımından da [Dışişleri Komisyonu raporunda, «İnsan Hakları Beyannamesi'ne iştirakimiz bakımından» denilmekteydi] mevzuatımızın dışarıda çağdaş hukuk anlayışına uygunlu-

(178) **TBMM TD**, (aynı yerde), (24.3.1950), S. Sayısı: 274.
(179) **TBMM TD**, (aynı yerde), (24.3.1950), S. Sayısı: 274.

günu artıracak bir genişliğe varmayı sağlayacağı düşünülerek... oybirliği ile uygun görülmüş[tür].» (180)

İçişleri Komisyonu, Dışişleri Komisyonu tarafından düzenlenen yasa metnindeki «altı ay»lık süreyi «dört ay»a indirmişti. (181)

TBMM'deki görüşmeler gayet kısa sürdü. Ahmet Remzi Yüregir'in; «... ek maddede 'Her ne suretle olursa olsun vatandaşlık sıfatı sâkıt olmuş bulunup da turist olarak gelmek isteyenlerden..' deniliyor. Buradaki kasıt 'Her ne suretle olursa olsun' denildiğine göre, 431 sayılı kanunun, yani Hilâfetin ilgası ve Osmanlı Hanedanı'nın hudut dışı edilmesi hakkındaki kanunun mahfuziyeti mevcut mudur, değil midir? Bu cihetin açıklanmasını rica edeceğim. Çünkü bunlar o kanunla Türkiye'de ikamet hakkından mahrumdurlar. Tâdil ettiğimiz Pasaport Kanunu'nun dördüncü maddesinde, 'Evli bulunan ve erkek olmayan ve yabancı devlet Hanedanına mensubiyet tesis edenler, transit sureti ile Türkiye'de üç ay kalabilirler' denmiştir. Bunu bu şekilde kabul edersek, yabancı devlet Hanedanına mensup erkeklerin gelebileceğini kabul etmiş oluyoruz...» (182) şeklinde konuşması, yasa değişikliğinin somut sonucunu gözler önüne seriyordu. Gerçekten de,

---

(180) **TBMM TD**, (aynı yerde), (24.3.1950), S. Sayısı 274.

(181) Raporda, bu konuda şu gerekçeye yer verilmişti: «Turist sıfatı ile gelmek isteyenler yurdumuzun hangi bölgesine geleceklerse iklim şartlarına göre turizm maksatlarına uygun olarak ancak belirli bir mevsimde bu ziyaretten faydalanacaklarına göre, kalabilecekleri sürenin yılda en çok dört ay olarak tesbiti daha uygun olacağı... düşünülmüş(tür).» **TBMM TD**, (aynı yerde), (24.3.1950), S. Sayısı: 274.

(182) **TBMM TD**, (aynı yerde), (24.3.1950).

Pasaport Kanunu'nun komisyonlarda değiştirilmiş biçimi ile, yurt dışında bulunan Osmanlı Hanedanı'na mensup kişilerin turist sıfatı ile ülkeye girişleri sağlanmış olmaktaydı.

Yüregir'in sorusu üzerine İçişleri Bakanı Emin Erişirgil, «Hanedan meselesi»nin söz konusu olmadığını, «o kanun[un] mahfuz» bulunduğunu açıkladı. (183) Bu açıklama üzerine Yüregir'in önerisi kabul edildi ve yasa metnine «431 sayılı kanun hükümleri saklıdır» (184) fıkrası eklendi.

Yasa önerisi, üzerinde başkaca herhangi bir görüşme ve tartışma olmaksızın, oylandı ve kabul edildi.

Yüregir'in önerisinin kabulü ile, yasanın Osmanlı Hanedanı'nın yurda girişi ile ilgisi tamamen ortadan kalkmış oluyordu.

Osmanlı Hanedanı'na mensup kişilerin yurda girişi ile ilgili mevzuat son kez *Demokrat Parti* iktidarı döneminde değişti. *Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Olan 431 Sayılı Kanuna Ek Kanun Tasarısı*'nın Bakanlar Kurulu'nun 12 Ocak 1952 tarihli toplantısında TBMM'ye sunulması kararlaştırıldı ve 12 Ocak tarihinde de Başbakan Adnan Menderes imzası ile TBMM Başkanlığı'na verildi.

Tasarının gerekçesinde şöyle denilmekteydi:

«1. Sâkıt Sultan müteveffa Hatice ile sâkıt damatlardan müteveffa Rauf'un oğlu Hayri Rauf halen ikâmet etmekte olduğu Beyrut'tan Cumhurbaşkanına sunduğu 20.7.1950 günlü bir mektupla yurda gelmesine müsaade edilmesini istemiştir.

---

(183) **TBMM TD,** (aynı yerde), (24.3.1950).

(184) **TBMM TD,** (aynı yerde), (24.3.1950).

2. İstanbul'da oturan Kerime Voskay isminde birisi de Başbakanlığa sunduğu 22.8.1950 günlü bir dilekçe ile kardeşi sâkıt damatlardan M. Refik'in ve iki erkek bir kız çocuğunun memlekete gelmelerine izin verilmesini istemiştir.

Kerime Voskay dilekçesinde 3662 sayılı kanunla ve sonradan intişar eden 5370 ve 5371 sayılı kanunlarla yurda kabul edilen müteveffa Enver (Paşa)'nın ve kardeşi Kâmil'in çocukları ile sâkıt damat İsmail Hakkı'nın kızını ve sâkıt damat Ahmet Kâmil ve Mahmut Behçet'i emsal göstermiş ve kardeşi M. Refik'in eşi sâkıt Sultan Fatma'nın senelerce evvel vefatı dolayısıyla M. Refik ve çocuklarının yurda dönmelerinde diğerleri gibi kanunî bir mahzur olmadığı iddiasında bulunmuştur.

3. Hayri Rauf'un Cumhurbaşkanlığına sunduğu bir tezkere ile Başbakanlığa tevdi edilmiş ve bu tezkerede Cumhurbaşkanlığınca, bu ve benzeri müracaatların üzerinde durulması gerektiği ve müracaat sahiplerinin Türkiye'ye avdetlerinin sağlanması imkânının yerinde olacağı mütalâasında bulunulmuştur.

4. Konu üzerinde İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarınca yapılan inceleme sonunda her iki dilek sahibinin mer'i kanunlar muvacehesinde dileklerinin is'afına imkân olmadığı anlaşılmış ve ancak sâkıt Hanedan azalarının memleket dışına çıkarılmasına dair olan 431 sayılı kanunun tâdili halinde bu taleplerin yerine getirilmesinin kabil olacağı neticesine varılarak ilişik kanun tasarısı hazırlanmıştır.

5. Bu tasarı Saltanat ve Hilâfete vâris olabilecek durumda olanları memlekete gelmekten men etmiştir. Bunlar Osmanlı İmparatorluğu'nda padişahlık etmiş olanların ve son Halifenin erkek füruudur.

Sâkıt Hanedan ile kan rabıtası olan veya olmayan kadınlarla bunların kan itibariyle Hanedan ile rabıtası olmayan kocalarının kız ve erkek çocuklarının yurda dönmelerini mümkün kılmaktadır.

6. 5.7.1939 tarihli ve 3662 sayılı kanunla müteveffa Enver (Paşa) ve kardeşi Kâmil ve sâkıt damat İsmail Hakkı'nın çocukları yurda kabul edilmişlerdir.

Bundan sonra 18.4.1949 tarihli ve 5370 sayılı kanunla da doğum itibariyle münderis Osmanlı Hanedanı'ndan olmayan ve çocuğu bulunmayan erkek ve kadınlar Bakanlar Kurulu kararı ile yurda kabul edilmişlerdir. Bundan başka aynı kanun doğum itibariyle münderis Osmanlı Hanedanı azasından bulunan kadınlardan yabancı devlet başkanlarından veya yabancı devlet Hanedan azasından veyahut elçi ve elçilik vazifesi ile görevlendirilmiş olanlardan biriyle evli olanların transit sureti ile Türkiye'den geçmelerine ve 3 ay kadar Türkiye'de ikâmetlerine izin verilmesi için Bakanlar Kurulu'na yetki verilmiştir.

7. Yukarıda zikri geçen kanunlardan bilhassa 3662 sayılı kanun özel mahiyette ve yalnız müteveffa Enver (Paşa)'nın çocuklarıyla kardeşi sâkıt damat Kâmil'in ve keza sâkıt damat İsmail Hakkı'nın çocuklarına inhisar etmektedir. Bu durum aynı vaziyette olan diğer sâkıt damat çocuklarının haklı olarak şikâyetlerini mucip olmuştur. Müteveffa Enver (Paşa)'nın çocuklarının yurda kabulleri için vârit görülen mülâhaza diğer damat çocukları için de vârit görülmektedir. Bunların da yabancı kültür ve terbiyesi ile yetişmeleri ve hariçte evlenme imkânlarının ve geçim şartlarının güçlüğü aynen vâkıdır.

Yukarıda da belirtildiği üzere yalnız Enver (Paşa)'nın ve kardeşi sâkıt damat Kâmil'in ve İsmail Hak-

kı'nın çocuklarının yurda gelmelerini sağlayan 3662 sayılı kanun aynı durumda olan bilhassa Plevne kahramanı büyük kumandan Gazi Osman Paşa'nın torunlarına teşmil edilmemesi ağır şikâyetleri mucip olmuştur.

Hazırlanan tasarıda bu gibi aksaklıklar izale edilmiş olmakla beraber tasarı biraz daha geniş tutularak doğum itibariyle münderis Osmanlı Hanedanı'ndan olan kadınların da memlekete gelmelerine cevaz verilmiştir. Bu kadınlar ne Saltanata ne de Hilâfete veraset iddia edecek durumda olmadıkları gibi çoğunun yaşı ilerlemiş asgari hayat ve geçinme şartlarından mahrum pek sefil ve perişan bir vaziyete düştükleri görülmektedir. Bilhassa evlenme, eğitim çağında olan gençlerin ve küçüklerin durumu ise daha acıklı bir safha arz etmektedir. Bu konuda memleketin yüksek menfaatleri de dikkate alınmak sureti ile hazırlanan kanun tasarısında yurda gelmeleri derpiş edilen kimselerin avdetlerinde bir mahzur görülmemiştir.» (185)

Yasa metni ise şöyle düzenlenmişti:

«*Madde 1.* — Osmanlı Hanedanı'nın Halife, Padişah ve Şehzadelerinden olma erkek azasiyle bunların erkek füruu Türkiye'ye avdet hakkından mahrumdurlar.

Madde 2. — Hilâfet ve Hanedanın bilcümle kadın azası ve bu kadınların birinci maddede zikredilen kimselerden gayri kocaları ve bu kocalardan olma kız ve er-

---

(185) «Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Olan 431 Sayılı Kanuna Ek Kanun Tasarısı ve İçişleri, Dışişleri ve Adalet Komisyonları Raporları», S. Sayısı: 201, **TBMM TD**, dönem 9, toplantı: 2, oturum: 2, cilt: 16, 84. birleşim, (13.4.1952).

kek çocukları Türkiye'ye gelebilirler. Bunların Türk vatandaşlığına alınmalarına karar vermeye Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Madde 3. — İkinci madde gereğince Bakanlar Kurulu kararı ile Türk vatandaşlığına alınanlar, vatandaşlığı iktisap tarihinden sonra Türkiye'de yeniden mal edinebilirler.» (186)

Dışişleri Komisyonu raporunda, yasa tasarısı ile ilgili olarak şu görüşlere yer verilmişti:

«Cumhuriyet rejiminin memlekette kökleşmiş bulunduğu, esasen tasarıda Hilâfet ve Saltanata veraset iddia edebilecek durumda olanların yurda dönmelerine müsaade edilmediği nazarı dikkate alınarak, bunlardan gayrisinin dışarıda, asgari geçim şartlarından mahrum, perişan bir halde kalmalarından ise, memlekete dönmelerine müsaade edilmesinde içtimai fayda mülâhaza olunmuş ve tasarının esası oybirliği ile kabul» edilmişti. (187)

Dışişleri Komisyonu, yasa tasarısının adını da değiştirmiş ve *Hilâfet ve Osmanlı Saltanat Hanedanı'ndan Bazılarının Türkiye'ye Dönmelerine Müsaade Edilmesi Hakkında Kanun Tasarısı* şekline çevirmişti.

Komisyonda yasa önerisi şu şekle getirilmişti:

«*Madde 1.* — Hilâfet ve Osmanlı Saltanatı münderisesi Hanedanının erkek azasiyle bunların erkek füruu Türkiye Cumhuriyeti dahilinde ikâmet etmek ve Türkiye'den transit olarak geçmek hakkından ebediyyen memnudurlar. Bunlardan gayrisi Türkiye'ye gelebilirler.

---

(186) **TBMM TD**, (aynı yerde), (13.6.1952), S. Sayısı: 201.
(187) **TBMM TD**, (aynı yerde), (13.6.1952), S. Sayısı: 201.

Türkiye'ye gelmek hakkını haiz olanların müracaatları halinde, Türkiye'de ikâmet ve müddet kaydı aranmaksızın Türk vatandaşlığına alınmalarına Bakanlar Kurulu karar verebilir.

Madde 2. — Bu kanun gereğince Türkiye'ye avdet edenler veya Türk vatandaşlığına kabul edilenler hakkında Sultan, Hanım Sultan, Kadın Efendi, Damat, Prens ve Prenses gibi Hanedana nispet ifade eden nasıp ve ünvanların kullanılması memnudur.

(...)

Madde 4. — Birinci madde gereğince Türkiye'ye gelmek hakkını kazanmış olanlar yabancılara ait umumi hükümler dairesinde Türk vatandaşlığına kabul edilenler bu hakkı iktisap tarihinden itibaren mal edinebilirler.

Bu suretle Türkiye'de mal edinenlerin mirasçıları arasında birinci maddeye göre Türkiye'ye girmek hakkından memnu olanlar bulunursa, bunların hisseleri mirasın açılmasından itibaren bir yıl içinde sulh mahkemesince tasfiye olunarak tutarı kendilerine veya mümessillerine ödenir.» (188)

Adalet Komisyonu raporunda da şöyle denilmişti:

«Cumhuriyet rejiminin memlekette kökleşmiş bulunması... ve münderis Osmanlı Saltanatı'nda cari kaidelere nazaran tahta cülus etmek hakkı, Padişahların yalnız erkek bulunan ekber evlâdına has bulunmasına mebni, tasarıda ana hatları itibariyle muvafık görülmüş olduğu gibi Saltanat ve Hilâfete vâris olabilecek veya bu iddiada bulunabileceklerin yurda gelmelerine, hattâ transit suretiyle de olsa Türkiye'den geçmelerine mâni hükümler dahi sevk edilmiştir. Ancak, Osmanlı

---

(188) **TBMM TD**, (aynı yerde), (13.6.1952), S. Sayısı: 201.

Saltanatı Hanedanı ile kan rabıtası olan veya olmayan kadınlarla, bunların kan itibariyle alâkası bulunmayan kocalarının kız ve erkek çocuklarının memlekete gelebilmeleri imkânı da nazara alınarak istisnalar meyanından çıkarılmıştır ki, bu imkânın husul ve tahakkuku halinde müesses ve müemmen inkılâba bir gûna müessir vaziyet husule getiremeyeceği mütalâa edilmiş, bunların duçar oldukları sefalet ve perişaniden kurtarılmaları gibi insanî bir gaye de kanunun hedefleri cümlesinden bulunmuştur.» (189)

Komisyon yasa önerisinin başlığını da;

Hilâfetin İlgasına ve Hanedanı Osmaninin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Olan 431 Sayılı Kanunun 2 nci Maddesinin Değiştirilmesi ve Aynı Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun şeklinde değiştirmişti.

Adalet Komisyonu yasa önerisini şu biçime getirmişti:

«*Madde 1.* — 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı kanunun ikinci maddesi değiştirilmiş ve bu kanuna aşağıda yazılı maddeler eklenmiştir:

Madde 2. — Mülga Hilâfet ve münderis Osmanlı Saltanatı Hanedanının Padişahlar sulbünden olan erkek azası ve bunların erkek füruu Türkiye'ye gelmek ve Türkiye'den transit olarak geçmekten memnudurlar. Bunların dışında kalanlar Türkiye'ye gelebilirler.

Ek Madde 1. — İkinci madde gereğince Türkiye'ye gelebileceklerin müracaatları halinde Türkiye'ye gelmek ve Türkiye'de ikâmet etmek şartları aranmaksızın vatandaşlığa alınmalarına Bakanlar Kurulu karar verebilir.

---

(189) **TBMM TD**, (aynı yerde), (13.6.1952), S. Sayısı: 201.

Ek Madde 2. — İkinci madde hükmünden istifade edenler bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren umumi hükümler dairesinde mal edinebilirler. Bu suretle Türkiye'de mal edinenlerden ölenlerin ikinci maddeden istifade edemiyen vârislerine ait hisseler sulh mahkemesince bir sene içinde tasfiye olunarak tutarı kendilerine ödenir.

(...)

Ek Madde 4. — Türkiye'ye gelenler veya Türk vatandaşlığını iktisap edenler (Sultan, Hanım Sultan, Kadın Efendi, Prens, Prenses) gibi Hanedana nispet ifade eden elkab ve ünvanları kullanmaktan memnudurlar.

İkinci madde hükmünden istifade edenlerden memnuiyet hilâfına harekette bulunanlar altı aydan iki yıla ve bu ünvanları bu kimseler hakkında iltizamen kullananlar üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılırlar.» (190)

Yasa önerisinin Meclisteki görüşmelerine 13 Haziran 1952 tarihinde başlandı. Söz alan tüm üyeler, yasa önerisinin lehinde konuştular. Antalya Milletvekili Burhanettin Onat şöyle diyordu:

«... taç ve tahtını kaybeden her Hanedanın, beşeri ihtiraslarına kapılıp taç ve tahtlarına, binaenaleyh menfaatlerine kavuşmak için girişmedikleri teşebbüs kalmamıştır. Birçok komplolara katılmışlardır. Neye mal olursa olsun, taç ve tahtlarına kavuşmak için memleketlerinin ihtilâl ve kan içinde yüzmesine razı olacak kadar beşeri ihtiraslara kapılmışlardır... Yalnız Osmanlı Hanedanı'dır ki, buna tenezzül etmemiş, bu suretle

(190) TBMM TD, (aynı yerde), (13.6.1952), S. Sayısı: 201.

mensup oldukları Hanedanın temiz kanını taşıdıklarını, büyük ruhunu taşıdıklarını ispat eden parlak bir imtihan geçirmişlerdir... fakat memleketleri aleyhine tevcih edilecek hiçbir komploya girmemişler, her teklifi nefretle reddetmişlerdir (...) Bugün hiçbir iddiaları yok, hiçbir tasaddi ve taaddileri ve kasıtları yoktur.» (191)

Kütahya Milletvekili Mecdet Alkin ise, «Yaşları hayli ilerlemiş olan Hanedana mensup kadınların Cumhuriyet rejimimiz için bir tehlike mevzuu olabilecekleri artık vârit olamaz» demekteydi. (192) Hatta Çanakkale Milletvekili Süreyya Gedik, 431 sayılı yasanın tümüyle kaldırılmasını talep ediyordu. Gedik konuşmasında şu görüşlere yer vermekteydi:

«... hattâ kanunun kısmen değil, tamamen kaldırılmasını rica ve teklif ediyorum (...) ... büyük bir çoğunluğu, dış memleketlerde bulunduğu zaman anayurt aleyhinde bulunmamış, hiçbir şahsi emel ve ihtiraslara alet olmamışlardır (...) ... bunlar hudut dışında bulundukları zaman ekseriyetinin tuttuğu yol, dürüst vatansever bir yoldur (...) Erkek, kadın hepsinin affını icap ettirecek bir durum taşımaktadır (...) Bunların biricik kusurları, Osmanlı Hanedanı'na mensup olmaları teşkil etmiştir (...) Bu itibarla, bunları kadın erkek diye ikiye ayırmak, bir kısmını şefkat ve merhametimizden istifade ettirirken, diğer bir kısmını vatan dışında daüssıla ile harap ve perişan bir hale sokmak adalete pek uygun düşmüyor (...) ... dış memleketlerde bulundukları zaman içerisinde memleketin rejimi aleyhinde çalışmamış olan ki, hükümet çalışmış ve çalışmamış olanları pekala bilebilir, o halde bu şekilde ya-

---

(191) **TBMM TD**, (aynı yerde), (13.6.1952).
(192) **TBMM TD**, (aynı yerde), (13.6.1952).

rım bir kanun çıkartmaktansa onların memleket aleyhinde bulunmamışlarının topuna şamil bir kanun çıkartmak daha iyi olur.» (193)

Konuyla ilgili görüşmelere 16 Haziran tarihli birleşimde de devam edildi. Manisa Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, yasa önerisini şöyle savunuyordu:

«... umuyorum ki, yekpare olarak kanunu tasdik edeceğiz. Hükümet lâzım gelen diğer bir tedbiri de almıştır, veraset ihtilâflarına mahal verebilecek olan yolu kapamıştır. Erkek aza doğrudan doğruya tahta vâris olmak dâvasını ortaya atabilecek kimseler memlekete gelemeyeceklerdir. Buna bir müddet için ben de taraftarım. Fakat diğer azanın dışarıda kalması için hiçbir sebep yoktur. Onlar memlekete gelebilirler, hattâ bazılarının vaziyetleri son derece ağırdır.

... Paris'te... bir şeyi öğrendim: İki tane Hanedana mensup kadın, yani Sultan Hanım zaruretin son derecesine düştüler ve bunların akşam saatlerinde evlerin önüne atılan yiyecek artıkları içinde arandıklarını gören eski Ermeni vatandaşlarımız kendi aralarında toplanıyorlar, onlara her türlü yardımda bulunuyorlar, hattâ bir ev tutarak kirasını veriyorlar. Bunu size Başkonsolosumuzun lisanından aldığım malûmata istinat ederek naklediyorum.

Hanedan ailesinin bâzı hususiyetleri sizin takdirinize lâyıktır. Haydarabad Nizamı'nın gelinlerinden biri, son Halifenin kızı Dürrüşehvar'dır... O, bundan 4 sene evvel İstanbul'a geldiği vakit, bir gazete muhabiri sordu, çocuklarınız Türkçe konuşuyorlar mı? Dürrüşahvar epey düşündükten sonra mahzun ve münfail bir

(193) **TBMM TD**, (aynı yerde), (13.6.1952).

sesle şu cevabı verdi: 'Benim bir Türk kadını olduğumu unutabilir misiniz?'.

Onun en yakın akrabasından biri de Nizam'ın ikinci oğlunun karısı Neylüfer'dir... 'Hanedanınızı Atatürk memleketten çıkardı, hakkında ne düşünüyorsunuz?'. 'Evet' diyor, 'Aile olarak müteessirim, vatan topraklarından uzaktayız. Fakat bir şeyi unutmamanızı rica ederim, ben bir Türk kadınıyım, vatanımı kurtarana karşı ölünceye kadar yalnız minnettarlık hissi taşırım'.

New York'a gitmiş bir Sultan Hanım orada evlendi, çocukları askerlik yaşına geldi. Amerikalılar askerliğe dâvet ettikleri vakit, iki gencin verdikleri cevap budur: 'Biz Türk evlâdıyız. Bir gün memleketimize bizi kabul edecekler, askerliğimizi memleketimizde yapacağız. Biz Amerika tâbiyetine girmeyeceğiz.' (...)

... içinde bir tane hain, bir tane mecnun, 3-5 tane zaif adam çıkmasına rağmen büyük ve engin millî tarihimizin koskoca bir faslını açmış olan bu Hanedanın kadınları, çocukları, mensupları, hükümetin aldığı tedbirler dairesinde memlekete avdet edebilirler. Bu zaman gelmiştir ve hiçbir tehlikenin bugün asla mevcut olmadığına kaniim. Rejim kuvvetlidir...» (194)

Bu konuşmadan sonra, tasarının ivedilikle görüşülmesi kabul edildi ve maddeler üzerinde herhangi bir görüşme ve tartışma olmaksızın, Adalet Komisyonu'nun tasarısı olduğu gibi benimsendi.

Yasanın kabulü ile, Osmanlı Hanedanı'nın taht üzerinde hak iddia edebilecek erkek üyeleri ile bunların erkek füruu dışında, tüm üyelerinin Türkiye'ye gelmelerine izin verilmiş oluyordu.

---

(194) **TBMM TD**, dönem: 9, toplantı: 2, oturum: 2, cilt: 16, 85. birleşim, (16.6.1952).

SONUÇ

*II. Abdülhamid'in mirası dâvası*nda, dönemin siyasî özelliklerine ilişkin bazı ipuçları bulunabileceği kanısındayım. Bu bölümde, öyküden yola çıkarak, bana önemli gibi görünen bazı sonuçları tartışmak istiyorum.

Örnek olayımız, Türkiye'de *siyaset-hukuk ilişkisi*nde, siyasetin hukuktan (en azından) bir adım önde geldiğini açığa çıkartıyor. Bu saptamanın somut görüntüsü ise, devletin çıkarlarının şahsın (ya da şahısların) çıkarlarından önde geldiğini (ve gelmesi de gerektiğini) açıklayan siyasal tutum ve davranışlar oluyor.

Bu dönemde dahi, Anayasa hükümlerinin işlerlik kazanması mümkün olamıyor. Oysa Anayasanın miras ve özel mülkiyet ile ilgili maddeleri son derece açık (Madde 74: «Kamu faydasına gerekli olduğu usulüne göre anlaşılmadıkça ve özel kanunları gereğince değer pahası peşin verilmedikçe hiç kimsenin malı veya mülkü kamulaştırılamaz».) 1924 Anayasası'na göre, yasama ve yargı organı arasında bağımsız bir ilişki öngörülmüş ve bu iki alan birbirinden tamamen ayrılmış iken (Madde 54: «Mahkemelerin kararlarını Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Bakanlar Kurulu hiçbir biçimde değiştiremezler, başkalayamazlar, geciktiremezler ve hükümlerinin yerine getirilmesine engel olamazlar».) bu

hükümler de tam anlamı ile uygulanamıyor. Örnek olayımızda, yargı yasama organının açık müdahalesi ile karşılaşıyor ve kesinleşmiş bir yargı kararı, yasama organından çıkan bir başka kararla ortadan kalkıyor/kaldırılıyor. Bu aşamada karşımıza *hukuk devleti* sorunu çıkıyor. Hukukî kararların değil de, siyasî kararların geçerli olması, bu dönemde de hukuk devletinin varlığını tartışma konusu haline getiriyor. Nihayet; bağımsız yargı kararının siyasî bir kararla hiçe sayılması, son sözün hukukta değil de, siyaset sahnesinde söylendiğini belirgin biçimde açığa çıkarıyor.

Şimdi ayrıntılara girelim ve bu dönemde siyaset sahnesinde rol alan aktörleri, yine örnek olayımızdan hareketle, biraz daha yakından inceleyelim.

Örnek olayımızda, siyasetin hukuka üstün geldiğini/geleceğini Cumhuriyet Halk Partisi benimsiyor ve açıkça savunuyor. Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu dönemde de henüz tek-parti ideolojisinden sıyrılamadığını saptamak kolay. Saltanatı yıkarak yeni bir devlet kuran Cumhuriyet Halk Partisi'nin, Saltanat artığı bu kişilere karşı devletin çıkarlarını ön planda tutması bir bakıma doğal da.

Fakat artık bu dönemde, Saltanat mensuplarının da hakları olduğunu göz önüne alarak, bu kişilerin haklarını savunacak bazı örgütler ve kişiler bulunabilirdi. Elbette bu konuda ilk akla gelen Demokrat Parti olacaktır. Demokrat Parti, bu dönemde dilinden düşürmediği Anayasanın tam olarak uygulanması ve hukuk devleti ilkelerini, örnek olayımızda da, rahatça savunabilirdi. Ancak Demokrat Parti böyle bir tutum sergilemiyor. Beklenen davranışı göstermiyor. Ama neden? Demokrat Parti'ye ne oluyor? Bu tarihte artık kapanma/kapatılma tehdidi de yok ki, Demokrat Parti yöne-

ticileri, eski Padişahın vârislerinin bağımsız yargı organları önünde kazanılmış hukuk dâvalarını Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde savunmaktan kaçınsınlar ya da kaçınmak zorunda kalsınlar. Bu tarihte artık böyle bir kaçınmaya mazeret aramak ya da gerekçe bulmak kolay değil; kanımca mümkün de değil. O halde Demokrat Parti niçin suskun kalıyor? Cumhuriyet Halk Partisi'nden farklı, ona karşıt bir tutum alamıyor? Bence bu sorunun yanıtı çok basit: Aslında Demokrat Parti'den bu yönde bir tutum alacağını beklemek, daha baştan yanıltıcı bir görüş açısına saplanıp kalmak anlamına geliyor. Çünkü, bu görüş açısından Demokrat Parti temelde Cumhuriyet Halk Partisi'nden farklı bir siyasal organizasyon ve ideoloji odağı olarak değerlendiriliyor. Oysa Demokrat Parti'nin de Cumhuriyet Halk Partisi'ne yakın ve benzer bir ideolojiyi temsil ettiği gerçeğinden hareket edilirse, bu tür bir beklenti içine girilmeyeceği gibi, Demokrat Parti'nin örnek olayımızda da gözlenen siyasal tutumu rahatlıkla açıklanabilir. Dolayısıyla, Demokrat Parti'nin Cumhuriyet Halk Partisi'nden farklılığı belirtilirken, yakınlığı ve benzerliği de dikkatle göz önünde bulundurulmalıdır. Şimdi soruna bu açıdan yaklaşıldığında; Demokrat Parti'nin hukuk devleti ilkesini herkes için savunmadığını, Demokrat Parti'nin de bu alanda Cumhuriyet Halk Partisi'nden temelde farklı bir ideolojiyi ya da görüşü temsil etmediğini, Demokrat Parti'nin de içinden doğduğu Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu alandaki görüşlerini devraldığını belirtmek gerekiyor. Demokrat Parti için de hukukun üstünlüğü ilkesi ancak bir noktaya kadar geçerliydi; siyaset, gerektiğinde hukukun önüne geçebilirdi ve geçmeliydi de. Hele söz konusu olan toplumda marjinal olan bir grubun hakkı ise... Nihayet,

Demokrat Parti, devlet partisinden doğmuştu ve doğal olarak siyasal alanın belirleyiciliğini onaylıyordu.

Örnek olayımızda, eski Padişahın vârislerinin hakkını savunanlar ise, siyasal planda marjinal kalmış, gerek Cumhuriyet Halk Partisi ve gerekse Demokrat Parti yöneticilerinin siyasal ideoloji ve tutumlarına karşı çıkmış olan, bağımsız siyasetçiler grubu (Müstakil Demokratlar Grubu ile Millet Partisi) idi. Ancak bu grubun sesi, hukukun birinci plana çıkmasına yetmeyecektir...

KAYNAKÇA

Halid Kemal Elbir, «Osmanlı Padişahlarının Tapulu Gayrimenkullerinin Varislerine İntikali Hakkında Bir Teşrii Tefsir ve Teşrii Tefsirin Makabline Şümulü Meselesi», **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,** Cilt: XV, Sayı: 4, 1949.

Müşfika Kayasoy, **Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Pek Yüksek Huzuruna,** (Merhum Abdülhamid-i Sani Zevcesi Müşfika Kayasoy Arizanamesi), İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1946.

Lozan Barış Konferansı, (Tutanaklar - Belgeler), (Çev. Seha L. Meray), SBF Yayınları, Ankara, 1970 - 1973.

Seha L. Meray, Osman Olcay, **Osmanlı İmparatorluğunun Çöküş Belgeleri,** (Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler), SBF Yayınları, Ankara, 1977.

A. Şefik Okday, **Büyükbabam Son Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa,** İstanbul, 1986.

Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938 - 1945),** Yurt Yayınları, Ankara, 1986.

Ayşe Andelip Özerakın, (II ci Abdülhamid'in Oğlu Ölü Nureddin'in Karısı ve Varisi), **Türkiye Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına,** İstanbul Halk Basımevi, İstanbul, 1948.

Vasfi Şensözen, **Osmanoğulları'nın Varlıkları ve II. Abdülhamid'in Emlaki,** TTK Yayınları, Ankara, 1982.

Hıfzı Timur, «Ölmüş Padişahlar Adına Tapuda Kayıtlı Gayrimenkullerin Vereseye İntikali», **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası,** Cilt: 12, Sayı: 1, 1946.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, (1945 - 1950).

Düstur, (3. Tertip).

GAZETELER :

Cumhuriyet (1945 - 1950)
Tan (1945)
Ulus (1945 - 1950)
Vatan (1945 - 1950)